

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 6 (482) 10 – 16.02.2017 р.

www.tyzhden.ua

Богдан Піргач
про художню
реконструкцію

Про атмосферу
прифронтових міст

Чого бракує
системі ProZorro

Чому протестує
Румунія

СПОКУСА НАДПРИБУТКАМИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

Вже у продажу

The
Economist

Садік Хан Лондон після Brexit **Мартін Соррелл** Час думати про далеке майбутнє **Джастін Трюдо** Канада у 150 **Сьюзен Войджицкі** Що ми дивитимемося **Юрій Мільнер** Дивовижна наука **Мустафа Джемілев** Звільнити Крим

За ексклюзивною ліцензією

Тижде́нь

Світ у 2017

Український випуск

Можна передплатити за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)
або на сайті tyzhden.ua

НА ЧАСІ

- 4 Їсти молитися піаритися
Чого шукують українські політики у Вашингтоні
- 7 Юрій Макаров
про польсько-українські суперечки
- 8 Чорноморське піратство
Які шанси виграти боротьбу за видобуток нафти й газу на шельфі

- 10 Час пакувати тривожну валізу
Чим живуть прифронтові міста в моменти загострення бойових дій
- 12 Михайло Поживанов:
«У політиці Донбасу з 1997 року відбувалася зачистка всього патріотичного»
Екс-мер Маріуполя про передумови, які зробили сепаратистський заколот можливим
- 15 Від прозорості до контролю
Як змінилася система державних закупівель

ТЕМА НОМЕРА

- 18 Легітимна капітуляція
Як розпорядження Кабінету Міністрів стає інструментом гібридної війни в руках ворога
- 22 Неприхований бенефіціар
Якою є роль Ахметова в економічній співпраці з ОРДІЛО
- 25 Підгодовуючи ворога
Чи програє Україна, якщо повністю припинить торгівлю з окупованим Донбасом
- 28 Вугілля розбрату
Кому вигідна чинна модель закупівлі вугілля для українських ТЕС

СВІТ

- 30 Нас не купити!
Що змусило румунів вийти на вулицю

- 32 Зіграти на втомі від Меркель
Які шанси в Мартіна Шульца стати наступним канцлером Німеччини

- 34 Тигри в снігу
Чому турецька влада масово арештовує власників великого бізнесу

- 35 Проти течії з половиною весла
Що чекає ЕххонМобілі після зміни керівництва

- 36 Сьогодні відсутній
Як пасивність молоді на виборах змінює політику в багатих країнах

- 39 Едвард Лукас про балтійський безпековий пояс та Росію

СПАДОК

- 40 Богдан Піргач: «Сучасні однострої української армії стали схожими на європейські, проте водночас наслідують елементи періоду Перших визвольних змагань»
Художник-реконструктор про українські однострої 100 років тому і тепер

КУЛЬТУРА ТА НАУКА

- 44 Шрами Роттердама
Які фільми були в центрі уваги на відомому кінофестивалі

- 46 Володимир Панченко
про спадок Євгена Маланюка

- 47 Анастасія Левкова
про права україномовних

щоденники окупації

- 48 «Патріотизм» на відстані
Про тих, хто любить «ЛНР» в інтернеті

- 49 «Бидлота. Нехай гниють»
Про гнівні оцінки мешканців Авдіївки та окупованих міст

P. S.

- 50 ОНУХ
Малі одіссеї

Тиждень

№ 6 (482) 10 – 16.02.2017

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Анна Корбут, Роман Малко,

Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Алла Лазарева,

Денис Казанський, Юрій Лапаєв,

Ольга Ворожбит, Станіслав Козлюк,

Андрій Голуб, Юрій Макаров

Відповідальний за випуск номера

Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібною торгівлі

тел.: (067) 407-10-96

e-mail: peredplata@tyzhden.ua

Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89

e-mail: reklama@tyzhden.ua

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР

від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212

Адреса редакції

Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-0234

Наклад 32 000

Номер підписано до друку 8.02.2017 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються.

Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе.

Матеріали, позначені літерою «Р», «новини компанії» публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua

The Ukrainian Week

НА ЧАСІ

Їсти молитися піаритися

Анна Корбут

«Радник президента Ганна Герман, народні депутати від Партії регіонів Сергій Ківалов, Юлія Львовичкіна, Леонід Кожара, Юрій Мірошніченко, депутати від опозиції та Євгенія Тимошенко візьмуть участь у Національному молитовному сніданку з президентом США Бараком Обамою». Такий вигляд у 2012 році мала новина про участь українських політиків в урочистому заході новообраного господаря Білого дому. Це щорічне дійство, куди з'їжджається 3–4 тис. осіб із понад 150 країн. Особливого статусу йому надає участь глави держави, а також платформа для налагодження контактів: до й після сніданку організатори влаштовують закриті невеличкі семінари, дискусії та зустрічі, на яких збираються світові політики, військові чини й духовенство, а ще їх можуть відвідувати впливові представники президентської Адміністрації. Традицію участі в сніданках президента США започаткував Двайт Айзенгавер у 1953 році. Він вважав своєю місією духовне оновлення нації та активно займався релігійною політикою. Відтоді сніданки відвідує кожен американський президент. Утім,

ФОТО: REUTERS

духовного в них із роками ставало дедалі менше, а політичного більше. Соціолог Майкл Ліндсі у статті 2006 року охарактеризував списки запрошених як «авторитетну енциклопедію «Хто є хто» політичного та релігійного світів».

У перший четвер лютого цього року на Національному молитовному сніданку — вже з Дональдом Трампом — зібралося понад 3500 високопоставлених політиків, військових та бізнесменів. У новині про участь представників України цьогооріч фігурували і нові імена, і ті, що засвітилися у 2012-му: «З українського боку, за різними даними, очікується від 50 до понад 70 учасників, зокрема й тих, хто прибув за офіційними та приватними запрошеннями». Помітним результатом цих відвідин став, наприклад, скандал навколо відвідин головою Державної фіскальної служби Романом Насіровим інаугурації Трампа. Міністр фінансів Олександр Данилюк звинуватив Насірова, що той поїхав туди без погодження з ним і прем'єром, а також заявив, що участь у цих заходах дуже недешева. Отже, антикорупційним структурам варто перевірити, звідки в очільника ДФС такі кошти. Насіров відповів, що його відпустка була погоджена, на інаугурації він був на запрошення друзів і вартості квитка туди не знає. Інший епізод: поїздка до Вашингтона Юлії Тимошенко. У

ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕСАНТУ ЗІ СНІДАНКУ З ТРАМПМ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ТЕ, НА ЧИЄ ЗАПРОШЕННЯ, ЗА ЯКІ ГРОШІ Й ПО ЯКИЙ РЕЗУЛЬТАТ ВІН ЇЗДИВ ДО ВАШИНГТОНА, МАЙЖЕ НЕМАЄ

кількох західних виданнях з'явилася новина про те, що Дональд Трамп пообіцяв їй не скасовувати санкцій проти Росії, доки остання не виїде з українських територій. Але далі достовірних підтверджень чи спростувань формату і змісту зустрічі не було.

Якщо ж подивитися на те, як численна присутність українського політичного десанту на статусних заходах за кордоном позначається на політиці щодо України, можна побачити таке. США висловлювали підтримку Україні під час Майдану, а за президентства Барака Обами взяли лідерство в накладенні санкцій на Росію за агресію. Але сам Обама так і не відвідав Україну. Ми маємо підтримку серед американських конгресменів. Однак на те активно працюють, зокрема, українська діаспора й дипломатичний корпус, котрі знають, як це робити переконливо і правильно. А після оптимістичних звітів Тимошенко із зустрічі з Трампом чуємо від нього протягом наступних днів в одному з коментарів про ескалацію бойових дій на Сході України: «...Ми точно не знаємо, що це»; «ми не знаємо — вони (бойовики «ДНР-ЛНР»). — Ред.) не контролювані, не контролюються? Треба з'ясувати».

І після повернення цьогоорічного десанту з вашингтонського сніданку інформації про те, на чие запрошення, за які гроші й по який результат їздив до американської столиці чималий «український загін», майже немає.

Зате є реакція збоку. «Ніяк не може второпати, чого по Вашингтону бігали табуни депутатів, організували по своїх каналах (часто пропутінських)

зустрічі й умудрилися задовбати (на жаль, іншого слова не знайшла) всіх помічників конгресменів і сенаторів настільки, що ті вже сказали, що просто хворі від українського нашестя», — ділиться враженнями у Facebook Ірина Мазур, керівник адвокаційної та інформаційної програми в Українській федерації Америки й активістка української діаспори у США.

Загалом налагодження контактів із західним політикумом, особисте спілкування, представництво країни на персональному рівні — речі потрібні. Так формуються контакти, які згодом впливають на прийняття політичних рішень. Про розбудову мережі друзів на Заході ще з моменту перемоги Майдану говорили політики країн, які сьогодні в ЄС і НАТО, але стартували з подібних до наших позицій. Якісних контактів Україні не вистачало всі роки незалежності й бракує сьогодні.

Але контакти — це одне. Їхня ефективність — інше. Вона зумовлюється низкою факторів. Єдністю представництва країни, коли її політики та чиновники виступають одним фронтом, а не їздять західними столицями, щоб критикувати конкурентів, дбаючи про особисті політичні інтереси. Коли вони мають переконливі аргументи, які можуть представити в цих західних столицях, наприклад політичну волю до глибоких реформ. А не прохання про підтримку і хвосту власної співучасті в політичній корупції. Коли вони демонструють, що працюють не від виборів до виборів, а від однієї зміни, що зміцнює державу, до іншої. Коли вони менше говорять про те, яким стратегічним партнером Україна може бути для США, Китаю чи ЄС, а більше працюють над цим, аби інші почали сприймати «вічний потенціал» серйозно. І коли вони не метаються гарячково від табору одного президента до табору іншого, а бодай вчаться працювати грамотно й на тривалу стратегічну перспективу для своєї держави.

Інакше такі вояжі починають нагадувати «тури прочан», що були популярними в Україні кілька років тому. Це кількатижневі автобусні поїздки країнами ЄС, які припадають на важливі релігійні події, як-от дні зустрічі молоді з Папою Римським, або подорожі відомими в Європі релігійними місцями. Теоретично дуже цінна можливість, особливо для нашої молоді, провести якийсь час у цікавому товаристві, побачити, як і чим живуть деінде. Важливість її для українців у тому, що тур бюджетний, завдяки йому простіше відкрити візу, це пізнавальна поїздка й готова платформа для виходу світогляду за межі рідних міст, країни чи реалій. А на практиці більшість учасників зголошується на ті мандри через нагоду відкрити візу, купити одяг зі знижками, побачити Монако й наробити фотографій для Facebook. Зрештою, тут немає чого соромитися: наразі в українців такі обставини, і навіть ці поїздки часто потрохо змінюють ставлення людей до себе, власної культури та країни. Але служать вони не тій меті, якій мали б. І якщо туристичним паломникам підміну цілей можна вибачити, то політичним — ні.

«Моліться не за завдання, що відповідають вашим силам, а за сили, що відповідають вашим завданням». Це цитата з промови на Молитовному сніданку Джона Кеннеді 1963 року. Було б цікаво детальніше почути, за що моляться десятки українських політиків, які їздять на статусні події до західних столиць. ■

Але цьому є межа

Юрій Макаров

Наші нерви поміцнішали. Роки три тому хтось напевне зомлів би або впав би в істеріку, зараз — нічого, крім гидливого подиву. Провідний політик сусідньої держави — ні, не тієї, що ви подумали, — спробував усім нам дати прочухана: «З Бандерою вони до Європи не ввійдуть». Це з інтерв'ю виданню Do Rzeczy пана Ярослава Качинського, лідера правлячої партії ПіС і колишнього прем'єр-міністра. Хоча ви ті слова, мабуть, уже чули й читали від минулого понеділка разів сто.

Ні, серйозно, ми звикли. Від 1994-го, коли нам викручували руки з ядерною зброєю, від 2008-го, коли нам заблокували ПДЧ у НАТО (ми тоді опинилися в одному човні з Грузією, для якої наслідки не забарилися), від зими 2013-го, коли західні посольства ні, не роздмухували «кольорову революцію», як воляють кремлівські пропагандисти, а, навпаки, вимагали від лідерів Євромайдану «поміркованості» (сам чув)... Ну й до ганебних за своєю суттю Мінська-1 і Мінська-2, коли нас посадили за один стіл із московськими маріонетками й за фактом урівняли з агресором.

ПРИКРИВАЮЧИСЬ ТІЛАМИ НАШИХ СОЛДАТІВ, ПОЛЯКИ, ФРАНЦУЗИ, НІМЦІ, УГОРЦІ, СЛОВАКИ МОЖУТЬ СКІЛЬКИ ЗАВГОДНО БАВИТИСЬ У СВОЇ ЛОКАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ІГРИ, ДО БЕЗПЕКИ ЄВРОПИ ОСТАННІ НЕ МАЮТЬ СТОСУНКУ

Воно, може, і на краще. Я вже писав і не вимовлю собі в задоволенні повторити: Україна потрібна об'єднаній Європі не менше, ніж Європа Україні, усвідомлюють це європейці чи ні. Для них це актуалізація одвічного екзистенційного вибору, що ж до нас, то асоціація з Євросоюзом є насамперед інструментом внутрішніх перетворень для частини еліт і громадянського суспільства, а потім уже доступом до ласих ринків товарів, капіталів та праці.

Тим гірше. Ми самі розбиратимемося з нашими негідниками — злодіями, корупціонерами й зрадниками — вже як можемо. І, головне, самі боронитимемо вашу Європу від варварів зі Сходу. Нині українці гинуть буквально «за нашу і вашу свободу», а європейські політики тим часом бавляться електоральними стратегіями.

Тут, як і взагалі в політиці, важить інтонація, жест — у цьому конкретному разі намір образити, нахамити. Або Качинський звичайний українофоб (зрештою, nobody's perfect), або йому взагалі байдуже до істини, адже, перефразовуючи поль-

ського экс-прем'єра, ми теж «роками погоджувалися з тим, що в Польщі був і є культ людей, які чинили геноцид стосовно українців». Може, у центрі Варшави прибрали пам'ятник Романові Дмовському? Може, засудили політику «паціфікації»? Може, вшанували не лише «своїх», а й «чужих» жертв вікової ворожнечі?

Стоп! Ми не пишаємося злочинами українців незалежно від історичного контексту, в якому їх було скоєно. І, певно, їх варто було б досліджувати ретельніше, усвідомлення таких речей дуже сприяє оздоровленню й дорослішанню. Але вже ніколи — ані зараз, під час кривавих боїв, ані потім, коли безпосередня небезпека нашому існуванню відступить, — не відмовимося від своїх героїв та символів, навіть якщо вони не вписуються в сучасний стандарт європопулістів (а вони ніде не вписуються).

Припустімо... От на хвилиночку припустімо, що ми готові забути нашу частину образ і стати на позицію польських шукачів історичної справедливості. У такому разі напрошується прозора аналогія. Червона армія в Європі запам'яталася масовими випадками мародерства та гвалтувань, і то були не ексцеси, а повсякденна практика, до того ж вона несла народам усі принади комунізму. Чи означає це, що ми тепер маємо відмовитися від пам'яті про героїв, які врятували ті ж таки народи від гітлерівського нацизму? Перестати відзначати День перемоги (до речі, правильніше таки 8 травня) й прибрати пам'ятники Невідомому солдату?

Безнадійна й значною мірою некерована війна УПА, як і кожна партизанка, мала свої чорні сторінки, котрі Україна офіційно засудила й засуджуватиме. Але тих, хто пожертвував життям заради майбутнього своєї країни, ми не зрадімо. Герої таки справді не вмирають, і сьогодні під Авдіївкою вояки-упівці продовжують свій вічний бій, хоч би як патетично це звучало.

Прикриваючись тілами наших солдатів (кому, як не Качинському, особисто знати, проти кого й проти чого ми воюємо?), поляки, французи, німці, угорці, словаки можуть скільки завгодно бавитись у свої локальні політичні ігри, до безпеки Європи останні не мають стосунку, точніше мають від'ємний. На щастя, існує інша Польща — Польща Гедройця й Івана Павла II, Вайди й Міхника, так само як інша Європа, до котрої ми належимо за фактом свого народження, і не Качинському це вирішувати.

На жаль, не подолавши наразі внутрішніх демонів, ми приймаємо радше символічну, але все-таки допомогу (розуміючи її не як подачку, а як ціну крові), вислуховуватимемо поради із Заходу й виконуватимемо окремі умови: інколи корисні, інколи не вельми. Але цьому є межа, «ale są jej granice», як дослівно сказав колишній польський прем'єр. ■

Чорноморське піратство

Юрій Лапаєв

Куди поділися «нафтові вишки» з українського шельфу й чи є шанс їх повернути

1 лютого в Чорному морі під час виконання тренувального польоту був обстріляний зі стрілецької зброї український транспортний літак Ан-26. Отримавши незначні кульові ушкодження, він продовжив виконувати завдання. Екіпаж не постраждав. Це не поодинокий випадок: 27 січня аналогічним чином під обстріл із платформи потрапило водолазне судно ВМСУ «Почаїв».

Фактично це напад російських підрозділів (адже в Чорному морі немає інших «відпускників» чи «шахтарів») на літак ЗСУ. І не зовсім зрозуміло, чому країна дізналася про ту зухвалу провокацію лише зі сторінки у Facebook міністра оборони України Степана Полторака. Офіційної реакції на інцидент із боку президента, Міністерства оборони чи Міністерства закордонних справ досі немає, неначе керівництво намагається забути про неприємний випадок. Ми віддали ініціативу, і не дивно, що першою відреагувала російська сторона: викликала українського військового аташе й вручила йому ноту протесту. Виявилось, РФ обвинувачує наших пілотів у «небезпечних польотах поблизу російських (!) бурових вишок», що створює «загрозу безпеці персоналу та обладнання».

Вкрадений актив. Українські бурові установки незаконно переміщені до узбережжя Криму

З урахуванням того, що український літак був транспортним і не мав на борту жодного озброєння, російські заяви нагадують старий анекдот про «підступних китайців, які загрожували мирному радянському трактору». Хай там як, але слід визнати, що цю дуель Україна програла з дипломатичного та інформаційного погляду.

За день ця історія доволі швидко загубилася серед потоку новин про Авдіївку та чергові витівки Дональда Трампа. Але слід згадати, з чого почався інцидент. Ідеться про факт морського розбою — захоплення новітніх самопідйомних напівпогружних бурових установок (СПБУ) В-319 «Україна» («Незалежність») і В-312 «Петро Годованець», старих «Сиваш» і «Таврида», а також видобувних платформ у виключній морській економічній зоні України в березні 2014 року «зеленими чоловічками». Міжнародна волонтерська спільнота InformNapalm встановила належність цих «піратів XXI століття». То були військовослужбовці 104-го десантно-штурмового полку 76-ї дивізії, 25-го окремого полку спеціального призначення ГРУ ГШ ЗС РФ та підрозділ 810-ї бригади морської піхоти ЧФ РФ. Належність військових підтверджено численними фото в соціальних мережах. Завдяки цим селфі було визначено також, що російські військові лишалися на платформах майже рік.

У грудні 2015-го викрадачі провели спеціальну операцію з переміщення захопленого майна ближче до Кримського півострова. Російська сторона обґрунтувала свої дії «запобіганням терористичному акту» та необхідністю порятунку активів кримського (а отже, на їхню думку, російського) підприємства «Чорноморнафтогаз». Щоб приховати свої дії та реальне місцезнаходження бурових установок, на них заздалегідь відключили AIS (Automatic Identification System — система, що служить для ідентифікації суден і передає їхні характеристики та курс за допомогою радіохвиль УКХ-діапазону). На початку грудня 2015-го під охороною російського ракетного катера та прикордонного катера ФСБ було переміщено установки ближче до окупованого півострова в прибережну зону. Згодом маршрут руху визначили волонтери InformNapalm завдяки аналізу даних про переміщення буксирів, які були задіяні в операції.

В одній із доповідей Центру глобалістики «Стратегія XXI», присвяченій кримській кампанії в гібридній війні РФ проти України, зазначалося: «Головною проблемою виявилось те, що в умовах управлінського хаосу Морська прикордонна служба не виконала ст. 31 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України», де чітко вказано, що «охорона суверенних прав України у виключній (морській) економічній зоні (...)

здійснюється Державною прикордонною службою України». Так само й ВМСУ виявилися нездатними до рішучих дій, оскільки більшість кораблів були заблоковані в бухтах Севастополя та Донузлава. Разом із тим необхідні дії міг виконати дивізіон охорони водного району, який базується в Одесі. Сили і засоби для захисту платформ також могли б бути доставлені за допомогою вертольотів армійської авіації, враховуючи, що платформи обладнані злітно-посадковими майданчиками». Однак в умовах тодішньої невизначеності та бажання деяких осіб ускладнити розслідування обладнок із «вишками Бойка» нічого цього не сталося. Юрій Бойко, який займався придбанням цих установок на посаді міністра палива та енергетики за часів Януковича, продовжує депутатську діяльність у Верховній Раді. Про цю поразку на шельфі влада також чомусь намагається забути.

Усі дії офіційного Києва обмежилися тоді нотою протесту від МЗС. Звичайно, українська сторона нагадувала про збитки державі та бажання відновити справедливість через суд. Однак головною проблемою є відсутність прецедентів. Адже до Росії ніхто не наважувався займатися піратством у таких масштабах. До того ж уперше на місці морських розбійників опинилася ціла країна. Важко буде знайти й суд, що матиме достатні компетенції, політичну волю та незалежність для розгляду такої резонансної справи.

Єдиним більш-менш схожим випадком є справа акціонерів нафтодобувної компанії «ЮКОС» проти Росії. І тут варто звернути увагу на те, скільки вже триває встановлення винних. Перші судові справи в російських судах проти керівників «ЮКОСа» були порушені в 2003 році. До Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та Стокгольмського арбітражного суду акціонери, зокрема іноземні, звернулися у 2007-му, а рішення про можливу виплату компенсації Гаазький арбітражний суд виніс у 2014-му. Весь цей час відомі міжнародні інстанції то визнавали правоту акціонерів, то відмовлялися від своїх рішень через брак компетенції. Так сталося і з рішенням Гаазького суду: лише за два роки він скасував свою ухвалу про виплату \$50 млрд постраждалим акціонерам. А головне — у січні 2017-го Конституційний суд РФ вирішив не виконувати постанову ЄСПЛ щодо виплати штрафів як таку, що суперечить нормам російської Конституції. Тобто юридично Росія створила собі прецедент відмови від рішень міжнародних інстанцій. Із впевненістю можна прогнозувати, що таким прецедентом вона скористається й під час будь-якого наступного судового процесу проти РФ.

Чи це означає, що варто відмовитися від ідеї повернення вкрадених бурових правовим шляхом? На думку президента Центру глобалістики «Стратегія XXI» Михайла Гончара, у діях української сторони є певні помилки. «Необхідно юридично розділити дві події: окупацію АРК із наявним там майном українських компаній та викрадення майна, розміщеного у виключній морській економічній зоні України за межами Криму», — зауважив він. Адже питання окупації та анексії є складнішими й потребують значно більше часу на збір та розгляд матеріалів у суді. СПБУ, на відміну від майна на півострові, мають офіційного власника в особі

НАК «Нафтогаз» (як інвестора в закупку обладнання для ПАТ «Чорноморнафтогаз») і містилися у виключній морській економічній зоні України. Отже, гіпотетично йдеться про випадок піратського захоплення державного майна й порушення Конвенції ООН з морського права 1982 року (яка ратифікована Україною та Росією). Імовірно, першим кроком повинен стати заочний арешт, який було накладено на захоплені бурові установки 27 січня 2017-го. Таке рішення ухвалив Приморський районний суд Одеси в межах кримінального провадження, відкритого 14 грудня 2015 року за фактом незаконного переміщення та заволодіння цими буровими установками.

Ще один можливий варіант — надання українською стороною установок в оренду великим міжнародним компаніям на пільгових умовах лише для того, щоб вони взяли на себе юридичний тягар. На жаль, навіть за привабливих економічних умов не слід розраховувати на довгу чергу охочих починати суперечки з Росією, яка періодично нехтує будь-якими міжнародними зобов'язаннями чи домовленостями.

ДЛЯ УКРАЇНИ ПОВЕРНЕННЯ ВКРАДЕНИХ АКТИВІВ У ЧОРНОМУ МОРІ — ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ПОВЕРНЕННЯ ГРОШЕЙ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ. ЦЕ МОЖЕ СТАТИ НАВІТЬ КРОКОМ ДО ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ

Але крім юридичної роботи необхідна й дипломатична активність. Треба постійно нагадувати про викрадення установок на міжнародному рівні. Тиша довкола інциденту — це те, що потрібно Росії.

А ще РФ україноцям потрібно залишити бурові під своїм контролем. Це не тільки сучасне й цінне обладнання. Для Кремля це один з інструментів забезпечення газової самодостатності окупованого Криму. Так, наприкінці грудня 2016-го Путін урочисто ввів в експлуатацію газопровід із материкової частини РФ на півострів, зазначивши, що завдяки новому газогону відбуватимуться безперебійні поставки блакитного палива всім категоріям споживачів. Попри урочисті рапорти, реальна картинка виявилася дещо іншою. Вже 2 лютого 2017 року «міністр палива та енергетики» окупаційної влади Криму Світлана Бородуліна заявила, що запасів блакитного палива на півострові не вистачить до кінця зими. Дещо дивна заява для країни, яка хвалиться Газпромом і намагається шантажувати газом Європу. Проте навіть у разі завершення будівництва та введення в експлуатацію газопроводу Кубань — Керч через складні геологічні характеристики дна Керченської затоки будь-які інженерні конструкції не можуть бути довговічними. Саме тому активізація видобутку в шельфі Чорного моря на вкрадених бурових установках україноцям важлива для Росії.

Таким чином, для України повернення вкрадених активів — це не тільки повернення грошей платників податків. Це може стати навіть кроком до деокупації Криму. Але потрібні грамотні та послідовні дії української влади й постійне нагадування про факт зухвалого піратства на міжнародній арені. ■

Час пакувати тривожну валізу

Елизавета Гончарова, Бахмут

Що відчувають жителі прифронтових населених пунктів під час бойових загострень

Ледь помітна евакуація. Навіть у момент загострення на фронті мешканці найближчих населених пунктів не квапляться покидати свої домівки. Психологи пояснюють: так атрофується почуття небезпеки

Загострення на лінії фронту неодмінно посилює напруження в прилеглих містах. Як розряди блискавки під час грози, сигнали про небезпеку розлітаються, руйнуючи звичний уклад у всіх царинах життя тих, хто мешкає поруч із війною. Хтось починає щомиті до нестями перевіряти новини, хтось вслухається в гуркіт артилерії неподалік, у когось настає ступор, а деякі кидаються на допомогу іншим.

Цей лютий, на жаль, не став винятком. Як рік і два тому, разом із морозами почалась активна фаза протистояння. Якщо раніше це було Дебальцеве, 2016-го — селища під Горлівкою та Світлодарська дуга, то нині в усіх на вустах Авдіївка. «Чи дістане до нас?» — перше, що тут хвилює кожного. За роки протистояння майже всі не тільки навчилися визначати «плюс» чи «мінус», калібр і тип зброї, а й установили для себе крайній рубіж, після якого щоденне занепокоєння переростає в збирання тривожної валізи.

Інстинкт самозбереження спрацьовує перший, і річ тут не в браку патріотизму чи малодушності. Коли ти довго на війні, коли не воюєш, а живеш без зброї та бронезилета, вразливий та обплутаний зв'язками, разом із роботою, дітьми та людьми похилого віку, друзями, домашніми улюбленцями, цей інстинкт загострюється. Ні, тепер уже ніхто не зривається з нажитих місць, вирахувавши приблизний діапазон

польоту снарядів, але внутрішнє відчуття «бойової готовності № 1» тримається стійко.

«Ви теж це чуєте? Захотілося знову, як узимку 2015 року, спакувати тривожну сумку. Просто зараз. Точніше, не захотілось, а здалося, що треба», — приблизно так, як мама дворічного Тимофія, народженого в день обстрілу «Градами» Бахмута, почуваються тисячі жителів міст біля лінії фронту. Вони все це проходили, тому постійний страх за своїх дітей уже не скидається на паніку. Швидше на втому, яку щосили заганяють усередину. На жаль, ця постійна невротизація дається взнаки: у зоні АТО стрімко лізуть догори показники захворювань, особливо онкологічних. Дедалі частіше з'являється інформація про збір коштів на лікування тих, хто сам нещодавно активно займався волонтерством. І річ навіть не в поганій діагностиці чи недоступності лікування, радше у внутрішньому зламі та стресі, що його змушений відчувати тут кожен. Пролонговані наслідки очікуються в дітей — на сполох біють лікарі: ендокринологи, психіатри, гематологи. Атмосферу, яка виникає на піку загострення в тих, хто живе поруч із фронтом, точно визначила Оксана Забужко: «...Це маленька перемога ворога, чия мета — залякати, знекровити, вибити місто або регіон з власного життя, щоб він у тому числі руйнував себе сам, зсередини, так би мовити, своїми руками».

Руйнування нормального життя навіть без обстрілів відбувається майже в кожному населеному пункті Донбасу. Боротись із цим люди намагаються різними способами, зокрема й асоціальними: підвищується рівень насильства, злочинності, вживання різних стимуляторів. Добре, що з'явилися приклади позитивного досвіду: концерти, тренінги, креативні простори, культурна й суспільна діяльність — навіть на тлі можливої ескалації. І це не «танці на кістках», як намагається довести дехто з борборників воєнного стану. Це якраз із серії боротьби з панікою, корисною для ворога. Як і відкриття школи наступного дня після обстрілу Авдіївки. І щотижневі майстер-класи для дітей із сіл «червоної зони», багато з яких не пам'ятають мирного життя. Але, як і мусить бути на лінії фронту, боротьба перебуває на межі фолу.

Жителям прифронтових територій постійно закидають, що навіть загострення бойових дій не змушує їх виїхати із власних домівок. Це інша крайність життя на піку війни, коли через стрес повністю атрофується відчуття небезпеки. Фахівці кажуть, що це цілком закономірно, так реагує людська психіка. Та й багато хто вже скуштував хліб переселенця, тому не поспішає їхати кудись, тільки-но заїде мова про загострення. Включається інший механізм адаптації. Допомагає, наприклад, шанс відчувати себе потрібним, корисним. На піку загострень, на відміну від повільної фази, це робить активнішим свідоме населення. Якщо відкрити всіх, хто використовував, наприклад, трагедію в

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

Авдіївці виключно для «дозволеного волонтерства», а точніше для піару перед ЗМІ або керівництвом, то прагнення допомогти жителям, які залишилися без тепла, води і світла під обстрілами, було щирим.

«Навіть якщо старі светри, котрі приносили люди, насправді не виявилися такими вже потрібними, факт причетності до допомоги іншим усе одно рятує багатьох від відчаю, який настає, коли від тебе нічого не залежить. Жителі досі передають бійцям мариновані помідори чи олів'є, хоча голодних в армії вже немає. Але ця турбота насправді потрібна обом сторонам», — вважає волонтерка Тетяна зі Слов'янська.

Загострення в цій гібридній війні відчуваються не лише на полях битв: виразнішими стають суперечності, якими намагаються маніпулювати якраз у пікові моменти. На ринках сваряться між собою продавці й покушці, в автобусах іноді доходить до бійки, бо «нерви здають»: хто стріляє, звідки приліт, кому вигідно... Не втрачають можливості зіграти на цьому тлі в черговий тайм народної забави: «Проти України воюють донбасяни» — чи то не дуже далекоглядні патріоти, чи то явні провокатори Кремля. «Кому ви це везете? Ви фотки бачили, хто прийшов по кашу? Це ж тітушки звичайні, покидьки суспільства!» — майже миттєво наростає агресія. Обурюються не тільки жителі мирної частини держави, а й деякі представники звільнених міст Донбасу, ніби якісний склад населення кардинально змінюється виключно по лінії фронту. А що коли подумати: хто першим прибіг би по безплатну їжу та гуманітарку в Одесі, Харкові, Києві, Краматорську? Певно, не професори й учителі, а маргінали й алкоголіки. І якби причина війни кри-

лася саме в них, а не в агресії країни-сусідки, то така гуманітарна катастрофа була б уже в кожному місті України.

«Тож слід відмовляти в елементарній допомозі всім, хто живе на лінії фронту, бо серед них є п'яниці, дармоїди та зрадники? Їх більше ніде немає? Або встановити дрес-код на підході до солдатської кухні, змушувати кожного співати гімн або рити окопи, як пропонують ура-патріоти, котрі воюють в інтернеті? Навряд чи це допоможе нам пережити війну, а людям — ось просто так полюбити Україну. А допомога тим, хто виявився заручником війни в кризові моменти, повинна бути саме допомогою, а не подачкою чи ультиматумом. Навіть під час бойових дій. Годі й казати вже про те, що окопи всюди давно вириті. І багато місцевих жителів навіть без гречаної каші брали в їх ритті участь. До того ж я передаю допомогу й військовим», — каже Олена Грищенко, що принесла в Бахмутський територіальний центр дитячий одяг для постраждалих.

Є і ті, хто в будь-якому русі на фронті вбачає хоч якусь надію на вирішення конфлікту: життя в постійному напруженні не легше, ніж під обстрілами. Хтось чекає звільнення свого міста від одних, хтось — від інших: конфлікти, створені, зокрема, й «елітою Донбасу», з війною не зникли. На жаль, вони тільки поглиблюються. Майже всі завмирають в очікуванні збільшення кількості жертв серед цивільних і військових, як Валентина Степанівна, котра мешкає біля армійського шпиталю: «Що роблю? Дивлюся на небо. Коли санітарних вертольотів стає більше, ніж завничай, їду допомагати. А що ще робити у війну?». ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

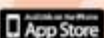
ЕСПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О 20:00

Михайло Поживанов:

«У політиці Донбасу з 1997 року відбувалася зачистка всього патріотичного»

Михайло Поживанов із тих політиків, кого прийнято називати «альтернативною елітою Донбасу». У середині 1990-х був мером Маріуполя, однак зараз тримає дистанцію від українського політикуму. **Тиждень** поспілкувався з ним про кадрову політику помаранчевих і нинішньої влади, а також про те, чи могли б події на Донбасі розвиватися за іншим сценарієм.

Свого часу вас не раз пророкували в очільники Донецької області. Чому тепер ви відсторонилися від політики?

— Насильно милим не будеш. Працювати не в команді, якщо ти не приймаєш рішення, якщо до тебе не прислухаються, не питають ради, не бачу необхідності. Будь-яку альтернативу нинішня влада сприймає, на жаль, як опозицію. Я реально розумію, що сьогодні навіть поганий мир кращий, ніж жорстке розхитування. Тому мені абсолютно не хочеться влізати в протистояння з владою, адже в неї на все одна відповідь: якщо ти не згоден, ти проросійський.

Але раніше у вас була інша позиція. Свого часу ви працювали з помаранчевою командою. Тоді були одним із небагатьох представників Донбасу, хто підтримував Ющенка, і після його перемоги вважалося, що вас поставлять на чолі Донецької області, а ваш вплив різко зросте. Чому цього не сталося?

— Це була помилка Ющенка, про яку я відкрито казав йому. У політиці Донбасу з 1997 року відбувалася зачистка всього патріотичного. На жаль, дуже багато представників опозиційних на той час структур залучалися й узгоджувалися тоді з головою ДонОДА Януковичем. Займався цим Андрій Клюев. Якщо пам'ятаєте, навіть партію «Наша Україна» Віктора Ющенка свого часу в Донецьку очолювали брати Клименки. Я знав, що їх узгодили з «господарями області», розмовляв тоді з цього приводу з Романом Безсмертним, але все без толку.

Після того як Ющенко був обраний президентом, але ще не прийняв присягу, мер Києва Омельченко запросив його на Водохреще. І на лівому березі після всієї процедури був фуршет для керівництва міста та майбутнього керівництва країни. Ми стояли за одним столом із Терьохиним та Плющем, і до нас підійшов Ющенко. Запитав у мене, чи готовий я йти працювати очільником Донецької області. Я сказав: «Так, Вікторе Андрійовичу». Він поцікавився, що в мене з командою. Я відповів, що команда є. Він сказав, що їде у відрядження до Європи, потім повертається на інвагурацію і після цього чекає мене в себе

Спілкувався
**Денис
Казанський**

з цього питання. Коли повернувся, у нього померла мама. Ми поїхали до Хорунжівки на похорон. Само собою, я не став там йому нагадувати про нашу розмову. Він теж промовчав. А потім я дізнався, що всіх майбутніх керівників областей звать на зустріч із Ющенком і після цього він збирається підписати щодо них укази. Мене ніхто не покликав. Замість мене призначили Вадима Чупруна, який усе життя виступав за федералізацію. А потім я дізнався, що до Ющенка приходили Плющ і Звягільський та вмовляли його, щоб він не призначав мене, бо це буде протистояння з директорським корпусом. А Звягільський присягався, що коли призначать Чупруна, то будуть мир і благодать, Донбас любитиме Ющенка. І Ющенко на це пішов.

Михайло Поживанов народився 1960 року в Дніпропетровську. Закінчив Московський інститут сталі і сплавів (1982) та аспірантуру при ньому (1986), захистив докторську дисертацію (1994). Працював на «Азовсталі», був заступником начальника цеху. З 1991-го — директор малого приватного підприємства «Азовтехна» (Маріуполь). У 1994–1998 роках — міський голова Маріуполя. Народний депутат II, IV та V скликань. У 1999–2005-му обіймав різні посади в Київській міській держадміністрації. Належав до різних патріотичних партій: Народний рух, ПРП, «Наша Україна». 2011 року прокуратура звинуватила Михайла Поживанова в розкраданні державного майна, на той час він виїхав до Австрії. Повернувся до України після падіння режиму Януковича.

Чому Ющенко пішов на компроміс із донецькими?

— Спочатку і я навіть намагався допомагати новому очільникові області. Але незабаром побачив, що всі голови районних адміністрацій, які працювали за Кучми та Януковича, лишилися на своїх місцях. Нікого не поміняли! Після цього я зробив жорстке критичне зауваження Ющенкові. Сказав, що він своїми діями і призначеннями тільки підтвердив усі заяви донецьких про те, що Київ їм не указ і що на Донбасі вони господарі. Після цього він образився на мене.

Минуло небагато часу, Юрій Луценко тоді став міністром МВС. І він свою людину Юрія Гримчака із Соцпартії зробив заступником Вадима Чупруна. А за протекцією Володимира Бойка (покійний маріупольський олігарх, спонсор Соцпартії. — **Ред.**) призначив начальника Маріупольського міського управління МВС Михайла Клюєва начальником Донецького обласного управління МВС.

Моїм першим заступником у Маріуполі був Віталій Колосов, який прийшов із міліції. І після Майдану запропонував свого брата Володимира на посаду начальника міліції в Димитрові (нині Мирноград). Попросив, щоб я дав рекомендації. Я виконав прохання, сказав, що можу поручитися за цю людину. Але минув час, і його не призначили. Тоді я зателефонував Віталію і пояснив, що моє прохання, ймовірно, не сприйняли. Але він сказав мені, що вже все нормально: вдалося призначити людину в Красноармійськ начальником міськуправління. Там був «тендер», вони взяли участь у ньому й виграли. З'ясувалося, що посади продаються. Так на своїх посадах у міліції переважно й лишилися старі кадри. Ті самі помилки Ющенко робив і на Луганщині. Спочатку поставив очільником області Данилова, але той порушив питання про копанки, спробував поламати цю систему, тому його звільнили. Копанками тоді там займався Іван Аврамов, партнер Юрія Іванюченка. І з ними став працювати по вугіллю брат Ющенка Петро. Він любіював цього Аврамова (Іванюченка ми тоді не знали). Данилов фактично пішов проти сім'ї президента. І його прибрали. Так за часів Ющенка донецькі збереглися, а після його відходу тільки посилювалися.

Виходить, що ця слабкість Ющенка і продаж посад у 2005-му спричинили наслідки, які проявилися в 2014-му?

— Коли кажуть, що в нас у 2014 році не було армії, то це теж заслуга Ющенка. Це він підписав свого часу указ про те, що військовослужбовці повинні служити в регіонах проживання. З погляду обороноздатності то була помилка. Тому так вийшло, що в нас скрізь були військові частини, але ніхто нічого не міг зробити з тими збройними купками сепаратистів. У Маріуполі навесні з'явилося якихось 20–30 озброєних бандитів. Половина немісцевих. Хотлубей взяв і пустив їх у мерію. Перший раз міліція їх вигнала. Але потім Хотлубей своїм особистим розпорядженням дав право районним адміністраціям провести референдум. А потім улітку, коли в місто зайшли добровольці, всіх легко розігнали за один день.

Як думаєте, у нинішньої влади вийде змінити ситуацію і виправити помилки Ющенка?

— Коли я став мером Маріуполя в 1994 році, у мене була дискусія з Ігорем Гринівим. Ми тоді тільки

познайомилися, і ще в той час він мені сказав: «Та відрізати нахрін Донецьку й Луганську області, без них Україні буде краще!». І таке ставлення до Донбасу періодично висловлювали різні люди в оточенні перших осіб країни. Гринів за Ющенка був директором Інституту стратегічних досліджень. І ця організація готувала для президента аналітику. Зараз він голова фракції Блоку Петра Порошенка в парламенті...

Чому ви не змогли закріпитися в кріслі мера Маріуполя?

— Перший конфлікт, коли я став мером, у мене виник із керівником області Володимиром Щербанем у 1994 році. Із суто економічних причин. Через те, що вони хотіли знімати всі вершки з маріупольських заводів на область, а місто лишити ні з чим. Обидва металургійні комбінати в Маріуполі (Азовсталь та ММК ім. Ілліча. — **Ред.**) на той час були орендними. Формально державними. Комбінат Ілліча вже тоді контролював Володимир Бойко. А Азовсталь за такою самою схемою контролював Олександр Булянда. Але його швидко видавив Індустріальний союз Донбасу, де вже тоді на перших ролях був Рінат Ахметов. Булянда реалізовував продукцію заводу в Німеччину через фірму свого зятя. Їй метал надходив за собівартістю, а вже ця фірма продавала його на \$50, на \$100 дорожче. І прибуток лишався там. У той час це була популярна схема.

Булянду спіймали на якихось рахунках за кордоном і забрали в нього керівництво орендним колективом. Привезли до Маріуполя колишнього головного інженера Сахна, який устиг перед цим побувати директором меткомбінату в Алчевську й потрапив там у структуру ІСД. Пізніше він фактично організував приватизацію Азовсталі через орендний договір. Так Ахметов забрав комбінат.

Але то було пізніше. А в 1994 році частина директорського корпусу підтримувала мене — це були директори Азовмашу й Азовського морського пароплавання. Булянда з Азовсталі, навпаки, був проти мене. А Бойко займав у той час нейтральну позицію. Моїм суперником на виборах був Юрій Хотлубей, але я виграв тоді в нього в першому турі. Набрал понад 50% голосів. Після цього почалися наїзди.

З чийого боку?

— Майже відразу в мене виник конфлікт з обласною владою. Я намагався заручитися підтримкою директорського корпусу. Тоді Володимир Щербань особисто сказав мені: «Дев'ять грамів нічого не варті, й не корч із себе такого розумного». Це був листопад 1994 року. Я їм відповів: «Якби ви мене ставили, якби я з вами йшов командою, може, тоді мав би перед вами моральні зобов'язання. Але я ні з ким із вас свою перемогу розділити не можу. Це заслуга моя і моєї команди».

Вони хотіли забирати продукцію підприємств міста за давальницькими схемами: тоді це була поширена практика. Забиралася вона абсолютно не за ринковими цінами. А ми в 1995-му попросили обласне фінуправління, щоб нас закріпили на основі податку на прибуток.

1995 рік я пропрацював переважно в тандемі з директорським корпусом Маріуполя. А потім прем'єром став Лазаренко. У нього теж були

певні бажання. Він просив мене, щоб я написав у Фонд держмайна, що мене Булянда (директор Азовсталі) не влаштує. Лазаренко в той час хотів об'єднати два маріупольські комбінати й приватизувати їх. Я був противником цього й казав про це на всіх рівнях. Бойко на мене за те дуже образився, бо він підтримував таку ідею, тому що хотів розвинути своєї імперії.

Ви застали появу Віктора Януковича на посаді керівника області, будучи мером. Розкажіть, як це сталося? Чому була обрана саме його кандидатура?

— Я хочу зізнатися, що теж певною мірою відповідальний за те, що відбувається на Донбасі. Це було 28 або 29 квітня 1997 року, до мене в Маріуполь приїхав Янукович. Він тільки збирався очолити ОДА і попросив, щоб я йому не заважав, а допоміг обійняти цю посаду. У Кучми тоді лежали документи на нього й на мене. Він вирішував, кого з нас призначити.

Янукович сказав мені: ти на 10 років молодший за мене. У тебе ще все попереду, а для мене це останній шанс. Я відповів, що підтримаю його, якщо він не поводитиметься так, як Володя Щербань, і більше дослухатиметься до потреб Маріуполя. Він пообіцяв. Після цього я сам відмовився від посади очільника ОДА і Леонід Данилович призначив Януковича.

Доти Янукович був заступником у попереднього очільника області Полякова. Той працював міністром вугільної промисловості в уряді Павла Лазаренка, а потім, коли зняли Щербаня, був направлений у Донецьку область. Поляков непогана людина, але його трагедія в тому, що сім'я не хотіла жити в Донецьку. Тому він змушений був розриватися між роботою та родиною в Києві.

Янукович був у нього першим заступником і заміняв його на багатьох заходах. Приїхав Натан Щаранський — усією підготовкою займався Янукович. Приїхала Людмила Кучма на балет — Полякова немає, а з нею всюди Янукович. Так керівник поводитися не міг. Тому все закінчилося тим, що сказали: Поляков слабкий, а Янукович сильний.

Як розвивалися ваші стосунки з Януковичем? Чому в підсумку виник конфлікт?

— Коли Янукович очолив область, я подумав, що в мене більше немає другого фронту війни з обласним керівництвом, і вступив у конфронтацію з Бойком. Але дружба з Януковичем тривала лише кілька місяців. Потім з'явився ІСД зі своїм газом. Нам на Маріуполь перекидали газ, хотіли, щоб ми купували його тільки через ІСД і платили їм комісію. Мені телефонував тоді віцепрем'єр, я розмовляв із Тарутою, Гайдук на мене кричав. Усі вимагали від мене цього.

Маріуполь у той час був найбільшим споживачем газу серед міст України. Ми споживали близько 3 млрд кубометрів. Металургійні комбінати — по 1 млрд, а інші сфери — близько 800 млн щороку. ІСД мав \$3 комісійних із 1 тис. кубів. Я казав їм, що через них міський бюджет недоотримує близько \$9 млн. У той час це були великі гроші. Як я міг погодитися на такі речі? Просив, щоб вони компенсували бюджету ці втрати.

Виходить, що ви потрапили в немилість через газовий конфлікт?

— Не тільки. Приблизно з грудня 1997 року на мене почалися досить активні гоніння. На той самий час припав і мій конфлікт із Кучмою.

У грудні відбувалося виїзне засідання Кабміну Пустовойтенка в Донецькій області. Тоді вже було зрозуміло, що наші усні домовленості з Януковичем порушено і він пішов на конфлікт. На засіданні Кабміну у великому залі обласної адміністрації я вийшов і вперше озвучив усі судимості Януковича. Вперше ця інформація прозвучала публічно. Янукович сидів червоний як рак. Пустовойтенко намагався перервати мене, казав, що недобре ображати людей, але я закінчив свій виступ.

За кілька днів у ВР внесли постанову про недовіру Пустовойтенку. І в момент її обговорення мені дали можливість виступити. Обговорювалося питання про те, що Пустовойтенко витратив із резервного фонду 42 млн грн на придбання літака, хоча до цього всім казав, що на виконання різних програм у цьому фонді немає коштів. У Маріуполі в той час трапилася біда: повинь зруйнувала цілу вулицю саманних будинків, і нам довелося відселити людей у школи й санаторії. Ми просили з бюджету 6 млн грн на відновлення житла, але нам сказали, що грошей у резервному фонді немає. Тому я теж виступив проти Пустовойтенка. Ми проголосували за відставку, постанова набрала 242 голоси. Тоді Кучма наклав вето і не став звільняти прем'єра.

У 1994 РОЦІ, У МЕНЕ БУЛА ДИСКУСІЯ З ІГОРЕМ ГРИНІВИМ. І ЩЕ В ТОЙ ЧАС ВІН МЕНІ СКАЗАВ: «ТА ВІДРІЗАТИ НАХРІН ДОНЕЦЬКУ Й ЛУГАНСЬКУ ОБЛАСТІ, БЕЗ НИХ УКРАЇНІ БУДЕ КРАЩЕ!»

Через два дні Кучма зустрівся з керівниками органів місцевого самоврядування. Я теж був на зустрічі. Мене як найсміливішого колеги-мери попросили виступити. Я тоді сказав Кучмі: дуже погано, що ми зустрічаємося так рідко й тільки перед якимись знаковими подіями, коли вам потрібна підтримка. Востаннє зустрічалися перед ухваленням Конституції 1996 року, і тепер ви нас збираєте перед виборами 1998-го. А питання, які хвилюють мерів, ми не обговорюємо.

Кучма мене перервав. Сказав: «Ти прийшов сюди мене вчити?!» Я відповів, що коли він не розуміється на місцевому самоврядуванні, то немає нічого поганого в тому, щоб учитися. Тоді він почав кричати: «Геть звідси! Прийшов нормальний прем'єр, а ти його у відставку! А коли був злочід, так ти йому дупу лизав!». Мався на увазі Лазаренко, хоча в мене з ним не було якихось особливих стосунків. Це була точка неповернення в наших стосунках. На виборах мера в 1998 році вони поставили собі завдання мене звалити. При Бойку був створений цілий штаб проти мене. Влада ставила на Хотлубея. На тих виборах усі директори дістали наказ підтримувати його. Вибори відбувалися з фальсифікаціями, і було зрозуміло, що вони більше не дадуть мені перемогти. Так і вийшло. ■

Від prozorro до контролю

Андрій Голуб

У 2016 році система публічних закупівель ProZorro стала обов'язковою для здійснення так званих надпорогових держзакупівель, однак звітувати про перемогу над корупцією в цій сфері зарано

У грудні 2015 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про публічні закупівлі». Документ зробив систему ProZorro обов'язковою для здійснення закупівель державними замовниками. Підключення до системи відбувалося у два етапи: з 1 квітня 2016 року для центральних органів виконавчої влади і великих держпідприємств, а з 1 серпня — для всіх державних замовників.

Вказані норми стосуються «надпорогових» закупівель. Цей термін означає, що йдеться про товари чи послуги вартістю 200 тис. грн і вище або роботи вартістю 1,5 млн грн і вище. Добровільно замовники можуть підключатися до ProZorro й «допорогові» тендери.

Перелік даних, які надає для ознайомлення ProZorro, фактично нічим не обмежений. Саме у відкритті повної інформації про державні закупівлі для будь-якого громадянина України й полягала мета створення системи.

З технічного погляду ProZorro — централізована база даних, до якої приєднано торговельні майданчики для електронної комерції. Підприємці, зацікавлені в участі в торгах, можуть зареєструватися на будь-якому з авторизованих сервісів для електронних закупівель залежно від бажаного інтерфейсу та рівня послуг, який ті пропонують. Нині укладено угоди вже з 18 такими майданчиками. Однак уся інформація цих сервісів про оголошені закупівлі, проведення процедур та укладені контракти зберігається також у системі ProZorro, де кожен може переглянути її без плати за користування та авторизації. Для держави створення системи нічого не коштувало: хостинг та IT-розробки профінансували міжнародні донори. Окрім того, у ДП «Прозорро» стверджують, що підприємство вийшло на самоокупність, а в лютому обіцяють оприлюднити фінансовий звіт.

Абсолютно точної інформації, скільки грошей витрачають різні державні органи влади, підприємства та установи на товари, послуги й роботи, немає. Так само важко сказати, яким є розподіл у грошах між «допо-

ровими» та «надпороговими» контрактами. Однак відомо, що держава є найбільшим замовником в Україні. За інформацією на сайті Мінекономіки, у 2014-му та 2015-му обсяг держзакупівель становив 250 млрд грн щорічно. При цьому, за інформацією того самого відомства, у 2015-му обсяг тільки «надпорогових» закупівель дорівнював 192 млрд грн.

Водночас дані, наведені в системі ProZorro, дають підстави припустити, що вказані цифри менші за реальні суми контрактів. Тільки від серпня 2016 року, коли система стала обов'язковою для всіх держзамовників, у ній опублікували повідомлення із заявленою вартістю 278,38 млрд грн. Щоправда, процедури на 78 млрд грн визнано неуспішними — це означає, що кваліфікованих постачальників або виконавців знайти не вдалося.

«Люди звертають багато уваги на ProZorro, на саму електронну систему й вважають, що то єдиний і головний елемент реформи. Так, це важливо. Проте часто забувають інші її елементи, а їх у нас 14. ProZorro — лише один із них, а працюють ті елементи в комплексі. Це не якесь магічне рішення, що зробить із корупціонера ангела», — заявив у січні 2017 року заступник міністра економіки та один із ідеологів реформи держзакупівель Максим Нефьодов.

Уваги до діяльності ProZorro справді не бракує. ЗМІ активно інформували про всі етапи запуску системи та ставили її в приклад успішних реформ в Україні. Однак медіа-підтримка обернулася й іншим наслідком: значна частина суспільства сприйняла запуск ProZorro як остаточне вирішення проблеми корупції в держзакупівлях. Коли очікуваної багатьма перемоги над корупцією не сталося, почалася критика системи на кількох рівнях.

На побутовому рівні закиди опонентів можна звести до банального «нічого не змінилося». Наприкінці січня в Києві відбувся захід, присвячений роботі та розвитку ProZorro. Після короткої презентації присутнім надали можливість поставити свої запитання запрошеним представникам, які брали участь у створенні та запуску системи. Першою ж реплікою з аудиторії стала така: «Я приїхав із села під Києвом. У нас усі завжди знали, що голова сільради укладає угоди з компанією свого кума. Зараз усе як раніше, він із тією самою компанією і працює. Сама система складна й незрозуміла». Інша популярна теза — не можна оцінювати закупівлі тільки за критерієм вартості, оскільки нижча ціна часто означає й низьку якість товару.

Аргументованіша критика лунає з бізнес-середовища. У грудні 2016 року фахівці аудиторської компанії Deloitte Україна презентували результати дослідження корупції в галузі інфраструктури, що ґрунтувалося на анонімних інтерв'ю з учасниками транспортного ринку. ►

Найпопулярніші скарги підприємців звели до 18 пунктів, із яких чотири стосуються саме діяльності ProZorro. Серед них корумповані схеми вибору постачальника, махінації з умовами договору, проблеми з відстежуванням реалізації тендера та змова постачальників.

Окрім корупції у сфері держзакупівель є й інша типова для України проблема — якість кадрів у держорганах. Часто вони просто не знають, яким чином вписати специфікацію потрібного товару. Цим і користуються недобросовісні постачальники, які в результаті збувають неякісний товар.

Про всі названі проблеми відкрито кажуть і реформатори державних закупівель. Для вирішення питання якості в ProZorro створили бібліотеку типових специфікацій для найпоширеніших товарів, яка постійно оновлюється. На думку авторів, типові специфікації допоможуть зменшити ризик постачання неякісного товару.

КОРУПЦІЯ ПРИ ВИБОРІ ПОСТАЧАЛЬНИКА, МАХІНАЦІЇ З УМОВАМИ ДОГОВОРУ, ПРОБЛЕМИ З ВІДСТЕЖУВАННЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕНДЕРА ТА ЗМОВА ПОСТАЧАЛЬНИКІВ — НАЙПОШИРЕНІШІ СКАРГИ БІЗНЕСУ

Складніше вирішити питання, що так чи інакше пов'язані зі змовою. Повністю автоматизувати цей процес неможливо. Наприклад, недобросовісному закупівельникові знадобилися скріпки, і він планує купити їх у конкретного постачальника за неконкурентною процедурою. Заздалегідь дізнається, що тільки в цього постачальника-партнера є скріпки рожевого кольору, і відповідно прописує в тендерній документації, що йому необхідні саме «рожеві скріпки».

«У будь-якому разі це прецедентний підхід. Адже сьогодні це «рожеві скріпки», завтра «скріпки з трьома заворотами», а післязавтра «скріпки з надтвердих металів». Сто тисяч варіантів, як прописувати це в документації», — пояснює консультант із проектного управління ProZorro Сергій Потапов.

У цих умовах на перший план виходять громадський контроль і розвиток конкурентного середовища. В учасників ринку є можливість оскаржити закупівлю, яка містить ознаки корупційності. Органом оскарження процедур закупівель виступає Антимонопольний комітет (АМКУ). Однак і тут є своє «але». Якщо оскарження «допорогових» закупівель безплатне, то за скаргу на «надпорогові» доведеться сплатити державне мито — 5 тис. грн для товарів та послуг і 15 тис. грн у разі, якщо йдеться про роботи.

Плату за оскарження закупівель передбачили вже в згаданому Законі «Про публічні закупівлі». Прихильники ідеї аргументують це рішення тим, що процедура закупівлі заповнюють до винесення рішення АМКУ за скаргу. Тому плата необхідна, щоб скарги не використовували для блокування процесу й подавали тільки аргументовані заперечення. Опоненти стверджують, що таким чином із системи вичавлюють малий та середній бізнес, який не має великих фінансових ресурсів.

«Мета ProZorro — дати можливість тому, хто хоче щось купити, та всім іншим бачити інформацію і зрозуміти процес публічних закупівель відкритим. Але без громадянського суспільства все це не має сенсу. Та й будь-яка реформа не має сенсу», — зазначає Потапов.

Для залучення якнайбільшої кількості громадян до контролю за процесом закупівель створили сайт dozor.org, або просто DoZorro.

«У перспективі метою проекту є збір регіональних активістів та громадських організацій, які вже працюють у сфері моніторингу закупівель та надання їм зручного інструменту роботи, безпосередньо інтегрованого з базою закупівель ProZorro. Умовно кажучи, йдеться про автоматизацію моніторингу», — пояснює Віктор Нестуля, директор програми інноваційних проектів організації Transparency International, яка створила та адмініструє DoZorro. І додає: «Зараз запущено MVP («мінімально життєздатний продукт» для тестування ідей. — Ред.), який може збирати скарги безпосередньо через портал».

На порталі розміщено детальну інформацію щодо подачі заяв і скарг до різних правоохоронних та контролюючих органів, а також наведено шаблони звернень. Окрім того, можна просто залишити своє повідомлення про закупівлю з ознаками порушень, яке перевіряють юристи Transparency International. За словами Нестулі, вже наприкінці лютого з'явиться розширений функціонал для замовника, а в березні — для громадського активіста. Завдяки новим функціям державний замовник за бажання зможе реагувати на подані через DoZorro скарги безпосередньо на порталі або через майданчик, на якому він працює в системі ProZorro. А в активіста або громадської організації буде можливість залишити інформацію про конкретний тендер, типові порушення і завантажити дані або копії листів, направлених контролюючим органам, та отримані відповіді.

«Це буде структуровано. Коли активіст знайшов порушення, як-от безпідставна дискваліфікація чи завищення ціни, це буде окреме типове поле, у якому він поставить галочку, а потім цю інформацію зможе аналізувати комп'ютер», — каже Нестуля.

На початок лютого на DoZorro вже повідомили про 429 сумнівних тендерів заявленою вартістю понад 4 млрд грн. Серед закупівель, які моніторять за допомогою portalu, є й доволі відомі: автомобілі з електродвигунами Mitsubishi для потреб Нацполіції, а також тендер на постачання систем GPS для електротранспорту в Луцьку. Останній оголошували вже не раз.

«Після того як ми надіслали скарги, закупівлю скасували, там ще не був підписаний контракт, але замовник виявився талановитим й оголосив схожу закупівлю знову. Власне, ця закупівля в нас щоразу проходить окрему перевірку», — каже Нестуля.

У Transparency International рекомендують максимально розраховувати на власні сили й вчитися використовувати засоби для оскарження самостійно. Там пояснюють: коли DoZorro інтегрують із майданчиками електронної комерції, кількість відгуків різко зросте і сил юристів на перевірку всіх скарг просто забракне. У перспективі зібрана через портал інформація дасть змогу сформувати рейтинг замовників і постачальників, а також комплекс ризик-індикаторів для легшого відстеження потенційно корумпованих процедур.

Проекти системи ProZorro ґрунтуються на культурі вимірювань та інформування. За весь час існування системи державі вдалося заощадити на держзакупівлях близько 17 млрд грн. Проте іншу ознаку успіху реформи виміряти буде складніше, адже йдеться про зміну ставлення до процесу держзакупівель з боку всіх зацікавлених сторін: громадян, бізнесу та замовників. ■

К Н И Г А Р Н Я

13–17 лютого чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

13 лютого, 18:30 — презентація книжки Олекси Бика «Вірші на руці». Модерує Сергій Пантюк. Спільно з Видавництвом Сергія Пантюка.

14 лютого, 18:00 — презентація книжки Дениса Мандзюка «Копаний м'яч. Коротка історія українського футболу в Галичині 1909–1944». Модерує Олена Павлова. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

15 лютого, 18:30 — розмова «Історичний роман: машина часу чи казки для дорослих». Учасники: Ніна Бернадська, Анатолій Шпиталь, Валентин Тарасов, Ірина Даневська. Модерує Юлія Джугастрянська. Спільно з порталом літературної критики «ЛітАкцент».

16 лютого, 18:30 — зустріч із Йонатаном Голслахом (Бельгія), презентація українського перекладу книжки «Сила раю. Як Європа може бути попереду в азійському сторіччі». Модерує Юлія Олійник. Спільно з видавництвом «Темпора».

17 лютого, 18:30 — презентація антології «Книжка заборон і таємниць». Учасники: Володимир Арєнєв, Леся Вороніна, Олександр Михед, Юрій Нікітінський. Спільно з видавництвом Vivat.

Київ (вул. Велика Васильківська, 63а):

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Львів (просп. Свободи, 7):

13 лютого, 18:30 — презентація книжки «Грецька епіграма» в перекладах Андрія Содомори. Модерує Маркіян Домбровський. Спільно з видавництвом «Апріорі».

14 лютого, 18:30 — презентація збірки Христини Потапенко «Філософія сонця». Модерує Юлія Зелінська. Спільно з видавництвом «Літопис».

16 лютого, 18:30 — лекція та практикум Миколи Палиги «Пишемо вірші. Частина друга».

17 лютого, 18:00 — презентація книжки Наталії Гурницької «Мелодія кави в тональності сподівання». Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Дніпро (вул. Глінки, 15):

14 лютого, 18:30 — книжкове побачення до Дня всіх закоханих.

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Дніпро (просп. Гагаріна, 12):

15 лютого, 18:30 — перегляд романтичної мелодрами-фантазії «Опівночі в Парижі» (режисер Вуді Аллен).

Вінниця (вул. Соборна, 89):

14 лютого, 18:00 — презентація роману Максима Дупешка «Історія, варта цілого яблунового саду». Спільно з Видавництвом 21. Модерує Олександр Вешелені.

15 лютого, 18:00 — презентація книжки Володимира Тиліщака «1930. У.С.Р.Р. Повстання». Спільно з видавництвом «Смолоскип». Модерує Олександр Федоришен.

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Рівне (вул. Короленка, 2):

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Суми (вул. Соборна, 44):

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

13 лютого, 18:00 — «Майстерня стосунків» від тренерів Руслана Москальчука та Олени Баркової. Спільно з ГО «Файне місто». Модерує Юрій Матевощук.

14 лютого, 18:00 — «Країна, що найближче до неба» — розмова із Зоряною Биндас про подорож до Непалу в межах проекту «Мандри». Модерує Юрій Матевощук.

15 лютого, 18:00 — поетичні читання та святкування четвертої річниці від створення літературної студії «Сім герц». Модерує Юрій Вітяк.

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Харків (вул. Сумська, 3):

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

17 лютого, 19:00 — розмова на тему «Adapting to New Surroundings» («Адаптація в новому середовищі»).

Спільно з проектом WAU (World Around Us). Англійською мовою без перекладу.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

13 лютого, 18:00 — вільний мікрофон поетів, прозаїків, музикантів до Дня всіх закоханих.

15 лютого, 18:00 — презентація роману Максима Дупешка «Історія, варта цілого яблунового саду». Спільно з Видавництвом 21.

16 лютого, 18:00 — Чеський четвер. Показ оскароносного фільму «Потяги особливого призначення» (режисер Їржі Мензел, 1966, 92 хв). Спільно з Чеським центром у Києві.

Інформаційний партнер

Вхід на заходи вільний.

З детальними анонсами та змінами в графіку
можна ознайомитися за адресою
<http://book-ye.com.ua>

СПОКУСА НАДПРИБУТКАМИ

Торгівля з ОРДІЛО

Легітимна капітуляція

Роман Малко

11 січня 2017 року в різдвяній тиші урядових кабінетів на світ Божий, майже за Шевченком («Присплять, лукаві, і в огні її, окрадену, збудять...»), з'явився диво: Розпорядження Кабміну № 8-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження». На перший погляд, типовий набір сухих фраз. Коробить вухо хіба що чудернацьке «органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження».

Те, що ситуацію з Донбасом, як і з Кримом, треба якось урегулювати, зрозуміло й без шпаргалок. Де-факто це окуповані території. Як саме — менш втямки, але точно не їх здачею окупантові. Утім, коли залагодження питання з Кримом може затягтися на невизначений час (Кремль учепився в нього зубами і просто не віддасть — хіба що здохне), то з підневільними шматками Донецької та Луганської областей усе трохи оптимістичніше. Принаймні процес перемовин (хоч і безрезультатних) наразі сяк-так триває.

Способів зарадити проблемі чимало. Найпростіший — погодитися на вимоги Кремля і віддати те, чого йому бракує. Є і другий варіант. Повністю відгородитись і забути. Він частково працює, визначено зону розмежування, але через дірявість та умовність нереально перекрити всі входи-виходи й не звертати уваги, «що там у сепарів». Сепари прагнуть спілкування, і ми мусимо відповідати...

Звичайно, ані перший, ані другий варіант не повинен ставати предметом обговорення в принципі, бо передбачає втрату Україною територій. Віддай шматок — і процес не закінчиться ніколи. Тому єдино можливий сценарій — визволення окупованих земель із виходом до свого східного та південного кордонів. І всі дії Української держави та її чинуш включно з президентом мали б відбуватися саме в цьому руслі.

Але парадокс. Президент доручає подати позов на Росію до Міжнародного суду в Гаазі й називає її агресором. ВР у своїх постановках вказує, що РФ є відповідальною за розв'язання війни на Сході України, окупацію Криму та частини Донбасу й закликає міжнародну спільноту визнати відповідальність за це Москви. Резолюція ПАРЕ підтверджує, що анексія Криму РФ та військова вторгнення російських ЗС на Сході України по-

рушують міжнародне право. Генасамблея ООН ухвалює резолюцію, оголошуючи Росію державою-окупантом. А український уряд нишком видає розпорядження № 892-р і № 8-р, у яких навіть ігнорує сам факт окупації чи анексії українських земель, обмежуючись ніяковим формулюванням «неконтрольована територія». І серед причин, які призвели до цього, вказує «збройний конфлікт» без уточнення його природи та характеру й навіть ніде не згадує про РФ як країну-агресора.

ПІДТРИМАТИ АГРЕСОРА

Заступник голови ВР Оксана Сироїд у своїх висновках стосовно розпоряджень Кабміну зазначає: «...Таке формулювання схвалене урядом України, це фактично є визнанням того, що збройний конфлікт є не міжнародним і що

ТАКІ УРЯДОВІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ НЕ ВІДПОВІДАЮТЬ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ, БО ЗАПЕРЕЧУЮТЬ ФАКТ ОКУПАЦІЇ РОСІЄЮ ЧАСТИНИ ЇЇ ТЕРИТОРІЇ, А ЗАХОДИ, ЯКІ ТАМ ПРОПИСАНІ, СПРИЯЮТЬ ОКУПАЦІЇ ТА ДОПОМАГАЮТЬ АГРЕСОРУ ВЕСТИ ВІЙНУ

Україна бере на себе, а вірніше покладає на громадян України, відповідальність за відновлення зруйнованої інфраструктури у Донецькій і Луганській областях». Схожу думку висловив і правник-міжнародник, професор Володимир Василенко: «Ці урядові розпорядження не відповідають національним інтересам України, бо заперечують факт окупації Росією частини її території, а заходи, які там прописані, сприяють окупації та допомагають агресору вести війну. Це результат того, що досі немає єдиної чіткої правової позиції з приводу оцінки дій Росії щодо України як збройної агресії та її відсічі й ліквідації наслідків. Свого часу вище керівництво України відмовилося кваліфікувати офіційно війну Росії проти України як збройну агресію і досі формально кваліфікує як АТО. І правовий режим відсічі ґрунтується не на ст. 51 Статуту ООН, яка передбачає право держави на самооборону в разі агресії, і не на Законі «Про оборону України», який відтворює положення резолюції Генасамблеї 1974 року про визначення агресії та передбачає, що в разі агресії чи навіть її загрози держава має оголосити воєнний стан».

ФОТО: УНАН

Хитрий план. Скидається на те, що автор скандального документа Вадим Черниш під час його укладання чимало спілкувався з нашими закордонними партнерами

На перший погляд, документ, який цілком уписується в концепцію мирного врегулювання, про який довго й нудно торочать стурбовані миротворці, під час детальнішого розгляду виявляється не лише абсурдом, а й міною вповільненої дії. Адже диявол ховається в деталях. Наприклад, Кабмін мав би ініціювати зміни до законодавства «щодо врегулювання особливостей господарської діяльності на неконтрольованій території». Як узагалі можливо щось урегулювати на неконтрольованих територіях, не зрозуміло, адже там не діє жоден орган державної влади. «Крім того, — зазначає Оксана Сироїд, — загальновідомо, що на цій території органи окупаційної адміністрації стягують із суб'єктів господарювання грошові кошти, що має всі ознаки оподаткування. Отримані кошти використовуються для фінансування військ агресора, а отже, для продовження збройної агресії проти України й розширення меж тимчасово окупованої території України».

Інші геніальні пропозиції: «створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів», «поліпшення соціального захисту дітей, утвердження духовно і фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї». Гарно звучить, чи не так? Плануються й захист дітей від негативного впливу збройного конфлікту, заохочення суспільства, громадських об'єднань та неурядових організацій, засобів масової інформації до просвітницької роботи серед хлопчиків, дівчаток та їхніх батьків... Ось тільки, щоб реалізувати ці прекрасні прагнення, треба впоратися з однією невеличкою проблемкою: пробратись у кубло терористів і спробувати роз-

горнути в ньому благородну діяльність. Читаємо там-таки: «...Забезпечення виплати заробітної плати на підприємствах усіх форм власності, які провадять законну господарську діяльність на неконтрольованій території, за умов дотримання ними вимог щодо протидії фінансуванню тероризму та недопущення дій, спрямованих на зміну кордонів або територіальної цілісності України»; «...Забезпечення права громадян, що проживають на неконтрольованій території, на вільний вибір мови споживання інформаційної продукції ЗМІ»; «...Сприяння дотриманню принципу незалежності і самостійності ЗМІ шляхом створення умов для поширення інформації державною та іншими мовами (в тому числі російською)»; «...Сприяння виданню і розповсюдженню аудіо- та аудіовізуальних творів, друкованих видань різними мовами»; «Сприяння культурному розвитку громадян України, створення умов для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян України у задоволенні культурно-духовних потреб»; «Сприяння проведенню «народної дипломатії» з метою підтримки постійного діалогу безпосередньо між різними групами громадян, що проживають по різні боки лінії зіткнення»... З першого погляду важко зрозуміти, якою логікою керувалися розробники цього абсурду, адже очевидно, що будь-яка діяльність на окупованій території в межах правового поля України за таких обставин неможлива, але насправді все чудово прояснюється, якщо перерахувати ці маразми в загальному контексті гібридної війни.

«Відповідно до міжнародного права, — каже професор Василенко, — вся відповідальність за те, що відбувається на окупованих територіях, лягає на окупанта. Держава-окупант має піклуватися про забезпечення прав людини й забезпечення життєдіяльності на окупованих територіях, то їй відповідальність та обов'язок. Із цих самих та інших постанов і розпоряджень випливає, що турбота про права людини має лягати на Україну, і виходить, що вона фінансує окупанта, який не хоче припинити збройну агресію, продовжує бойові дії, від чого страждає як цивільне населення, так і ЗС України. Така позиція шкодить на міжнародному рівні. Ці законодавчі акти будуть використані, щоб довести: те, що відбувається на Сході України, є не наслідком збройної агресії, а якимось незрозумілим внутрішнім конфліктом». Невже писаки, які розробляли документ, цього не знають чи про таке не поінформовані? Чи, може, не читали резолюції ПАРЄ, де сказано, що згідно з міжнародним правом Росія, яка де-факто здійснює контроль над цими територіями, відповідальна за захист тамтешнього населення? Знають, тому й пишуть.

КОМУ ЦЕ ВИГІДНО?

Документ є плодом творчості Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб на чолі з Вадимом Чернишем. Сам Бог велів цій структурі займатися на перспективу розробкою стратегії реінтеграції окупованих Донбасу й Криму. Але інтерес не в ній. Ретельно виписані пункти

плану заходів мало відрізняються від побажань путінських переговорників у Мінську.

Згідно з Конституцією в нас парламентсько-президентська республіка й уряд, затверджений ВР, має право ухвалювати такі рішення. Прем'єр підписав це розпорядження і є за нього відповідальним. Тільки чому розпорядження, а не постанова (статус значно нижчий, але обов'язковий для виконання) — запитання цікаве. Постанову ухвалює весь уряд голосуванням, розпорядження візують виконавці. Може, це для того, щоб не надавати гласності й не виносити на публічне обговорення. А ще можна обійти представника президента, що присутній на всіх засіданнях Кабміну. У будь-якому разі схоже на явне шударство.

Очевидно, що все не просто так. За всім цим стирчать вуха господаря Донбасу Ріната Леонідовича, вірні люди якого є в багатьох міністерствах. Він єдиний з українських олігархів (окрім, звісно, президента), кого не торкнулася деолігархізація, і один із найбільших бенефіціарів зв'язків з окупованими територіями. І, хоча його бізнес нині розділений лінією вогню, це дивним чином відкриває чималі можливості... Кон'юнктура нині працює на нього. Його фінансовий стан значно покращився, він навіть почав інвестувати. Звісно, план у разі його втілення ці можливості суттєво примножить, але, що небезпечніше, ще й закладе повоєнний порядок денний на майбутнє розвитку країни.

Є в цій історії ще й інші зацікавлені. Наприклад, Олександр Третьяков, лобіст Черниша на посаду міністра, який прагне долучитися до благодійної справи освоєння ресурсів при піднятті повоєнного Донбасу. А ще наші вірні друзі з ОБСЄ та інших «занепокоєних» структур, які вельми вболівають за якнайшвидше врегулювання ситуації. Схоже, вони не надто прагнуть розібратися в тому, що коїться в регіоні, зокрема прямо визнати участь Росії у війні, однак зі свого досвіду роботи в африканських та інших дуже далеких від наших кордонів країнах витягують на світ Божий чудернацькі формули на кшталт «ефективного контролю» (самостійно українські чиновники до таких дефініцій не додумались би). Власне, презентацію Чернишем «геніального» плану іноземним дипломатам прийняли на «ура!», і представництво ЄС та посольства країн Союзу в Україні радо його вітали. У їхній заяві сказано: «Втілення плану створить можливість для посилення соціальної згуртованості, розбудови миру та примирення в областях, уражених конфліктом». Ну й не варто забувати: вся ця історія коштує грошей. Окрім тих, які зможе заробити Ахметов, буде, очевидно, виділено ще кругленькі суми з міжнародних фондів, які можна пречудово освоїти.

Як цей документ працює на відновлення територіальної цілісності України та її вихід до східного кордону, тобто на виконання стратегічного завдання, що прописане в Конституції і, до речі, поставлене президентом та союзниками, які не визнають окупації, пояснити важко. Аналіз свідчить радше про антидержавні й антипрезидентські дії, що вписуються в путінську стратегію повалення української влади й реалізацію плану дестабілізації нашої країни. Це крутіше, ніж мі-

фічний план «Шатун». Посилення небезпечного впливу на уряд з боку олігарха, чийм партнером є одіозний Вадим Новинський, увімкнення йому зеленого світла вказують на серйозні проблеми у верхах. З одного боку, це, можливо, лише бізнес, а з другого — в Україні такого не буває, і той бізнес зараз чітко регульований хлопцями з-поза лінії.

Крім того, все це як мінімум нелегітимно, а по суті, злочинно. Як твердить професор Василенко, такі дії можна кваліфікувати як злочин. «Сказано, що це території, не контролювані Україною. Це означає, що влада України не хоче виконувати свої зобов'язання стосовно забезпечення там життєдіяльності. Якщо влада бездіяльна, не хоче контролювати території, вона повинна за те відповідати. Може, і кримінально. За колаборацію, допомогу ворогові, співучасть в агресії тощо».

ЯК БУТИ

Якщо Україна справді суверенна держава, питання здачі в будь-якому вигляді своїх територій ворогові обговорюватися не може. Якщо нині ми не здатні виконати стратегічне завдання звільнити окуповані землі й інтегрувати громадян, які там живуть, це аж ніяк не означає, що треба погоджуватися на будь-які сумнівні сценарії. Ще одного, але вже українського Придністров'я нам точно не треба. Як не треба й того, щоб терористична зараза, підживлювана Кремлем, розлізлася по Україні. Нині ситуація справді болотна. А в такій чорті

ЯКЩО НИНІ МИ НЕ ЗДАТНІ ВИКОНАТИ СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ ЗВІЛЬНИТИ ОКУПОВАНІ ЗЕМЛІ Й ІНТЕГРУВАТИ ГРОМАДЯН, ЯКІ ТАМ ЖИВУТЬ, ЦЕ АЖ НІЯК НЕ ОЗНАЧАЄ, ЩО ТРЕБА ПОГОДЖУВАТИСЯ НА БУДЬ-ЯКІ СУМНІВНІ СЦЕНАРІЇ

водяться. Але, як казав класик (Леонід Кравчук), «перш ніж об'єднатись, треба роз'єднатись». Тому основне завдання — нарешті розібратися з термінами й назвати все своїми іменами. Затим ухвалити рамковий закон про взаємодію Української держави з окупованими територіями, де чітко окреслити як стратегічне завдання необхідність їх звільнення та вихід на свій східний кордон і у зв'язку з тим, що на цих територіях проживають українські громадяни, детально прописати, яким чином держава проводитиме стосовно них свою політику: у військовій, політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній та інших сферах. Усі ті пункти мають працювати на те, щоб рухатися до мети. І відповідно до цього рамкового закону діють усі: президент, чиновники, вояки. Щоб ті, хто живе під окупацією, ті, хто їх окупував, і всі, кому все те цікаво, розуміли, що нині тимчасово це зона відповідальності Росії, але настане час — і Україна туди повернеться. І жодних загравань. Чітка політика держави, котра знає, як і чому це робить, виходячи з міжнародних документів. ■

Неприхований бенефіціар

Андрій Голуб

Незважаючи на війну та окупацію частини Донбасу, бізнес головного підприємця регіону Ріната Ахметова зберіг свою структуру і збільшує виробництво

Ще чотири роки тому роль та місце Ріната Ахметова в українському бізнесі й політиці не викликали запитань. Він найбагатший бізнесмен країни, власник імперії з активами майже в усіх галузях економіки та один із рівноправних «акціонерів» найвпливовішої Партії регіонів. Влада регіоналів здавалася непохитною, а вплив Ахметова — таким, що навіть «закляті друзі» з оточення тодішнього президента Віктора Януковича, які почали грандіозний переділ ринків під себе, не наважилися відкрито конфліктувати з «господарем Донбасу».

Ситуація змінилася з революцією та війною. Від колишнього впливу ПР залишилися самі крихти. Погані новини почали з'являтися і в економіці. Хоча група СКМ, 100% якої у володінні Ахметова, і докладає зусиль для реструктуризації бізнесу, головними були й залишаються гірничо-металургійний та енергетичний сектори. Їх об'єднано відповідно в Метінвест і ДТЕК. У 2014 році світова кон'юнктура на ринках металу, руди і сталі почала змінюватися, ціни поповзли донизу.

Це був тільки початок проблем, до яких згодом додалися ще й бойові дії. Значна частина підприємств Метінвесту і ДТЕК інтегровані в єдиний виробничий цикл. Умовно кажучи, вугілля з компанії Ахметова потрапляє на коксохімічні заводи та електростанції Ахметова, продукція яких іде на металургійні комбінати Ахметова, де вже чекає залізна руда з виробничих потужностей Ахметова, після чого все це у вигляді металів та сталі експортують. На верхівці піраміди опиняється валютна виручка. Поділ Донбасу на дві частини щонайменше ускладнив описану схему, бо підприємства опинилися і на окупованій, і на контрольованій Україною території. На певний час це призвело до суттєвих перешкод.

Підтвердження того — статистичні дані початку війни. У першій половині 2014 року виплавка сталі на українських підприємствах залишалася на рівні 2,4–2,8 млн т за місяць. Однак уже в серпні, коли бойові дії різко активізувалися, а Росія вдалася до прямого вторгнення під Іловайськом, виробництво упало до 1,7 млн т, або більш як на 28%. Низка металургійних комбінатів виявилися на окупованих територіях. Щоб досягнути зміни, які сталися в цей період, варто зазначити лише те, що 2015 року агропромисловий комплекс потіснив металургію з позиції лідера українського експорту. Металургія була основою надходжень валюти до України десятиліттями. На цьому статусі великою мірою трималося гасло «Донбас годує Україну».

У 2015-му Метінвест відзвітував про загальні збитки обсягом \$1 млрд на тлі \$160 млн прибутку роком раніше. Паралельно з оприлюдненням фі-

нансової звітності компанія оголосила дефолт за виплатами по єврооблігаціях й почала перемовини з кредиторами про реструктуризацію заборгованості.

Однак поганий для Ахметова розвиток подій почав змінюватися на краще. На початку 2015-го було підписано другі мінські угоди й ситуація на фронті стабілізувалася. У квітні того самого року вперше зафіксували зростання виплавки сталі, наступного місяця воно тривало й індустрія знову вийшла на показники понад 2 млн т за місяць.

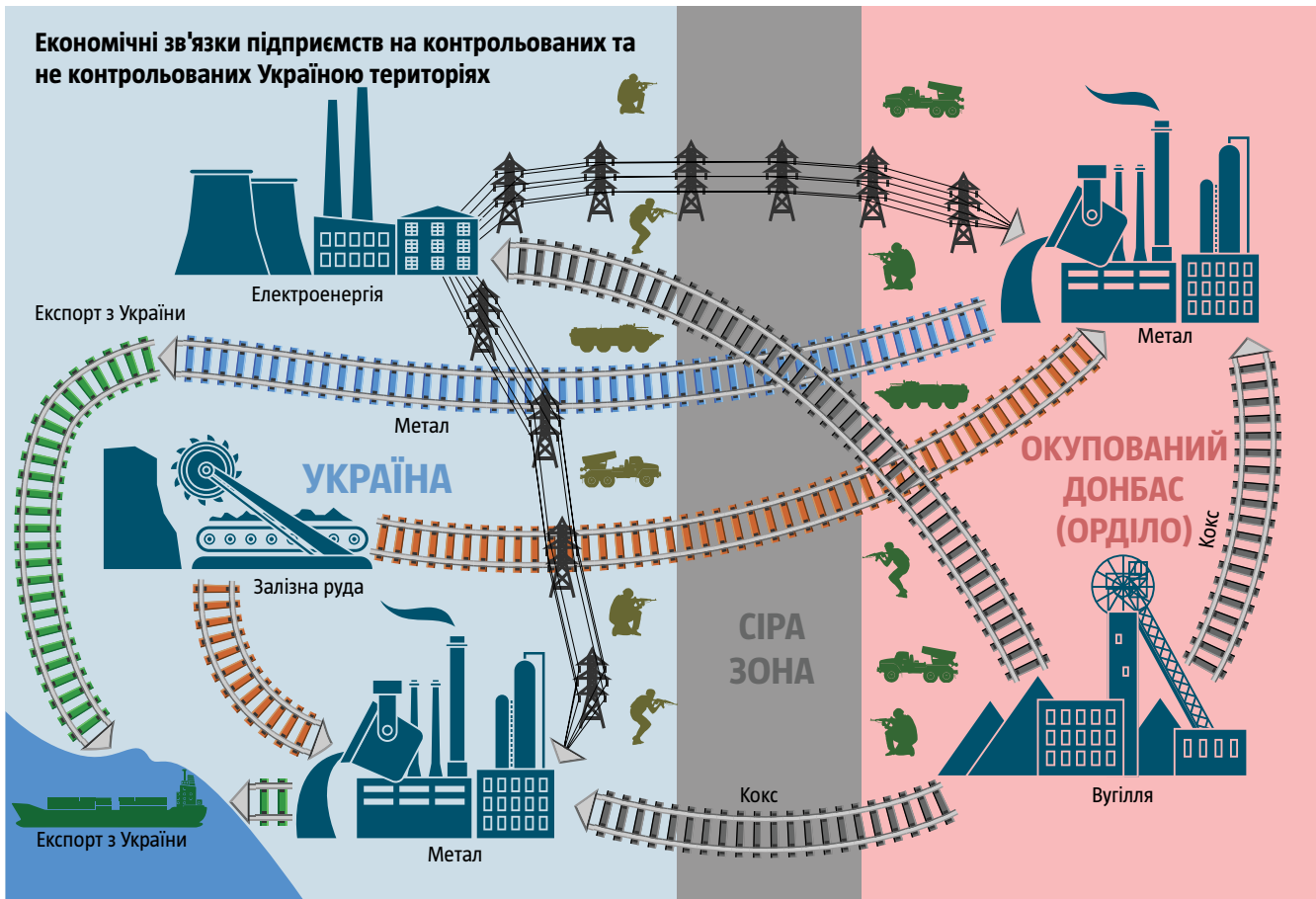
Як свідчить статистика, хороші новини з'явилися і на сировинних ринках. Падіння цін зупинилося. За інформацією аналітичної компанії Metal Bulletin, вартість залізної руди у 2016-му майже подвоїлася. Зростали протягом року й ціни на сталь, незважаючи на прогнози експертів ринку. Вже період січня — вересня 2016 року група Метінвест закінчила з \$989 млн прибутку (до відрахування податків, відсотків та амортизації). Про покращення ситуації свідчить і початок інвестицій у виробництво.

СТАН БІЗНЕСУ АХМЕТОВА ДАЛЕКИЙ ВІД КРИТИЧНОГО, А ФАКТИЧНО ЗА РОКИ ВІЙНИ ВІН ПОВНІСТЮ АДАПТУВАВСЯ ДО НОВИХ УМОВ І РОЗВИВАЄТЬСЯ

Зокрема, Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча у 2016 році вклав у нього понад 1,6 млрд грн. 30 січня з'явилася новина, що гірничо-збагачувальні комбінати (ГЗК) групи Метінвест виплатили власникам (Ахметову та Вадиму Новинському, якому належать 25% акцій) 19 млрд грн дивідендів. Згідно з повідомленням, дивіденди акціонерів «спрямують на обслуговування заборгованості Метінвесту, а також на капітальні інвестиції в підприємства».

У більшості випадків інвестиції у виробництво та виплата боргів є вимогами кредиторів, які свого часу погодилися на реструктуризацію заборгованості Метінвесту. Однак сам факт таких вливань є свідченням того, що стан бізнесу Ахметова далекий від критичного, а фактично він повністю адаптувався до нових умов і розвивається.

Те, що частина потужностей опинилася на окупованій території, не завадило зберегти зв'язок із ними. Шахти й металургійні комбінати справно працюють на вигоду власника. Цього вдалося досягти, змінивши юридичну адресу підприємств. Наприклад, Єнакіївський металургійний комбінат дістав її в Маріуполі. До речі, аналогічно вчинили й російські власники Алчевського МК, перереєструвавши підприємство в Северодонецьку.

Статус-кво, що встановився у бізнесі після майже трьох років війни, мав би комічний вигляд, якби не прихована за ним трагедія. Підприємства, які фактично працюють в окупації, а номінально зареєстровані в Україні, справно платять податки в держбюджет.

За повідомленням СБУ, 2016 року вони сплатили понад 31 млрд грн. Із цієї суми 777 млн 445 тис. 908 грн 57 коп. становить військовий збір, що йде на потреби української армії. За словами міністра енергетики та вугільної промисловості Ігоря Насалика, окрім того, на підконтрольній Києву території зареєстровані, мають трудові книжки й отримують зарплату 50 тис. шахтарів, які фактично працюють в окупованих районах. Вони сплатили 1,9 млрд грн податків.

Влада України за цей час не спромоглася прозоро унормувати питання торгівлі з окупованими територіями. «Контрабанда на Донбасі», новини про яку не сходять зі шпальт ЗМІ, фактично не є протизаконною. Натомість реальне покарання за контрабанду дістають прості жителі окупованих районів, що перевозять продукти у відносно невеликих кількостях.

«Коли я працював на Луганщині, мені було не просто пояснити, чому не можна в багажнику везти 100 кг сиру, а водночас прикордонники задержували товарний вагон з електронікою, який прямував на невідконтрольній території і мав усі дозвільні документи. Мені то було зовсім невтямки. Як пояснювати це прикордонникам, від котрих ви-

магав дотримуватись обмежень, також не розумів. І вони теж. Бо логіки в цьому нуль», — розповідав в інтерв'ю *Тижню* у вересні 2016 року экс-голова Луганської обласної адміністрації Георгій Тука.

Голкою, яка не відпускає українську владу і дає змогу мотивувати перед виборцями необхідність не блокувати окуповані території, стало вугілля. У країні є 12 ТЕЦ (теплоелектроцентралі), які працюють виключно на антрациті марки «А», що не добувається на контрольованих територіях. Електрика з них потрапляє не лише у промисловість, а й у помешкання простих громадян. За словами міністра Насалика, Україна працює над диверсифікацією постачання та переобладнанням потужностей на інше паливо. Зокрема, пілотний проект запроваджено на Зміївській ТЕС. Проте повністю забезпечити потреби країни в електриці без антрациту за три роки не вдалося.

«Якщо буде повністю перекрита зона АТО, ми перейдемо все-таки до в'ялових відключень. Буде певний період адаптації. У нас є розроблений графік. На запасах, які ми маємо, повністю можемо протриматися орієнтовно до кінця березня», — зазначив міністр. За його словами, період постачання вугілля антрацитової групи з Австралії, Південної Африки, Китаю або США (країни, що виробляють цей тип вугілля) — близько 50–55 днів. На цей період і припадуть в'ялові відключення.

Більшість ТЕЦ і ТЕС України у приватній власності. Насалик стверджує, що переговори з власниками вели, але без успіху.

«Приватника дуже тяжко змусити. Крім того, це достатньо великі витрати. Якщо реконструкція Зміївської ТЕС нам обійшлася у 240 млн грн, то переобладнання сьомого блока Слов'янської коштуватиме близько 500 млн грн, а може, і більше. Більшість висловлювалася, щоб реконструкція була закладена в тариф і цей тариф компенсував витрати. Але навантажувати тариф уже далі нікуди», — заявив він під час прес-конференції 7 лютого.

НА ЗАВАДІ ПЕРЕОБЛАДНАННЮ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПОТУЖНОСТЕЙ СТОІТЬ СТРУКТУРА БІЗНЕСУ. ВІДМОВА ВІД АНТРАЦИТУ ДЛЯ АХМЕТОВА ФАКТИЧНО ОЗНАЧАТИМЕ Й ВІДМОВУ ВІД СВОЇХ ПРИБУТКІВ

Із 12 ТЕС і ТЕЦ, що працюють на антрациті, лише три належить до енергетичного холдингу Ахметова: Луганська (місто Щастя), Криворізька і Придніпровська ТЕС. Однак є серйозні свідчення, що саме на них надходить більша частина цього палива, вивезеного з окупованої території. У березні 2016 року «Українські Кібер Війська» повідомили про злам поштової скриньки «мінтрансів ДНР і ЛНР» (фактично мова про об'єкти Донецької залізниці на окупованих територіях). Згідно з наведеними даними, у лютому того самого року більшість контейнерів із вугіллям з окупованої території надійшли саме на згадані ТЕС: 2203 вагони, або

132 тис. т, у Щастя й 4452 вагони, або 267 тис. т, на об'єкти ДТЕК Дніпроенерго (до цієї структури входять Криворізька і Придніпровська ТЕС). Вугілля того місяця відправили ще на шість ТЕС, але загалом тільки 3741 вагон — майже вдвічі менше, ніж на три підприємства Ахметова.

Таким чином, на заваді переобладнанню енергетичних потужностей стоять не тільки великі інвестиції, а й структура бізнесу. Відмова від антрациту для бізнесмена та власника ТЕС Ахметова фактично означатиме й відмову від своїх прибутків. Тим часом виробництво вугілля на окупованій території у 2016-му суттєво зросло: ДТЕК Ровенькиантрацит торік збільшила видобуток антрацитового вугілля на 43% (до 2,2 млн т), а ДТЕК Свердловантрацит — на 30% (до 2,3 млн т).

За три роки після зміни влади найбагатший український бізнесмен зберігає серйозні важелі впливу на ситуацію в країні. Його бізнес об'єктивно пристосувався до нинішньої ситуації: «ні війни, ні миру». Незалежно від постаті олігарха будь-які гроші «люблять тишу», і якщо бізнес адаптувався, то він найменш зацікавлений у серйозних змінах. За час існування стабільної лінії розмежування на Донбасі встигли налагодитись і стабільні фінансові потоки та торговельні шляхи. Як це змінити — чи не найскладніший ребус, котрий слід розгадати українській владі, якщо вона справді прагне деокупації Донбасу. Після підписання мінських угод там загинуло понад 400 мирних громадян і близько 500 військових. ■

ПІДТРИМАЙ РОЗВИТОК НЕЗАЛЕЖНОГО
РАДІО НА BIGGGGIDEA.COM

громадське радіо
слухайте. думайте.

Підгодовуючи ворога

Олександр Крамар

Чому збереження соціально-економічних зв'язків із окупованими територіями має сумнівну цінність для України, але суттєво полегшує життя терористам

Якщо щодо річних витрат РФ на підтримку терористичних «ЛНР» і «ДНР» називають цифри від \$1 млрд до \$2 млрд, то пряма й опосередкована підтримка Україною «бюджетів» цих утворень може бути оцінена принаймні в \$1 млрд на рік. Однак якщо РФ платить за можливість здійснювати «ефективний контроль» за відповідними територіями, то Україна — за марні сподівання на їх швидке повернення. Оскільки останнє можливе лише у двох випадках: капітуляції України та прийняття російських умов позірної реінтеграції ОРДІЛО або розпаду чи дуже серйозних потрясінь у самій Росії, вибудовування політики з розрахунку на те, що це станеться швидко, дезорієнтує і виснажує Україну. Саме такого сценарію прагне Москва. Гірше — лише взяти ОРДІЛО на повне утримання та відбудову в обмін на формальне визнання українського суверенітету за одночасного фактичного збереження їх управління з Кремля.

Власники підприємств на окупованих територіях і вітчизняні урядовці вже два роки виправдовують збереження можливостей для діяльності формально зареєстрованих в Україні підприємств на окупованих територіях економічними інтересами нашої країни, лякаючи економічними втратами, зменшенням валютних надходжень та дефіцитом електроенергії. При цьому за досить тривалий час не було зроблено майже нічого для планомірної підготовки до згорання економічних контактів з окупованими територіями в такий спосіб, щоб це завдало якомога меншої шкоди й водночас зменшило вразливість України до шантажу окупантів.

ЦІНА ПИТАННЯ

Тиждень вирішив проаналізувати, якою може бути потенційна ціна припинення економічних контактів із окупованими територіями.

За даними Головного управління статистики в Луганській області, у 2015 році (за 2016-й відповідних даних ще немає) з 34,58 млрд грн реалізованих товарів і послуг підприємствами, які були зареєстровані на підконтрольній Україні території, 11,6 млрд грн припало на ті, що розміщені на окупованій території. Вони виплатили понад 1 млрд грн заробітної плати 21,8 тис. своїх працівників на окупованих територіях. За даними Головного управління статистики в Донецькій області, зареєстровані в Україні, однак по факту розміщені на окупованій території підприємства реалізували товарів і послуг на 115,4 млрд грн (на підконтрольній — 210,1 млрд). Лише офіційно вони виплатили 7,69 млрд грн зарплати 107,6 тис. найманих працівників.

Попри такі досить значущі показники, у масштабах країни обсяги виробництва на підприємствах окупованих територій, зареєстрованих в Україні, не критичні. Наприклад, коли йдеться про промислове виробництво, то за неповний 2016 рік (січень — листопад) розміщені на окупованій території Донецької області «українські» підприємства реалізували лише 2,6% усієї промислової продукції країни.

Окрім того, *Тиждень* уже звертав увагу на те, що значною мірою промислове виробництво, особливо металургійної продукції, на окупованих територіях підтримується на шкоду й за рахунок аналогічних підприємств на підконтрольних Україні територіях. А тому припинення їхньої діяльності в ОРДІЛО не означало б зменшення загальноукраїнського виробництва чи експорту (див. «Олігархи на боці ворога», № 49/2016). Натомість продовження діяльності цих формально українських компаній на окупованих територіях є важливим фактором фінансово-економічного сприяння терористським «ЛНР» і «ДНР», який відтерміновує їхній соціально-економічний колапс.

У грудні 2016-го — січні 2017-го ДТЕК Ахметова збільшила видобуток вугілля на окупованих територіях до **1,86 млн т**, що у 3,1 раза більше, ніж за аналогічні місяці рік тому

Окрім роботи промислових підприємств, які орієнтовані на вивезення своєї продукції в Україну чи через неї на треті ринки, важливу роль у підтриманні економіки окупованих територій відіграють і численні виробництва, що залежні від постачання сировини з решти України, торговельні мережі, що реалізують споживчі, зокрема продовольчі, товари з підконтрольних Києву територій, які є значно дешевшими за аналогічні поставки з Росії. Крім того, навіть товари з окупованих територій, які випускають формально зареєстровані в Україні компанії, безперешкодно реалізуються в торговельних мережах та на ринках решти країни.

Така взаємодія з окупованими територіями, яка на сьогодні не може бути точно виміряна, безперечно, економічно вигідна Україні. Адже йдеться про товаропотоки, які формувалися в межах єдиного українського ринку протягом дуже тривалого часу. Однак її припинення аж ніяк не стало б критичним для вітчизняних виробників. Від неї цілком можна відмовитися, якщо це ускладнить становище окупаційного режиму й наблизить звільнення відповідних територій. Тим більше що в нинішніх умовах споживчі товари постачають з вільної України до ОРДІЛО значною мірою для того, щоб потім отримувати за них наші ж гроші, які виплачуються у вигляді ▶▶

пенсій чи заробітних плат працівникам офіційно зареєстрованих компаній.

За оцінками попереднього уряду, що були зроблені наприкінці 2014 року, перевищення видатків із бюджету й соціальних фондів над доходами з окупованих районів Донецької та Луганської областей становило відповідно 19,6 млрд грн і 14,6 млрд грн. Тоді було ухвалено рішення про припинення виплат на окуповані території. Однак насправді це лише змінило механізм: тамтешні мешканці, які зареєструвалися як тимчасово переміщені особи на підконтрольній Україні території, і далі отримують і передбачені їм законодавством виплати, і додаткову допомогу як переміщені особи. А віднедавна переселенці, як й інші громадяни України, мають можливість оформити або перерахувати пенсію в будь-якому зручному для себе відділенні ПФ.

Піклуватися про українських переселенців, які втікають від терористів, — обов'язок держави. Однак насправді більшість таких осіб — фіктивні переселенці. На жаль, даних на початок 2017 року все ще немає. Однак порівняння показників свідчить, що чисельність зареєстрованих у Донецькій та Луганській областях пенсіонерів із 2,12 млн на початок 2014-го зменшилася до 1,15 млн на початок 2015-го (на підконтрольній Україні території), а потім збільшилася до 1,4 млн на початок 2016-го.

У деяких суміжних із окупованими територіями адміністративних одиницях зростання кількості зареєстрованих протягом 2015 року пенсіонерів було просто вражаючим. Наприклад, у Бахмуті та районі їхня чисельність майже подвоїлася (59,85 тис. на 1 січня 2015-го та 113,34 тис. на 1 січня 2016-го). Різке зростання також спостерігалось у Слов'янську — із 61,8 тис. до 84,8 тис., Костянтинівці — із 46,5 тис. до 67,2 тис., Лимані (раніше Красний Лиман) — із 22,1 тис. до 29,8 тис., Краматорську — із 79,8 тис. до 92,5 тис., Селидовому — із 32,7 тис. до 38,7 тис., Мирнограді — із 26,2 тис. до 33,2 тис.

Кількість пенсіонерів, що перебувають на обліку у відповідних місцевостях, перевищила половину й навіть дві третини населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Наприклад, населення Бахмута з районом становить загалом 185 тис. осіб, Слов'янська з районом — 166 тис., Костянтинівки з районом — 91 тис., Селидово-го — 52 тис., Мирнограда — 50 тис., Лимана з районом — 43,7 тис. Такі співвідношення промовисто свідчать про те, що більшість пенсіонерів-переселенців фіктивно зареєструвалися самі чи через посередників лише задля отримання пенсійних виплат, однак фактично й надалі проживають на окупованій території.

Зокрема, лише встановлених СБУ випадків у 2016 році, коли з карток померлих пенсіонерів з ОРДІЛО й далі знімали гроші, було близько 4 тис. Йшлося приблизно про 8 млн грн щомісяця. І масштаби проблеми, ймовірно, значно більші. При цьому працівники спецслужби зафіксували факти отримання грошей, нарахованих померлим пенсіонерам, представниками терористичної організації «ЛНР». Наприклад, коли торік за поданням СБУ було припинено виплати 450 тис. підозрілих пенсіонерів, то з проханням поновити виплати до відповідних органів протягом трьох місяців звернулося лише 80 тис.

ЕНЕРГОЗАЛЕЖНІСТЬ

Однак найуразливішим місцем економічних контактів України з окупованими Росією територіями Луганської та Донецької областей все ж таки стала енергетика. Позбувшись залежності від Росії в газовій сфері, Україна ось уже три роки має штучну залежність від окупованих Москвою територій в електроенергетиці. І це якнайкраще ілюструє всі згубні наслідки бездіяльності кількох урядів та профільних міністерств у подоланні відповідної залежності, які важко пояснити чимось, окрім корупційного інтересу в сферах вугільної торгівлі чи безвідповідальним сподіванням на швидке повернення окупованих територій під контроль України.

Найкритичнішою і водночас найпростішою для вирішення є ситуація в підконтрольній Україні частині Луганської області. Її енергетична система після окупації південної частини регіону Росією виявилася відрізаною від решти української енергосистеми й працює в режимі енергоострова, тотально залежного від Луганської ТЕС у розташованому буквально на лінії зіткнення місті Щастя. Окрім іншого ця ТЕС ще й може працювати лише на дефіцитному на вільній території України антрацитовому вугіллі.

Цілий регіон цілковито залежний від доброї волі ворога, який може будь-якої миті його знеструмити. Але за два з половиною роки українська влада так і не спромоглася збудувати ЛЕП, яка з'єднала б енергосистему Луганщини з лініями електропередач підконтрольних Україні північної частини Донецької області або півдня Харківської. І в такий спосіб назавжди вирішити проблему енергопостачання регіону та його залежності від антрацитового вугілля з окупованих територій.

Кілька мільярдів гривень не така вже й велика сума на тлі сотень мільйонів кіловат струму, які в режимі енергоострова ЛТЕС змушена щороку постачати на окуповані терористами території за збитковим тарифом або й зовсім безплатно. Наприклад, як свідчать дані ДП «Енергоринок», у 2016-му по-

ставки в ОРДІЛО зросли до 1,6 млрд кВт•год проти 0,83 млрд кВт•год у 2015-му. При цьому струм продавали за 1,12 грн за кВт•год, тобто значно дешевше і порівняно з тарифом для побутових споживачів в Україні, і навіть порівняно з ціною, за якою з оптового енергоринку оплачується струм, вироблений на ТЕС включно з Луганською.

Складніше, однак також можливо вирішити й проблему із залежністю від постачання з окупованих територій антрацитового вугілля для ТЕС решти країни. Звісно, це не робиться за тиждень-два чи навіть місяць. Тому блокування зараз справді може створити серйозні проблеми з енергозабезпеченням країни. Проте, на жаль, представники уряду та генеруючих компаній звертають увагу на необхідність диверсифікації джерел його постачання лише під час чергових серйозних загострень, тоді як зазвичай орієнтуються на нарощення його закупівель, а водночас і залежності від окупованих територій.

Так само й із переобладнанням блоків державних ТЕС на споживання газового вугілля, яке на підконтрольній території в надлишку. Воно відбувається лише «з-під палиці». Як наслідок—за два роки так і не завершений процес реконструкції навіть двох блоків на Зміївській ТЕС. На інших цей процес навіть не планується. Тим часом, якби заявлені торік міністром енергетики Насаликом терміни запуску переведених з антрациту на газове вугілля блоків ЗТЕС були витримані, уже зараз вони могли б компенсувати дефіцит антрациту (**див. «На межі штучного блекауту», № 32/2016**).

Ще гірша ситуація з найбільшим приватним виробником струму із вугілля—ДТЕК Ріната Ахметова. Ця компанія, що володіє низкою великих споживачів антрацитового вугілля на підконтрольній Україні території (Придніпровська, Криворізька та Луганська ТЕС), досі навіть не замислювалася про переведення бодай частини з них на газове вугілля, яке не потрібно возити з окупованих територій. Що й не дивно: у ДТЕК на окупованих територіях три великі вугільні підприємства: Ровенькиантрацит, Свердловантрацит та Шахта «Комсомолец Донбасу», які здатні видобувати понад 10 млн т вугілля щороку.

І відмовитися возити з них паливо ДТЕК можна змусити, лише заблокувавши чи законодавчо заборонивши таку можливість, зобов'язавши натомість переоблаштувати блоки ТЕС на підконтрольній Україні території на газове вугілля. Це, до речі, попри спекуляції, також не потребує надто великих капіталовкладень і цілком можливо в межах діючого тарифу «Роттердам+».

Та навіть без переведення ТЕС на вугілля газової групи, якого вдосталь на підконтрольній Україні території, споживання антрациту, що завозиться з окупованих територій, можна було б зменшити в рази. Натомість донедавна спостерігалася тенденція, навпаки, до стрімкого нарощення видобутку та постачання антрацитового вугілля з ОРДІЛО.

Розгляньмо приклад останніх місяців, коли споживання струму перебуває на сезонних піках. За грудень 2016-го—січень 2017-го на оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) було відпущено 28,77 млрд кВт•год струму, тоді як рік тому в ті самі місяці 27,16 млрд кВт•год. При цьому виробництво електрики на ТЕС за грудень—січень зросло

з 7,38 млрд кВт•год до 8,77 млрд кВт•год за ті самі місяці рік тому, а на АЕС, навпаки, зменшилося з 15,61 млрд кВт•год до 15,35 млрд кВт•год. Подеколи частка АЕС у струмі, який було відпущено на ОРЕ України, падала до 50%, а в останню декаду січня становила лише 52%. Тоді як у попередні роки сягала 60% і більше.

Якби АЕС забезпечували й зараз 60% усього постачання струму на оптовий ринок електроенергії, це дало б змогу зменшити закупівлі на ТЕС до 6,8 млрд кВт•год проти фактично використаних 8,77 млрд кВт•год. Відповідно урізати на 22–23% спалювання вугілля, серед якого, своєю чергою, тільки 35–40% становив антрацит. Отже, потребу в останньому можна було б зменшити мало не втричі проти поточних обсягів споживання.

У 2016-му поставки струму в ОРДІЛО зросли вдвічі — до 1,6 млрд кВт•год. При цьому він продавався за 1,12 грн за кВт•год, тобто значно дешевше, ніж його відпускають ТЕС включно з Луганською

Однак, вочевидь, корупційні можливості в процесі виробництва струму на АЕС в рази менші (як, зрештою, і ціна електрики), ніж коли спалювати антрацитове вугілля з окупованих територій на ТЕС згідно з формулою «Роттердам+». Тож потужності атомної енергетики використовуються не повністю, аби можна було обґрунтувати ввезення більших обсягів антрацитового вугілля з ОРДІЛО.

Загалом у 2016 році видобуток вугілля шахтами ДТЕК на окупованих територіях зріс на 77% і сягнув 8,03 млн т проти 4,54 млн т у 2015-му. А в грудні 2016-го—січні 2017-го підприємства ДТЕК Ровенькиантрацит та Свердловантрацит на Луганщині, а також «Комсомолец Донбасу» на Донеччині видобули в окупованих районах 1,86 млн т вугілля антрацитових марок, що у 3,1 раза більше, ніж за аналогічні місяці минулого опалювального сезону.

Слід визнати: бойові дії на лінії зіткнення не зупинять ані розривання соціально-економічних контактів, ані цілковита ізоляція окупованих територій від решти країни. Однак такі кроки означатимуть перекладання всього тягаря їх утримання на Москву та місцевих терористів, що збільшить його принаймні удвічі. А розривання торговельних зв'язків хоч і завдасть збитків постачальникам і споживачам товарів із ОРДІЛО у вільній Україні, проте набагато відчутніше вдарить по окупованих територіях. Як через зменшення можливостей для збуту продукції, що виробляється там, так і через різке подорожчання товарів, які доведеться завозити з Росії. Відтак ціна утримання окупованих територій для агресора зросте й виникне потреба активніше шукати способи вирішення проблеми.

Водночас позбавлення від паразита зменшить витрати України та підвищить її здатність до тривалого протистояння з Росією. З одного боку, вивільнить додаткові ресурси на фінансування оборони та зміцнення лінії зіткнення, а з другого—зменшить масштаби необхідної економії в країні. Адже, наприклад, лише нинішні видатки на пенсії жителям окупованих територій значно перевищують ту економію, яку може забезпечити Пенсійному фонду України навіть значне підвищення пенсійного віку жителям підконтрольних територій. ■

Вугілля розбрату

Денис Казанський

Чим небезпечна і кого годує формула закупівлі вугілля, відома під назвою «Роттердам+»

Закупівля вугілля в бойовиків «ДНР» та «ЛНР» — одне з найболючіших та найактуальніших питань, що хвилюють сьогодні українське суспільство. І зважаючи на градус дискусії в соціальних мережах, погляди громадськості на цю проблему різняться. Розділилися на два табори й українські політики. Представники влади вже давно запевняють громадськість у тому, що альтернативи торгівлі з незаконними формуваннями немає. За офіційною версією, Україна замерзне без вугілля з «ЛНР» і «ДНР», а замінити його іншим нібито немає ніякої можливості. Активно лобіюють торгівлю з ОРДІЛО й представники донецьких олігархічних кланів. Їхні інтереси цілком зрозумілі: в Ахметова, Тарути, Королевської та низки інших вихідців із Донбасу бізнес пов'язаний із вугіллям і металом. На цьому ґрунті нинішня влада та колишні регіонали, схоже, непогано порозумілися.

У таборі радикальних противників торгівлі з бойовиками переважно представники «Самопоміч», а також націоналістичних партій. Кілька народних депутатів, а також група активістів і ветеранів бойових дій своїми силами намагаються блокувати залізничні колії, що пов'язують окуповані райони з «великою Україною».

Блокада вже встигла викликати великий політичний скандал. Після того як противники торгівлі із сепаратистами під командуванням Семена Семенченка заблокували кілька залізничних гілок, активістів спробувала розігнати поліція. У блогосфері відразу здійнялася хвиля обурення. Мовляв, коли потрібно було нейтралізувати сепаратистів та бойовиків, поліція в Донецькій і Луганській областях не діяла, а проти ветеранів АТО, які поставили під сумнів торгівлю з терористами, виявляє небачене завзяття. І треба визнати, що резон у цих словах є. Емоції киплять, і це не дивно, бо дуже важко пояснити, як так відбувається, що в один день СБУ публікує запис, де Плотницький видає наказ збити наш літак, а в той час поліція намагається розблокувати рейки, щоб він міг продати побільше вугілля та заробити ще кілька мільйонів. Не менше обурює й той факт, що, попри закупівлі дешевого вугілля в проросійських бойовиків, в Україні діє формула «Роттердам+», яку використовують для розрахунків за поставлене вугілля для потреб енергетики. Усі розуміють: з окупованих територій до України надходить вугілля, вартість якого коливається в межах 700–800 грн за тону. І якби ж то вигоди від тієї дешевизни відчували всі українці. У цьому випадку про допустимість торгівлі із Захарченком та Плотницьким ще можна було б сперечатися. Але проблема в тому, що через горезвісний Роттердам вигоду від закупівлі дешевого вугілля в бойовиків отримує дуже обмежене коло олігархів та чиновників. У той час як населення, навпаки, змушене переплачувати! У чому полягає сенс формули «Роттердам+» і чому вона надає торгівлі з незаконними формуваннями особливого цинізму?

Місія блокади. Акції протесту не вирішують проблеми торгівлі з окупованими територіями, однак привертають до неї увагу суспільства

Сама формула була прийнята ще навесні 2016 року. Тоді Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, ухвалила рішення про включення до тарифу на електроенергію ціни вугілля в порту Роттердама, до якої додавалася вартість його доставки з Нідерландів в Україну. Так-так, із Нідерландів, це не помилка. Тож тепер ціна вугілля з Макіївки обраховується так, ніби його везуть із Роттердама.

У відповідь на обурення та критику такого рішення автори розробленої схеми відповідали, що завдяки цьому українські енергетичні компанії зможуть вчасно закуповувати достатню кількість антрацитів для своїх ТЕС та диверсифікувати поставки на свій розсуд. Таке пояснення бачилося раціональним. Здавалося, що якраз воно й дасть змогу припинити закупівлю вугілля в ОРДІЛО. Однак вийшло навпаки. На оптимізацію імпорту нова формула не вплинула. Вугілля і далі купують на окупованих територіях. При цьому вартість електроенергії для споживачів не тільки не впала, а й через формулу «Роттердам+» навіть зросла на 15–20%.

Виходить, що за фактом українці просто на рівному місці отримали подорожчання електроенергії. У реальності ж ситуація не змінилася і дешевий антрацит із Донбасу, як і раніше, перетинає лінію розмежування. Складно уявити собі нахабнішу та цинічнішу схему. Хто ж кладе собі в кишеню цінову різницю? Звичайно, насамперед енергетичні компанії, які дістали можливість купувати вугілля за низькою ціною і при цьому здирати зі споживачів за електрику значно більше, ніж раніше. А якщо ще точніше, то олігархи, які цими компаніями володіють.

Передусім, звичайно ж, Рінат Ахметов. Його компанії виробляють близько 70% теплової енергії, тому

«Роттердам+», безумовно, приймали на догоду найбагатшому українцю. При цьому відкритим лишається питання: а що Ахметов дав владі натомість? Адже складно повірити в те, що такий царський подарунок йому був зроблений абсолютно безкорисливо.

Думки з цього приводу різняться. Одні експерти кажуть, що за допомогою такої домовленості з олігархом президент Порошенко купив його політичну лояльність і підтримку перед наступними виборами. Інші стверджують, що представники влади просто «в темі» й отримують свій відкат. Хай там як, а простежити у всій цій сумнівній «роттердамській» історії якийсь інший зміст, окрім шкурних інтересів обмеженого кола осіб, поки що досить складно.

Навіть часткова блокада активістами залізничних колій засвідчила, що влада не використовувала формули «Роттердам+», щоб мінімізувати залежність енергетиків від вугілля з «ЛДНР». Уже сьогодні чиновники заявляють, що дії активістів загрожують енергетичній безпеці країни. Хоча минулих двох років і нової формули було цілком достатньо, щоб ця безпека ніяк не залежала від тих, кого в нас називають терористами. Якщо українські споживачі все одно оплачують доставку вугілля з Роттердама, то чому б справді не привезти його звідти, замість того щоб привозити з Макіївки? Чому б не купувати вугілля в Австралії або ПАР, якщо споживач вже платить за світовими цінами?

Чи вистачить можливостей українських морських портів для того, щоб прийняти достатню кількість вугілля з ПАР, США та Австралії? Міністр інфраструктури Володимир Омелян відповідає на це запитання ствердно. За його словами, купівля вугілля в сепара-

тистів — це суто політичне рішення української влади. За бажання його можна було б легко замінити імпортом.

«Загальна пропускна спроможність українських портів — 256 млн т на рік. 2016-го ми мали загальну перевалку 140 млн. Так, є деякі фізичні обмеження, тому що площі на складах законтрактовані. Але якби була чітка політична позиція, що нам потрібно забезпечити певний обсяг імпорту вугілля, то в нас для цього є і майданчики, і ресурси, і можливості. Проблема вирішується максимум за півроку. Це не суперскладна технологія. Потрібні звичайний майданчик, звичайні ковші, звичайні крани для розвантаження судна й завантаження у вагони на залізничній гілці. Це не високі технології і навіть не контейнерна перевалка, яка потребує спеціальних кранів», — розповів Омелян під час своєї зустрічі з блогерами та журналістами у п'ятницю 3 лютого. Таким чином, вкотре на офіційному рівні було підтверджено те, що й так давно вже відомо.

Немає нічого дивного в тому, що горезвісний Роттердам викликає в суспільстві таке неприйняття. Очевидно, що торгівля з бойовиками надалі призведе до того, що негативні настрої щодо чинної влади тільки посилюватимуться, чим скористається опозиція. Цікаво, що за фактом такою на сьогодні є передусім «Самопоміч», яка може використати вдалий момент і не тільки відіграти втрати рейтингу, а й підняти його.

Що ж стосується правлячої команди, то їй доведеться серйозно попрацювати, щоб пояснити виборцям причини своєї неприкритої співпраці з Ахметовим, а також із незаконними збройними формуваннями Захарченка та Плотницького. ■

ГОЛОВНІ
РОЗСЛІДУВАННЯ
КРАЇНИ

АНДРІЙ ТИЧИНА ТА КСЕНІЯ СМІРНОВА

ЩОБУДНЯ
19.00

ПЕРШІ ПРО ГОЛОВНЕ.

КОМЕНТАРІ

Нас не купити!

Сорін Іоніце, Бухарест

Румунські соціал-демократи переконливо виграли вибори, але дістали по руках від суспільства, коли спробували зупинити боротьбу з корупцією

Політичний вододіл. За останні десяток-півтора років антикорупційний курс став найважливішою темою в румунській політиці й новою лінією розлому, яка змінила колишній поділ на лівих та правих

Ніхто не чекав, що менш ніж через два місяці після впевненої електоральної перемоги в грудні 2016-го та створення міцної (58%) більшості в парламенті зі своїми союзниками румунські соціал-демократи зіткнуться з наймасштабнішими вуличними протестами від часів падіння комуністичного режиму. Ще несподіванішими ці події стали тому, що новостворений уряд почав роботу в перші дні 2017 року із запровадження пакета реформ на захист бізнесу та споживача, широко розрекламованого протягом виборчої кампанії: скасовано сотні податків і зборів, на 16% збільшено мінімальну заробітну плату, низькі державні пенсії підвищено, а стипендії студентам подвоєно. Деякі оглядачі висловлювали сумніви, чи витримає бюджет такі видатки (щедрі навіть для економіки з динамічним темпом зростання: 4–5% за рік), але загальний настрій у суспільстві був швидше апатичний. Зрештою, ліві виграли вибори, то й надійшла їхня законна черга і собі спробувати покерувати економікою.

Але 18 січня здійнялася буря: уряд зробив те, про що навіть не згадувалося під час кампанії, але що вже давно було в переліку прихованих пріоритетів соціалістів. Він запропонував два «термінові декрети»

(закони, які набирають чинності відразу): один — про колективну амністію деяким ув'язненим, нібито задля зменшення навантаження на переповнені пенітенціарні заклади, щоб уникнути загрози €80 млн штрафу від Європейського суду з прав людини; другий — про поправки до Кримінального кодексу та обмеження деяких інструментів слідства, що їх дедалі успішніше використовує румунське антикорупційне управління DNA (яке отримує надзвичайно позитивні відгуки).

Суспільство відразу зрозуміло, що ці «причини» — тільки привід. Штраф ЄСПЛ не є актуальною загрозою; в'язниці країни і справді в незадовільному стані, але перенаселеність їх щороку меншає, а колективна амністія поширюється й на умовні вироки, тобто нею можуть скористатися ті, хто взагалі не був ув'язнений. Від останнього «випадково» виявляється у виграші не хто інший, як нинішній лідер соціалістів Лівіу Драгня, політик, якому вдалося забезпечити собі перемогу на виборах і який мав би бути прем'єр-міністром, якби не його судимість: він дістав два роки з відтермінуванням (!) за виборчі махінації, зараз проходить випробувальний період, а отже, згідно із законом не може бути міністром, а мусить задовольнятися кріслом спікера Палати депутатів. Але якщо судимість

Сорін Іоніце — політичний оглядач і блогер аналітичної групи ExpertForum, Румунія

ФОТО: REUTERS

буде скасовано амністією, яку швиденько протягне готовий на все кабінет, то ця законна заборона зникне і він зможе вийти з тіні й офіційно очолити владу.

Звісно, річ не лише в ньому. Антикорупційна боротьба — головний успіх останнього десятиліття в Румунії, який проявився у більшій незалежності судової влади та серйозних результатах, продемонстрованих головними антикорупційними органами (DNA та агенція з доброчесності ANI), що названі у звітах ЄС найкращими прикладами в регіоні. Під розслідування потрапили десятки нинішніх і колишніх міністрів, деякі вже відбували термін ув'язнення (включно із двома прем'єрами). Те саме відбувалося і з зняттям мерів та членів міського самоврядування, бізнесменів, власників ЗМІ, а на додачу ще й із господарями практично всіх футбольних клубів. Важливі персони з усіх партій та рівнів державного апарату, навіть самої судової гілки, дістали вироків за корупційні діяння. Це значною мірою допомогло розвіяти враження, ніби деякі особи стоять понад законом (а воно існує з давніх-давен). Як влучно зауважували оглядачі, антикорупційна боротьба — це історично цілком нове явище не лише в останній період, а й взагалі: від моменту створення сучасної румунської держави в середині XIX століття жоден міністр не сидів у в'язниці за корупцію. Це уможливило тільки реформи судової влади, розпочаті 2005 року.

У результаті за останні десятирок-півтора років конфлікт навколо антикорупційного курсу став найважливішою темою в румунській політиці й новою лінією розлому, яка замінила колишній поділ на лівих та правих. Тепер це головна вісь партійної системи. Партії використовували боротьбу з корупцією як орієнтир для визначення свого місця у виборчих кампаніях або як стратегію усунення політичних опонентів. Антикорупційне протистояння визначає відносини між урядами й кожним новим главою держави: президенти на посаді загалом підтримують цю боротьбу, а помітна більшість парламентаріїв, ховаючись під парасолькою колективної (без відповідальності, чинить їм спротив).

Підтримка DNA чи протидія їй розслідуванням — справжня тема залаштугованих переговорів між політиками, і відповідно до цього створюються або розвалюються коаліції. У владі міністри та депутати багато часу траять на те, щоб офіційно й неофіційно захищатися від дедалі агресивніших антикорупційних прокурорів: переписують закони, маніпулюють керівними органами або розпочинають брудні кампанії проти суддів у підконтрольних ЗМІ. Що наразі завадило партіям знищити DNA й зупинити чистку політикуму — це, з одного боку, активна підтримка антикорупційної боротьби Брюсселем, Вашингтоном та головними європейськими столицями, а з другого — популярність цього руху серед румунського суспільства.

Тому неважко було зрозуміти обурення мас, коли новий соціалістичний кабінет ні сіло ні впало видав два термінові укази, які насправді невідкладними аж ніяк не були, ніколи раніше не обговорювались, ухвалені на нічному засіданні міністрів і є не чим іншим, як прихованою амністією за легкі й корупційні правопорушення. У містах люди влаштували серію бурхливих протестів, які тривали два тижні. Кульмінацією стала півмільйонна, за деякими оцінками, акція 5 лютого, яка охопила понад 60 міст Румунії. Близько 200 тис. учасників антикорупційного протесту вийшло на майдан Перемоги в Бухаресті, влаштувавши ввечері світлове й лазерне шоу перед вікнами будівлі уряду.

Такий неочікуваний опір суспільства змусив уряд дати задній хід: трохи позоволикавши, пригрозивши якимись міфічними антимайданами й погодившись публіку «альтернативною реальністю» через підлабузницькі телеканали, що лише розпалило гнів у суспільстві, обидва термінові укази уряд зрештою відкликав. Натомість після консультацій повинні бути внесені законопроекти, які подадуть на розгляд парламенту згідно зі звичайною процедурою. Президент Клаус Йоганніс, котрий на виборах 2016 року бачився з усіх боків невдахою, раптом перетворився на героя завдяки рішучій протидії цим указам: типовий випадок, коли матч виграють завдяки автоголам суперника. Очевидно, цього тижня члени уряду напишуть заяву про відставку — піти доведеться принаймні міністрові юстиції Флорінові Йордаке, автору проектів указів. Але протестувальники вимагають іще й голову прем'єр-міністра Соріна Гріндіану.

Протести тривають, хоч і не такі численні, щоб уряд не почав знову робити якісь підозрілі рухи. У правовій системі після цієї невдалої спроби перевороту проти верховенства права наростає хаос — Конституційному суду доведеться ухвалювати рішення щодо конституційності запропонованих законопроектів заднім числом, хоч вони вже відкриті ініціатором, бо таке прохання подали минулого тижня президент та омбудсмен. У суворому Кримінальному кодексі 2011 року доведеться зробити незначні виправлення відповідно до минулих рішень того ж таки КС, щоб чіткіше сформулювати те, що стосується деяких корупційних правопорушень.

Потрібно запровадити пильніший цивільний нагляд за службами безпеки, бо нинішній, за який відповідають парламентські комітети, явно недостатній. Служби безпеки відіграли важливу роль на ранніх етапах натиску на корупцію і виступили надійним партнером DNA, але в суспільстві є небезпідставні побоювання, що вони не повинні надавати жодної «технічної допомоги» у звичайному карному слідстві. Фактично рішення Конституційного суду 2016 року вже обмежило їхню компетенцію і розпорядилося передати обладнання для прослуховування цивільній поліції під наглядом прокуратури. Не всі (зокрема, й у DNA) зраділи такому рішенню, але воно було таки виконане, після цього із суду не повернули жодної важливої справи.

Ретельне налаштування антикорупційних інструментів, збалансування ефективності прокуратури з належним захистом прав обвинувачених із висоти кільканадцяти років практичного досвіду бачаться вельми бажаними сьогодні, вони повинні тривати. Річ у тім, що ніхто в Румунії не довірить більше такого делікатного й важливого завдання цьому урядові після спроби протягнути закони під себе на нічному голосуванні, прикриваючись реальними проблемами як ширмою, і не дасть високопоставленим політикам зіскочити з гачка. Єдине, чого їм вдалося досягти, — це дати цілому новому поколінню міського населення урок громадянського активізму, опору й антиурядового вуличного фольклору. За даними одного внутрішнього опитування серед соціалістів, за два тижні партія опустилася на 23% в рейтингах популярності в місті Ясси — столиці північно-східного регіону Румунії, де їхні позиції традиційно були чи не найсильнішими. «Непоганій» результат за неповні два місяці при владі. ■

Зіграти на втомі від Меркель

Ольга Ворожбит

Після офіційного оголошення колишнього голови Європарламенту Мартіна Шульца кандидатом у канцлери від Соціал-демократичної партії Німеччини рейтинги есдеків різко пішли вгору. Та чи вдасться втримати цей темп упродовж восьми місяців кампанії?

«**Н**астрій змін і нової надії відчутний не лише тут, у залі, а й по всій країні, і ми зробимо вибори в цій країні знову захопливими», — заявив Мартін Шульц, новоспечений кандидат на посаду канцлера Німеччини від Соціал-демократичної партії, виголошуючи свою першу промову в цій ролі. Про можливе повернення экс-керівника Європарламенту з європейської політики, де він активно діяв від 1994 року, до внутрішньої німецької говорили ще з літа. І сам він не соромився до моменту офіційного оголошення (у неділю 29 січня) озвучувати своє бажання стати наступним керівником правлячого кабінету.

Співпраця лівоцентристів есдеків із консервативним Християнсько-демократичним союзом у межах великої коаліції обернулася для них значними політичними втратами. Причини були різні: по-перше, Ангела Меркель помітно зсунула політику партії ліворуч. По-друге, у цій каденції СДП є членом уряду великої коаліції разом із ХДС/ХСС. З огляду на сказане Зігмар Габріель як голова соціал-демократів до приходу на цю посаду Шульца фактично не міг конструктивно критикувати свого основного суперника й саму канцлерку. Адже він був членом уряду Меркель і мав би тоді оцінювати власну політику.

Те, що оголошена 29 січня кандидатура Шульца може стати козирем у руках СДП, засвідчили вже останні опитування. Так, за даними досліджень, проведених 30–31 січня 2017 року Infratest Dimar на замовлення видань Die Welt і ARD-Tagesthemen, якби голосування проводилося безпосередньо за особу канцлера, то його підтримали б 50% опитаних, тоді як Меркель — лише 34%. Згідно з тим самим анкетуванням, 50% підтримали есдеків, і лише 39% — ХДС/ХСС у запитанні про те, яка із двох партій (СДП чи ХДС/ХСС) повинна очолювати наступну урядову коаліцію. Результати німецьких лівоцентристів відразу після оголошення нового голови й основного кандидата бачаться справді історичним досягненням, адже таких висот у рейтингах партія не досягала ані за попереднього свого лідера Зігмара Габріеля, ані навіть у 2012-му після оголошення тодішнього кандидата на посаду канцлера Пеера Штайнбрюка.

Звісно, попри позитивну тенденцію, поки що складно говорити про потугу СДП на чолі з Шульцом, достатню для того, щоб перемагати на вересневих виборах. Згідно з найсвіжішими опитуваннями центру Emnid, організованими на прохання видання Bild am Sonntag, підтримка есдеків уже зросла на 6% і сягнула 29%, тоді як прихильність електорату до ХДС/ХСС знизилася на 4% і становила лише 33%. Таким чином, попередній розрив у 14% зменшився до 4%. За тим

самим опитуванням, «Зелені» та «Ліви» також втратили по 2% підтримки й мають по 8% рейтингу.

На думку видання, зі своїми 45% симпатій червоно-зелена коаліція (СДП, «Ліви» та «Зелені») бачиться в зоні досяжності. Незмінними залишаються показники двох інших партій: вільних демократів (6%) та популістської «Альтернативи для Німеччини» (11%).

Такі цифри зовсім не означають наразі, що соціал-демократам на чолі з Мартіном Шульцом забезпечена перемога над ХДС/ХСС на чолі з Ангелою Меркель. Однак вони підтверджують обіцянку свого новоспеченого голови зробити німецькі вибори знову цікавими. Крім того, зберігаються високі рейтинги популярності нинішнього уряду. За даними аналітичного центру Forschungsgruppe Wahlen, схвально про його роботу відгукуються більш ніж 70% німців. До того ж суперники Шульца вже говорять про його слабкі сторони, як-от брак досвіду у внутрішній політиці. На це він готовий відповідати, що 11 років (до 1998-го) обіймав посаду мера містечка Вюрзелен на північному заході Німеччини. Та чи вистачить досвіду, здобутого майже 20 років тому? Із цим, певно, не погодяться консерватори.

Підтримка СДП уже зросла на **6%** і сягнула **29%**, тоді як прихильність електорату до ХДС/ХСС знизилася на **4%** і становить лише **33%**

Німецькі аналітики зазначають, що Шульц прагне «зіграти» у своїй виборчій кампанії на «втомі від Меркель», яка є канцлеркою вже 11 років. А ще він один із тих, хто може пишатися, що має номер мобільного канцлерки і щодня з нею розмовляє. Їм доводилося багато співпрацювати й навіть конфліктувати, коли теперішній лідер німецьких соціал-демократів очолював Європарламент. Сам Шульц каже, що завдяки близькому знайомству за цей час добре вивчив Меркель і не припуститься помилок, які робили його попередники Франк-Вальтер Штайнмайер та Пеер Штайнбрюк. Як і нинішня канцлерка, він розуміє, що вибори виграють ті, хто прагне вести партійний наратив ближче до «середини». У СДП він є членом так званої групи «Зегаймське коло», яка стоїть на прагматичніших ліберальних позиціях в економіці, ніж решта партії.

Цим вони децю схожі з Меркель, яка курс своєї консервативної політсили зсунула ліворуч. Крім того, обоє — відкриті єврооптимісти й тримаються однієї позиції щодо вирішення проблеми з біженцями. Саме рішення в цій царині й завдали серйозного удару по рейтингу Меркель у 2015-му. Утім, тоді Шульц

ФОТО: REUTERS

Давнє знайомство. Мартін Шульц багато співпрацював і конфліктував з Ангелою Меркель, будучи президентом Європарламенту. Він каже, що добре вивчив її і не припуститься помилок, які робили його попередники на чолі СДП

виступив для неї близьким союзником і часто ходив на ефіри, захищаючи її ідею про «пан'європейське вирішення» проблеми. Тому вони обоє, вочевидь, уникатимуть цієї теми в дебатах. Хоча про всяк випадок у Шульца заготовлена ідея, яку політик висловив рік тому в інтерв'ю виданню Politico. Він пропонував розробити на рівні ЄС законодавче вирішення цієї проблеми, щоб притулок отримували тільки ті біженці, які втікають від політичного переслідування, а не шукають кращого економічного становища. Тож рішуче протистояння між Меркель і Шульцом стосуватиметься здебільшого традиційно відмінних для їхніх партій пунктів. Шульц у своїй промові на партз'їзді, зокрема, наголошував: у своїй кампанії він фокусуватиметься на тому, що його партія захищає робітників і середній клас. «СДП має показати: ми знаємо, як багато ви працюєте», — зазначив він у промові. Часто впродовж останнього року у своїх виступах Шульц говорив про справедливе оподаткування. Вочевидь, на тому наголошуватиме й упродовж наступних восьми місяців. Ця стратегія бачиться дуже вдалою, адже саме відхід розчарованих представників середнього класу та робітників у лави електорату «Альтернативи для Німеччини» міг би дуже зашкодити можливій лівій коаліції. Так чи інакше цього року за виборами до Бундестагу буде значно цікавіше спостерігати, ніж попередні рази. Мартін Шульц — єдиний, хто не побоявся узяти на себе відповідальність очолити партію в дуже розхитаному стані. До вересневих федеральних переговорів мають від-

бутися місцеві: у землях Саар, Шлезвіг-Гольштейн та Північний Рейн—Вестфалія. Шульц уже оголосив, що хоче брати участь у кампанії в Саарі, аби забезпечити своїй партії кращий результат.

Його впевненість у собі та витримка (що помітно навіть по тому, як він поводить себе й говорить) здатні справді допомогти відновити найстарішу німецьку партію. Крім того, хорошим прикладом для однопартійців може бути особиста історія Шульца. Син поліціанта із села Гельрат у землі Північний Рейн—Вестфалія, який прагнув стати професійним футболістом і все для цього робив, після травми коліна змушений був обличити свою мрію. Відтак два роки навчався на продавця книжок (на відміну від більшості європейських політиків Шульц не має вищої освіти, що особливо незвично для Німеччини), кілька років потерпав від алкогольної залежності. Вилікувавшись, зробив успішну кар'єру як мер Вюрзелена, а потім як євродепутат і голова Європарламенту. Саме його особиста історія може послужити прикладом для товаришів по партії в цей нелегкий період. Тож надія для німецьких соціал-демократів є. Хоча наразі малоймовірно, що її вистачить для перемоги над нинішньою канцлеркою Ангелою Меркель. Вона на цих виборах асоціюватиметься для німців зі стабільністю на тлі розхитаної популістами Європи й невідомого майбутнього для США на чолі з Дональдом Трампом. Отож, що потрібніше німцям — вітер змін чи стабільність, остаточно побачимо через вісім місяців. ■

Тигри в снігу

Як чистки в Туреччині б'ють по бізнесу

На вулкані Ерджіяс одні з найкращих лижних трас у Туреччині. У підніжжі одного схилу біля готелю танцює і п'є пиво компанія турків. На іншому, «безалкогольному», чаюють місцеві родини й туристи-араби. У місті Кайсері під горою картина значно похмуриша. Ще не так давно цей промисловий центр називали лігвом «анатолійських тигрів» — покоління консервативних бізнесменів, які доклалися до економічного буму в Туреччині у 2000-х. Сьогодні багато «тигрів» опинилися за ґратами: їх було заарештовано після спроби державного перевороту в липні 2016-го. Економічний бум закінчився. Експорт із регіону впав за 2016-й щонайменше на 4%. Інвестиції припинилися. Для відновлення місцевої економіки, як каже голова торгової палати в Кайсері Махмут Хіч'ілмаз, «нашим промисловцям та інвесторам потрібне відчуття безпеки». Але його немає. Від літа в країні заарештовано близько 40 тис. осіб, зокрема бізнесменів: від будівельних магнатів до власників мереж крамниць. Прокуратура стверджує, що вони фінансово підтримували рух Гюлена. Озброївшись додатковими повноваженнями, які дає надзвичайний стан, від липня уряд президента Реджепа Таїпа Ердогана конфіскував більш ніж 800 компаній загальною вартістю \$10 млрд. Стамбульський суд нещодавно вилучив майно десятків письменників і медійників, заарештованих за підозрами в симпатії до гюленістів. Влада заявляє, що бореться проти фінансування тероризму. Критики називають це санкціонованим на державному рівні грабежем.

У Кайсері за фінансування гюленістських банків, шкіл та фондів заарештовано десятки підприємців, зокрема й керівників найбільшого в регіоні роботодавця Boydak Holding. Компанію, якій належать три з найбільших у Туреччині виробників меблів, конфіскувала держава. Понад 60 підприємців можуть отримати звинувачення в злочинах, пов'язаних із тероризмом. Хтось утік за кордон. Сам Хіч'ілмаз просидів під арештом понад два тижні в серпні. За словами власника однієї з місцевих крамниць, усе місто знає, «що майже всі тут так чи інакше колись мали справи з гюленістами». Утім, до цього колись заохочував уряд Ердогана. Їхній альянс із Партією справедливості та розвитку розвалився у 2013 році, коли та звинуватила гюленістів із державних органів у навмисному влаштуванні корупційного скандалу з кількома найближчими Ердогановими соратниками.

У промисловій зоні на околицях Кайсері не видно, чи відбувається щось особливе. На одній із фабрик Boydak працівники кажуть, що зміна власника їх не зачепила. Проте в кількох інших компаніях, конфіскованих державою, виробництво зупинилося. «Ці конфіскації — справжня катастрофа», — стверджує

Сейфеттін Гюрсель, керівник економічної аналітичної організації Betam у Стамбулі. «Немає ні конкретного судового рішення, ні легального судового процесу». Влада заявляє, мовляв, власникам повернуть їхні фірми, якщо їх виправдають. Аналітики побоюються, що більшість компаній буде продано з молотка лоялістам Ердогана.

Чистки призвели до непевності в усіх галузях економіки. Акції харчового гіганта Ülker різко впали після того, як провладний оглядач натякнув у колонці, що той може бути пов'язаний із рухом Гюлена. Конгломерат Doğan спіткала схожа доля, коли поліція затримала кількох його директорів. Надзвичайний стан підриває віру в право власності й верховенство права, як вважає старший економіст стамбульської брокерської компанії BC Partners Озгюр Алтун.

ІСНУЄ ЗАГРОЗА, ЩО ЕКОНОМІКА ТУРЕЧЧИНИ ПОСТУПОВО ПОЧНЕ НАГАДУВАТИ РОСІЙСЬКУ, В ЯКІЙ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ШМАТКА ПИРОГА ДОВОДИТЬСЯ ПЛАТИТИ ПОЛІТИЧНОЮ ЛОЯЛЬНІСТЮ

Усе це створює тиск на економіку, вже ослаблену терактами, війною в Сирії та дедалі більшим корпоративним боргом. У III кварталі 2016-го ВВП знизився на 1,8% порівняно з аналогічним періодом попереднього року, хоча в IV, як вважають, децю зріс. Від листопада ліра подешевшала приблизно на 1/5 відносно долара. Через це турецьким компаніям важче обслуговувати борги у валюті США. Центробанк міг би підняти ставки, аби захистити ліру, але Ердоган вимагає тримати їх на низькому рівні й змушує регулятора вдаватися до складніших, менш ефективних механізмів. Іноземні інвестиції від 2015 року впали майже наполовину. Політичне тло неспокійне. 21 січня парламент ухвалив блок поправок до Конституції з метою зміцнити повноваження Ердогана у владі. Ці зміни можуть демонтувати парламентський лад у країні через скасування посади прем'єр-міністра, тож Ердоганів палац стане центром усієї виконавчої влади й дасть президентові змогу самому обирати міністрів і членів парламенту. Референдум із цього питання проведуть у квітні.

Невідомо, коли уряд виставить конфісковані фірми на аукціон. Існує загроза, що економіка Туреччини поступово почне нагадувати російську, в якій за збереження шматка пирога доводиться платити політичною лояльністю. «Ніби спостерігаєш за кулею снігу, яка котиться з гори, — каже досвідчений держслужбовець, витурений під час однієї із хвиль чисток. — Думаєш, ніби тебе омине, а потім розумієш, що це вже лавина». ■

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Проти течії з половиною весла

Виклики для нового керівника ExxonMobil

Про Даррена Вудса, який минулого місяця змінив на посаді генерального директора ExxonMobil Рекса Тіллерсона, нещодавно призначеного державним секретарем США, біографічна довідка у Вікіпедії займає кілька рядків. У компанії замість указати дату народження просто називають його вік: 52 роки. Але головний факт про Вудса — те, що він прийшов із переробної та нафтохімічної гілки компанії (ті працюють так злагоджено, що ExxonMobil загалом вважається найкраще «інтегрованою» нафтовою бізнес-структурою у світі). Утім, найважчі завдання лежать якраз ближче до царини розвідки й видобування.

31 січня компанія повідомила про черговий рік зниження прибутків — ця динаміка підриває ціну акцій від 2014-го (див. «Уже не володар світу»). За рік вона отримала менше, ніж колись заробляла за квартал, а також менше, ніж до злиття з Mobil (1999; сума угоди — \$80 млрд). Заробітки інших найбільших нафтових концернів теж постраждали від здешевлення сировини за останні два з половиною роки. Крім того, ExxonMobil не єдина, кому доводиться брати великі позики для виконання своїх зобов'язань щодо виплати дивідендів та інвестування, а торік вона ще й утратила кредитний рейтинг AAA.

Попри це, зниження вартості деяких її родовищ природного газу в США на \$2 млрд стало несподіванкою; у минулому компанія уникала такого уцінювання. Протягом наступних тижнів ExxonMobil може відмінувати 4,6 млрд барелів північноамериканської сировини від своїх розвіданих запасів обсягом 25 млрд барелів, бо вони задорогі для вигідного видобутку.

Як наслідок — посиляться враження, що ExxonMobil з усіх сил намагається знайти низькозатратні джерела видобутку нафти, аби приготуватися до роботи у світі потенційного надлишку пропозиції. Через

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

це її акції торік на 20% відстали від акцій найбільшого американського конкурента Chevron та європейських Royal Dutch Shell, BP і Total. Лайл Брінкер із консалтингової компанії IHS Energy вважає, що історично цінні папери ExxonMobil торгувалися вище за відносну вартість її активів, якщо порівнювати з найбільшими конкурентами, але 2016-го «Chevron її обігнала».

Перше, що зробила компанія за нового генерального директора Вудса, намагаючись вирішити проблему, — залучила активів на \$6,6 млрд акціями й готівкою для розширення видобутку в Пермському нафтогазоносному басейні в Техасі та Нью-Мексико більш ніж удвічі — від 140 тис. до 350 тис. барелів за день. В ExxonMobil сподіваються, що придбання нових сланцевих родовищ підніме частку відносно дешевої та швидкої у видобутку нафти й газу в портфелі компанії, адже інші проекти на кшталт російських запольних родовищ дорожчі й складніші. Може, посприє тут і відкриття великих запасів чорного золота біля берегів Гайани (Південна Америка).

Chevron почастило набагато більше. Компанія тримається за давні родовища Пермського басейну ще від 1920-х років і має там близько 810 тис. га (площа нещодавно придбаних ExxonMobil ділянок — близько 101 тис. га). Chevron успішніше видобуває сланцеву нафту, тоді як ExxonMobil зробила велику ставку на сланцевий газ, поглинувши у 2010-му компанію ХТО Energy, за яку віддала \$31 млрд. Відтоді газові активи знецінилися навіть більше за нафтові.

Альтернативою для Вудса може стати співпраця з країнами Перської затоки, де чорне золото також дешево у видобутку, але там наростає тиск конкуренції та геополітики. Брінкер зазначає, що державні галузеві компанії нині пропонують західним фірмам менш прибуткові спільні проекти. Наближення приватизації може зробити Saudi Aramco, єдиний нафтовий концерн, більший за ExxonMobil, іще сильнішим конкурентом.

Вудс очолив компанію в час, коли зміни клімату ставлять під питання попит на мінеральне паливо в майбутньому. Захисники довкілля й дедалі більше інвесторів вимагають прозорості. 1 лютого компанія призначила членом ради директорів фахівця з атмосферних наук Сьюзен Евері, яка раніше працювала консультантом при ООН. Дехто вбачає в тому просто гру на публіку. Але це може бути сміливим кроком до формування позиції ExxonMobil стосовно змін клімату.

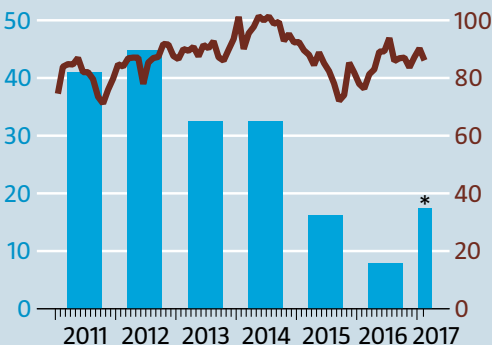
Утім, колишній очільник ExxonMobil став близьким соратником Дональда Трампа, а отже, компанія може повернутися до звички наполягати на своєму. Багатьох розчарує те, що під тиском низки компаній (зокрема, й ExxonMobil) республіканці в Конгресі скасували правило, що вимагає від фірм оприлюднювати всі платежі іноземним державам. Причин сумніватись у відданості ExxonMobil «культури чесності» (як її називають у компанії) немає. Але для нафтових компаній дедалі важливіше не тільки поводитись як личить зразковим глобальним громадянам, а й щоб це було помітно. ■

Уже не володар світу

ExxonMobil

Чистий прибуток, \$ млрд

Ціна акцій, \$

За даними Bloomberg, Thomson Reuters *Прогноз

Сьогодні відсутній

Чому покоління 2000-х у багатих країнах не голосує і чим це загрожує демократії

Життєвий шлях Алекса Орлюка ніби й не мав привести його до політичної апатії. Він народився у Радянському Союзі в сім'ї, що постраждала від Голокосту, в шість років переїхав до Тель-Авіва, де закінчив школу, а потім відслужив у війську. Стежить за політикою і цінує демократію. Вважає, що влада повинна робити більше для примирення з палестинцями, відділення релігії від держави та зменшення нерівності. І все-таки 28-річний Алекс, який міг по праву проголосувати вже на чотирьох парламентських виборах, жодного разу того не зробив.

Це, за його словами, «політична заява» про жалюгідний стан ізраїльської політики. Він не вірить, що бодай одна із цілого легіону партій забезпечить бажані зміни. Його розчарування поділяє чимало молодих ізраїльтян. На парламентських виборах 2013-го голосувало тільки 58% молоді віком до 35 років і 41% — до 25. Для порівняння: серед виборців від 55 років проголосувало 88%. Більшого розриву в явці тих, кому до 25 й від 55, не має жодна інша багата країна (див. «Молодь поза грою»).

Політика Ізраїлю не зовсім типовий приклад, бо вона погрузла в питаннях війни, миру, релігійної ідентичності й відносин із палестинцями. Але виборча поведінка молоді в країні вписується в модель інших держав багатого світу. У Британії та Польщі на останніх парламентських виборах голосувала менш ніж половина молоді до 25 років. Дві третини шведського покоління Міленіуму не пішли голосувати 2015-го, як і 4/5 їхніх американських однолітків під час виборів до Конгресу в 2014-му. Явка на виборах падає скрізь у багатих країнах, але серед молоді найшвидше. На думку політолога з Каліфорнійського університету в Ірвайні Мартіна Воттенберга, цей розрив між молодими і старшими багато де нагадує расову прірву в південних штатах США на початку 1960-х, коли

влада штатів зазвичай не дозволяла голосувати чорним.

До того ж голос молоді в політиці глушать демографічні тенденції. На виборах у США 1972-го, коли вперше дозволили голосувати 18-річним, близько п'ятої частини дорослих були молодшими 25 років. До 2010-го ця частка зменшилася до 1/8. За такої динаміки до середини століття частка молоді до 25 років становитиме лише 1/10 дорослого населення США. Тобто молоді виборці з основної електоральної маси перетворюються на периферійну.

Тому дедалі дужче тривожить думка, що нинішня рекордно низька виборча активність молоді — це надовго. Електоральні звички формуються на диво рано — протягом перших двох виборів, у яких людина бере участь. Так вважає професор Лондонської школи економіки Майкл Брутер. Якщо наступні покоління, знеохочені тим, що їхній вплив на політику зменшується, так і не звикнуть ходити голосувати, явка знижуватиметься й надалі. Відтак слабшатиме легітимність обраної влади.

Покоління Міленіуму не перша молода генерація, яку критикують за ухиляння від громадянського обов'язку. І воно більше цікавиться ідеями та політично-соціальними справами, ніж здається. Воно краще освічене, ніж попередники; частіше готове вийти на протест або стати вегетаріанцями й менше тягнеться до наркотиків та алкоголю. Але втратило багато навичок, які підштовхували його батьків ходити на вибори.

ЯКЩО НАСТУПНІ ПОКОЛІННЯ, ЗНЕОХОЧЕНІ ТИМ, ЩО ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПОЛІТИКУ ЗМЕНШУЄТЬСЯ, ТАК І НЕ ЗВИКНУТЬ ХОДИТИ ГОЛОСУВАТИ, ЯВКА ЗНИЖУВАТИМЕТЬСЯ Й НАДАЛІ. ВІДТАК СЛАБШАТИМЕ ЛЕГІТИМНІСТЬ ОБРАНОЇ ВЛАДИ

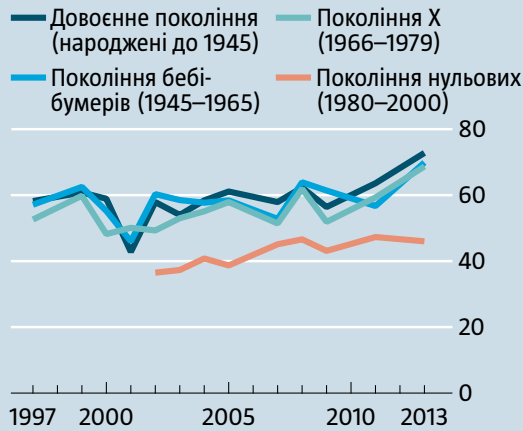
У Британії лише троє із п'яти молодих людей (до 25 років) дивляться телевізійні новини (серед британців, кому за 55, дев'ять із десяти). Також молоді зазвичай рідше читає газети або слухає новини по радіо. Щороку близько третини 19-річних британців змінює місце проживання. Середньостатистичний американець віком від 18 і до 30 переїжджає чотири рази. Люди, які мають дітей і власне житло, почувуються більш прив'язаними до місцевої громади і дужче переймаються тим, як нею управляють. Але нинішня молодь обзаводиться власним житлом пізніше, ніж це робили її батьки.

Проте найбільша зміна відбувається не в обставинах, а в поглядах. Покоління нульових не

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Віра закінчилася

Кількість респондентів у Британії, які вірять зустрічним на слово
% загальної кількості людей, що представляють певне покоління

За даними Ipsos MORI

вважає голосування своїм обов'язком і тому не відчуває морального тиску, який змушував би його ходити на вибори, на думку професора політології Роба Форда з Манчестерського університету. Воно швидше вважає обов'язком політиків загравати з ним. Воно сприймає партії не як рухи, до котрих треба виявляти лояльність, а як бренди, що їх можна обирати або ігнорувати. Міленіуми звикли пристосовувати світ до своїх уподобань, підлаштовувати під себе музику, яку слухають, і новини, які споживають. Система, що вимагає від них голосування за купу передвиборчих обіцянок («все або нічого»), порівняно із цим бачиться малопривабливою. Хоча чисельність молодих американців, які підтримують класичні ліберальні принципи, зростає, лише чверть осіб віком від 18 до 33 років називає себе «демократами». Половина з них вважають, що не належать до табору жодної з партій. Тим часом, за даними Pew Research Center, серед людей від 69 років таких лише третина.

А ще міленіуми найменше ведуться на політичні обіцянки. Вони набагато менше за генерацію бебі-бумерів (народжених між 1946-м і серединою 1960-х) або покоління X (від середини 1960-х до кінця 1970-х) схильні вірити на слово іншим, як заявляє директор організації з вивчення суспільної думки Ipsos MORI Боббі Дафі (див. «Віра закінчилася»). Вони вважають «автентичність» свідченням чесноти й надійності. Це пояснює їхнє захоплення, наприклад, телегенічним канадським прем'єром Джастином Трюдо. Але, коли лідерів із привабливою особистістю немає, недовіра може перерости в цинізм щодо самої демократії. Майже чверть молодих австралійців недавно заявила анкетувальникам, що «немає значення, який у нас уряд». Торішнє дослідження виявило: 72% американців, народжених до Другої світової війни, вважали «важливим» жити в країні з демократичним урядуванням. Менш

ніж третина народжених у 1980-ті роки погодилося із цим.

Цей брак довіри супроводжується порушенням комунікації між політиками та молоддю. У 1967 році близько чверті молодих і старших виборців в Америці до опитування вже мало досвід спілкування з представником політичної партії. Для старших цей показник до 2004-го майже подвоївся; для молодих залишився без змін — 23%. Партії реагують відповідно: у 2012 році вони мали контакт із 3/5 старших виборців і лише із 15% молодих. За даними опитування, проведеного Центром інформації та досліджень громадянської освіти і активізму при Університеті Тафта (CIRCLE), за кілька тижнів до останніх президентських виборів у США, незважаючи на щедрі фінансові вливання в американській політиці, лише 30% представників молодого покоління повідомили, що з ними контактували учасники якоїсь із виборчих кампаній. А коли партії таки звертаються до молоді, їхній меседж часто орієнтований на електорат загалом, а не на молодих. Такі зусилля, за словами Брутера, можуть дати зворотний ефект.

Багато розчарованих молодих людей вважають, що відмова від голосування — це спосіб висловити невдоволення запропонованим вибором. Хоча насправді таким чином вони загажують себе в зачароване коло забуття й відчуження. Політики знають, що старше покоління з більшою імовірністю піде на вибори, і вибудовують свій курс відповідно. Молодь бачить систему, яка мало що їм пропонує, і віддаляється ще більше. Це дає партіям нові підстави не звертати на неї уваги. Деякі політсили зовсім ігнорують молодих: у Нідерландах рейтинг популярності партії «50ПЛЮС», яка орієнтується майже виключно на проблеми пенсіонерів, вимірюється двозначними числами.

Навіть політсили без такої відвертої орієнтації на літніх людей обирають для них політику, що дає переваги саме старшим. Молоді працівники фінансують своїми податками медичні та пенсійні програми, які навряд чи будуть такими щедрими, коли на пенсію доведеться йти вже їм. Австралійці віком від 65 років не платять подат-

Молодь поза грою

Явка на виборах, співвідношення старших* та молодих зареєстрованих виборців**

1 = однакова явка

Останні вибори законодавчих органів, 2011–2013 роки

За даними ОЕСР *Від 55 років і старші **18–24 роки

ку на дохід, що не перевищує 32 279 австралійських доларів (\$24 508); молоді працівники тим часом починають платити прибутковий податок від 20 542 австралійських доларів. У Британії безплатний проїзд в автобусі, ліцензії на телеканали й субсидії на електроенергію для пенсіонерів не потрапили під скорочення, чого не можна сказати про житлові допомоги молодим. Молодь у Західній Європі більше схильна позитивно ставитися до Європейського Союзу, але саме старше покоління, яке дивиться на нього з більшим скептицизмом, визначає політику держави. У британському референдумі щодо виходу з ЄС велику роль відіграли голоси пенсіонерів; явна більшість молоді проголосувала за те, щоб залишитися.

УРОКИ НА ВСЕ ЖИТТЯ

Хто боїться за майбутнє демократії, той шукає способи масштабніше залучити молодих до виборів. Найпростіше було б зробити голосування обов'язковим, як в Австралії, Бельгії, Бразилії та багатьох інших країнах. Барак Обама сказав, що такий крок зміг би «трансформувати» Америку, адже посилив би голоси молоді й неможливих американців. Але Брутер застерігає, що він штучно покращив би активність виборців, але не вирішив би базових проблем, які спричинили низьку явку. Пріоритет, на його думку, в тому, щоб дати молоді відчуття: «...Система слухає вас і відповідає». А це, своєю чергою, зміцнило б відчуття політичного обов'язку.

Такі переконання могла б виховувати школа. Якщо підлітки здобуватимуть досвід демократії під час навчання, то з більшою імовірністю потім ходитимуть голосувати. Шкільні та студентські вибори дають юним змогу відчуття, що вони можуть змінювати інститути навколо себе, як вважає викладач соціології з Університетського коледжу Лондона Ян Гермен Янмаат. Адже програми громадянської освіти, які передбачають відкриті дискусії та дебати, краще виховують політичну активність, ніж просте

ознайомлення з фактами про державні інститути. Проте і школа, і держава можуть оминати такі програми, побоюючись звинувачень у політизації освіти.

Ще один можливий варіант — зниження виборчого віку. У багатьох країнах навички голосування формуються протягом особливо бурхливого періоду в житті молоді: у перші роки по закінченні школи. Аргентина, Австрія та інші країни намагаються прищепити електоральні навички через зниження мінімального віку виборця до 16 років. Це дає молодим людям нагоду вперше проголосувати зі шкільної лави, поки вони ще живуть із батьками. В Австрії, єдиній європейській країні, де в загальнонаціональних виборах можуть голосувати 16–17-річні, виявилось, що вони частіше приходять на свої перші вибори, ніж 18–20-річні.

Утім, є ще один підхід: прибрати перешкоди для голосування, які найчастіше заважають молоді. В Америці є багато законів, які забороняють реєстрацію протягом останнього місяця перед виборами; це непропорційно зачіпає молодих людей, які зазвичай пізно реагують на виборчі кампанії, як стверджує директор CIRCLE Кей Кавасіма-Гінзберг. У деяких країнах, серед яких Швеція та Чилі, обрали інше рішення: автоматично вносити громадян у списки виборців по досягненні 18-річного віку. Окрім того, важливо стежити, щоб день виборів не застав зненацька тих, хто змінив місце про-

ПОКОЛІННЯ НУЛЬОВИХ СПРИЙМАЄ ПАРТІЇ НЕ ЯК РУХИ, ДО КОТРИХ ТРЕБА ВИЯВЛЯТИ ЛОЯЛЬНІСТЬ, А ЯК БРЕНДИ, ЩО ЇХ МОЖНА ОБИРАТИ АБО ІГНОРУВАТИ

живання й забув оновити свої дані, адже молодь мобільніша й частіше може стикатися з такими ситуаціями. Деякі американські штати експериментують із «переносною» реєстрацією електорату, коли зміну адреси, подану до будь-якого державного органу, автоматично заносять до списку виборців.

В ОЧІКУВАННІ ГЕРОЯ

Що менше причин для голосування знаходять міленіуми, то більше мотивування їх залежатиме від окремих політиків та проблем, і в цьому криється небезпека. У Канаді лише 37% молоді віком 18–24 роки голосували на парламентських виборах 2008-го і 39% — 2011-го. У 2015-му завдяки «ефектові Трюдо» частка молодих виборців різко зросла до 57%. Алекс Орлюк із теплою згадує колишнього прем'єр-міністра Ізраїлю Іцхака Рабіна, вбитого, коли хлопцеві було сім років, «за те, що він намагався щось змінити», помирившись із палестинцями. «Я все ще чекаю на появу нового Рабіна. Тоді й голосуватиму», — каже він. А тим часом політикам буде дуже легко і просто ігнорувати його погляди та інтереси (та й інших молодих людей теж). ▀

Північно-східний фронт

Едвард Лукас

Без Данії ніяк. Таке твердження сприйметься неоднозначно, бо данці воліють думати інакше. Подібно до Ріка у фільмі «Касабланка» вони гадають, що проблеми світу їх не стосуються або принаймні не вимагають від них рішення. По завершенні холодної війни їхня політика оборони ґрунтувалася на тому, щоб вписатися в американські стратегічні пріоритети, і цілком фокусувалася на експедиційних силах. Як зауважив один експерт у сфері оборони, «вони нам кажуть кудись поїхати і стріляти в людей, а ми виконуємо».

Понад те, видатки на оборону в Данії не були серед пріоритетів. Вони зберігаються на рівні 1,17% ВВП, або ж трохи більше ніж \$3,1 млрд. Та й ті витрачені крони великого результату не дають. У збройних силах країни дуже поблажливі умови: якщо доводиться робити щось незручне, як-от політати на винищувачі у вихідні, дістаєш багато часу, щоб відпочити.

Данія не була особливо помітним членом НАТО навіть за часів холодної війни. Та відтоді Росія змінила розстановку. Тепер данцям важко збагнути, що їхня батьківщина виявилася у новій холодній війні прифронтовою країною.

ЯКЩО ДАНЦІ ПРОСТО УСВІДОМЛЯТЬ ЗНАЧЕННЯ СВОЄЇ КРАЇНИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ЦЬОГО НЕ БУДЕ ДОСТАТНЬО. ЇМ ДОВЕДЕТЬСЯ ПОЧАТИ ТРАТИТИ НА НЕЇ ГРОШІ Й ІТИ НА РИЗИКИ

Тільки новою європейською ареною боїв є країни Балтії. Я писав про це у звіті «Шторм наближається» («Coming Storm») для аналітичного центру СЕРА 2015 року. А Данія у статусі нерішучої держави. Тим часом уже прокидається Швеція. Не дозволяли собі заснати Норвегія і Фінляндія. Країни Балтії знехтували провальною рекомендацією, яку дістали 10 років тому, і тепер відновлюють територіальну оборону (хоча Естонія ніколи й не відмовлялася від неї). Найбільша держава цього безпекового поясу Польща взялася до масштабної модернізації війська.

Теоретично п'ять північних країн, три країни Балтії та Польща вкупі більш ніж гідні супротивники Росії. Та на практиці вони і близько не готові співпрацювати. Дві з них — Швеція і Фінляндія — не входять до НАТО. Решта звикли вважати, що планування безпекових питань поза структурою Альянсу — це ризиковане розпорошення уваги.

Є й інші ускладнення. Швеція — найбільша й найзаможніша північна країна. Але норвежці, данці та фіни не люблять, коли ними командує зарозумілі

шведи. Якщо навіть країнам Балтії непросто співпрацювати між собою, то що казати про інших сусідів. І ніхто не знає, що робити з польським урядом, який досі зациклений на НАТО.

Тим часом у контексті приходу Адміністрації Дональда Трампа така поведінка стає небезпечною. Цілком може трапитися, що за півроку все налагодиться й ми повернемося до звичного ходу справ. Тут надія здебільшого на очільника Пентагона Джеймса Меттіса, котрий заправляє національною безпекою США за кордоном. Однак не виключено, що американці відволічуться або вийдуть із гри. У такому разі країни Північно-Східної Європи опиняться в найбільш напруженому — і потенційно загрозливому — безпековому середовищі від часів піка холодної війни.

Очевидним кандидатом на заміну США в статусі зовнішнього координатора й гаранта безпеки була б Велика Британія. Тому Brexit стався дуже невчасно. Передусім для данців, які більше за решту скандинавів дивилися на Британію як на культурний та геополітичний орієнтир (адже альтернативою могла бути тільки Німеччина).

Треба віддати Данії належне за опіку над країнами Балтії після 1991 року. Досі пам'ятаю літо 1994-го, коли, повернувшись до Вільнюса після поїздки в литовську глибинку (де був відрізаний від інформації), побачив на своїй вулиці бронетранспортер. Я знав, що Вільнюс не має такого транспорту, і запанікував: за вихідні в країну вторглася Росія! Та, коли я підійшов до машини (хоч від нервів у мене тремтіли коліна), з'ясувалося, що БТР данський і прибув у межах розпочатої програми НАТО «Партнерство заради миру».

Відтоді Данія була щедрою і дружньою до країн Балтії. Однак політична дискусія про роль країни в регіональній безпеці залишається хаотичною. Найкращий англійський ресурс про неї — блог відставного генерала Майкла Клемменсена. Неперевершене данське управління військової розвідки в щорічному звіті окреслило похмуру картину й попередило про загрозу. Міністр оборони висловив занепокоєння з приводу кібервразливості Данії та ракетних установок Росії в Калінінграді.

Головний критик суворої позиції щодо Росії — Марі Крауп із Данської народної партії. У невігластві її звинуватити не можна: вона вивчала російську, готуючись до кар'єри армійського перекладача, а також працювала асистентом військового аташе в данському посольстві в Москві. На її думку, значно більшу загрозу для Копенгагена становить Європейський Союз.

Данія прокидається. Та інші країни регіону не тільки прокинулися — вони вже вмиваються, вдягаються й біжать на військовий полігон. Росія, звісно, мчить попереду всіх, і вже багато років. Якщо данці просто усвідомлять значення своєї країни для регіональної безпеки, цього не буде достатньо. Їм доведеться почати тратити на неї гроші й іти на ризики. ■

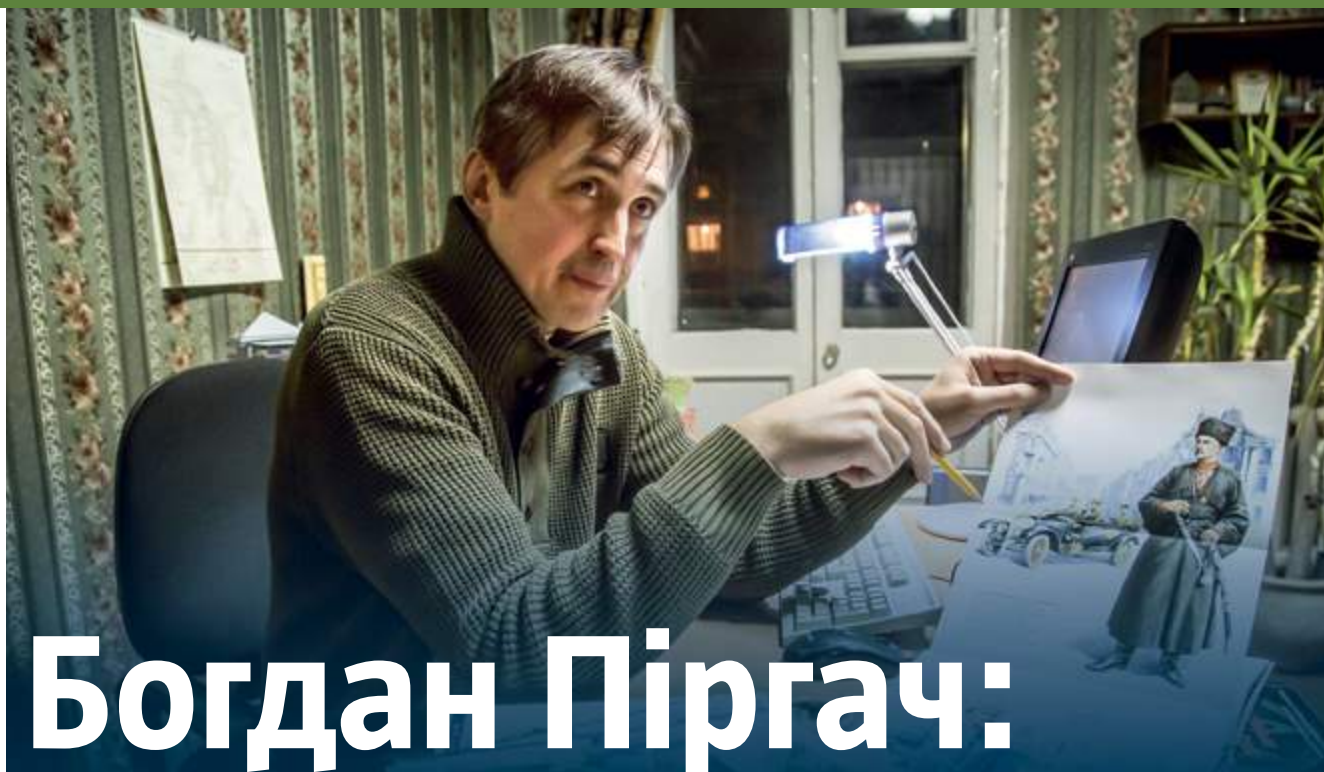

ФОТО: ОЛЕКСАНДР РАТУШНЯК

Богдан Піргач:

«Сучасні однострої української армії стали схожими на європейські, проте водночас наслідують елементи періоду Перших визвольних змагань»

Тиждень розмовляв із майстром військово-історичної ілюстрації Богданом Піргачем про українську уніформологію, труднощі зображення армійського костюма та стилістику Перших визвольних змагань у сучасних одностроях.

Як давно і чому ви узялися за реконструкцію мундирів?

— Свій шлях до військово-історичної ілюстрації я розпочав із дитячих ігор у солдатики. Спершу бавивсь, а потім став малювати. Копіював із фільмів, книжок. Звідусіль, де бачив, відтворював однострої.

Зрештою мене зацікавило питання, де ж місце України у світовій уніформології. З'ясувалося, що традиція мілітарних одностроїв у нас є, і доволі потужна, але дуже погано вивчена, бо ж армія завжди пов'язана з державою. А державність наша переривалась, як і мілітарна традиція, тож і вивчення вітчизняної військової історії довгий час було табуоване. Відповідно й тему військово-історичного костюма теж не вивчали. Тільки наприкінці 1990-х з'явилися дослідження, почала підніматися діаспорна література, історики стали щось розкопувати.

2002 року в Росії вийшла книжка Ярослава Тинченка «Армії України 1917–1920 років», де вперше з погляду уніформології як спеціальної історичної дисципліни були ґрунтовно досліджені три періоди Української революції: Центральної Ради, Гетьманату й УНР часів Директорії. Вони мене зацікавили, і я почав їх малювати, відшукував деталі, невідповідності, принагідно вивчав озброєння та амуніцію того часу.

Спілкувалась
Ганна Чабарай

Назбиралось ілюстрацій, я не знав, що з ними робити, і запропонував сайтові «Українське військо у ХХ–ХХІ сторіччі» їх опублікувати. Виявилось, що це цікаво не лише мені, а й багатьом людям. Потім до мене звернувся військово-історичний журнал «Однострій», і так вийшло кілька книжок із моїми ілюстраціями — зображеннями окремих українських збройних формувань часів Перших та Других визвольних змагань.

Чи багато є книжок із військово-історичними реконструкціями в Україні та світі? Що включає робота над цими виданнями?

— Книжку з такими ілюстраціями роблять двоє: текст пише історик, дослідник, а ілюстрації створює художник, який на них спеціалізується. Проблема не в тому, щоб намалювати постать, а в тому, щоб зобразити підтверджені джерелами історичні деталі, притаманні саме тій добі. Тому зазвичай це роблять ілюстратори, які роками трудяться саме в цій галузі й навіть над конкретним історичним періодом. Імена таких метрів військово-історичної ілюстрації, як Анґус Макбрайд, Патріс Курсель, Рон Вольстад, добре відомі любителям популярних військово-історичних видань.

Найвідоміше в цій галузі видавництво світу — це, певно, британське Osprey Publishing. У кожній його книжці яскраві ілюстрації, що роблять текст цікавішим, поживляють сухий науковий виклад.

У кожній країні, яка шанує свої мілітарні традиції, є такі видання. Скажімо, у Росії за підтримки держави виходить багато таких книжок. Кілька років тому вони

наводнювали український ринок, прославляючи військово сусідів, що відіграло не останню роль у пропаганді ідей «руського мира».

Українські видання почали з'являтися лише кілька років тому. Першим був згаданий військово-історичний журнал «Однострій». Він існував як приватна ініціатива, то виходив, то не виходив... Ініціатори започаткували видання такого плану, де висвітлювались організація війська, озброєння і, звичайно ж, уніформологія українських (і не тільки) підрозділів. Оскільки ця справа постійно потребувала фінансової підтримки, часопис потихеньку зійшов нанівець. В Україні, на відміну від РФ, така діяльність не фінансується державою.

Розкажіть про вашу роботу над ілюстраціями: звідки берете інформацію, скільки часу потрібно, щоб створити малюнок?

— Щоб зобразити однострій, художнику-ілюстраторові потрібні джерела. Насамперед це архівні документи — офіційні накази, що регламентували військовій уніформі. Але, оскільки у вирі революційних подій виконувати накази не завжди була можливість, доводиться спиратися на спогади безпосередніх учасників та очевидців і вивчати тогочасні фотографії. Кожне джерело має свої переваги та недоліки. Історики все це пересіюють, відшукують факти, зіставляють і, часто в результаті довгих дискусій, доходять певних конвенційних висновків. А я спираюся як на праці істориків, так і на музейні експонати, фото, мемуаристику, обмін думками з колегами на військово-історичному форумі.

Кожна реконструкція — наше суб'єктивне уявлення про реальність, у якому сконцентровано здобуті знання: не так те, як воно було насправді, як те, що вдалося дізнатися. Оскільки інформація постійно поновлюється, нові факти замінюють старі, і, як наслідок, ілюстрації часто втрачають актуальність, доводиться їх змінювати. Наприклад, коли ілюстрації для книжки «Армія Української Держави» було здано в підготовку до друку, знайшлася фотографія, де видно оригінальний погон Ясновельможного пана Гетьмана. Доти його зображували з інакшими, і перед виходом видання я ці погони мусив терміново перемалювати.

Досліджувати доводиться як персонажів в одностроях, так і тло за ними. Наприклад, якщо вже зайшла мова про гетьмана, то існує кінохроніка, де видно автівку Скоропадського. Я повинен ідентифі-

кувати її, тому записуюся на сайті любителів старовинних машин, з'ясовую, що це Rolls-Royce Silver Ghost, вивчаю його й намагаюся реконструювати зовнішній вигляд однієї з автівок гетьмана, знову зв'язуючись із кінохронікою. Робота цікава, але займає багато часу, саме листування з Тинченком, уточнення з ним усіх деталей може тривати кілька тижнів.

Поясніть на прикладах особливості створення ваших ілюстрацій, передавання кольорів, сюжетів, композицій малюнків.

— Ми відшукали в кінохроніці 1917 року український прапор колишнього Київського полку георгіївських кавалерів, який став на службу Центральній Раді під ім'ям Івана Богуня. Тоді стрічку ордена Св. Георгія вважали символом військової доблесті незалежно від того, служив ти УНР чи комусь іншому. Єдина нагорода Російської імперії, яку було дозволено носити в українському війську, — Георгіївський хрест.

Відповідно до кінохроніки відновлювали розміри й кольори стяга. На ілюстрації синій і жовтий переставлені місцями, тому що старі кіноплівки відображали кольори жовто-червоної частини спектра набагато темнішими, ніж синьо-фіолетової. Відтак на старих фото синьо-жовтий прапор зверху світлий, а внизу темний. На жаль, стереотипне сприйняття співвідношення світлостей лишалося таким сильним, що історикам, які вважали, ніби жовтий був угорі, знадобився певний час, щоб усвідомити факт цього фізичного явища. Це призвело до сучасних хуліварів про порядок кольорів українського прапора, ну а мені ця ілюстрація тепер потрібно переробляти.

Гетьман теж носив георгіївську стрічку, адже був нагороджений орденом Св. Георгія. І георгіївські кавалери пишались нею на українському прапорі. Але тепер із нею небезпечно з'являтися на людях, бо вона набула вже нового змісту. Символи змінюють значення з часом.

Ілюстрації зображають не тільки уніформу, а й історичні обставини, архітектуру. Як ви вписуєте персонажа в ситуацію?

— Щоразу по-різному. Наприклад, коли наші війська почали звільняти Україну від більшовиків навесні 1918 року, вони дійшли до Юзівки (нинішній Донецьк) і в 3-й гайдамацький полк вступило багато місцевих шахтарів, які хотіли воювати за Українську Державу.

Коли я малював ілюстрацію, то мав знайти тло з Юзівки. Почав вивчати історію Донецька. Виявилося, що там немає впізнаваного на сьогодні архітектурного мотиву, бо тоді він був промисловим і доволі непоказним містечком із печами, трубами й маленькими хатками. Я перебрав багато фотографій. ▶

Богдан Піргач — художник, майстер військово-історичної ілюстрації. Народився 1963 року в Іркутську (РФ). У 1986-му закінчив Київський політехнічний інститут, працював у поліграфії. Директор студії мініатюр для тематичних ігор, відомих під назвою wargaming. Ілюстратор видань, пов'язаних із військовою історією, зокрема серії Militaria Ucrainica видавництва «Темпора», присвяченої збройним формуванням доби Української революції та Визвольних змагань 1917–1920 років.

Знайшов лише будинок Юза, який іще до війни був у занедбаному стані, та Свято-Преображенський собор, який знищили в 1930-х. Цей собор і зобразив на ілюстрації.

Водночас я хотів показати, що в ці часи вояки голили собі голови, залишаючи оселедець. На початках революції стало необхідно відрізнятись зовні від супротивників, а також символічно декларувати в одязі свої ідеї. Українська армія як національна виділялася жупанами, шапками, шליками та чубами. Оселедець, окрім того, символізував і певну посвяту, бо полон воякові з ним не віщував нічого доброго.

Отже, на ілюстрації, щоб показати цей чуб, я мусив знати з бійця головний убір, через те дав йому в руку кужлик: він ніби скинув шапку й, перехрестившись на собор, випив на коня. Художники часто малюють козаків із оселедцями без шапок, але це малоімовірна ситуація, адже раніше в чоловіків головний убір був основним елементом одягу. Без нього не виходили на вулицю, а знімали його перед образами в хаті чи ще за деяких обставин.

Або, скажімо, у книжці, присвяченій Армії Української Народної Республіки 1919 року, яка вийде незабаром, буде ілюстрація до подій 31 серпня в Києві з козаком 1-го кінного полку Чорних запорожців.

Тоді українські війська, витісняючи червоних, здійснили успішний наступ із Правобережжя на Київ. Зі сходу йшли білогвардійці. І склалося так, що обидві армії в один день вступили до Києва із двох боків і майже водночас наблизилися до Думської площі (нині майдан Незалежності). З боку Олександрівської вулиці (тепер Грушевського) вже йшли «білі» процесії з попами та екзальтованими прихильниками «єдиної і неделімої», а від Бессарабського ринку лаштувався до параду Хрещатиком відомий своєю затятістю кінний полк Чорних запорожців. Коли перед Думою зібрався натовп прихильників обох сторін, між ними на radoщах звільнення Києва від більшовиків склалося

Юзівський шахтар із оселедцем. На початках революції українським воякам стало необхідно усяляко відрізнятись від противників

хистке ситуативне перемир'я, внаслідок чого на балконі вивісили два прапори: російський та український. Проте Чорні запорожці, аби не парадувати перед російським прапором, зірвали його з балкону. Сотник Божко кинув триколор під ноги коневі командувача групи Сальського, після чого імперське знамено на очах у «єдинонеділимців» потоптали коні Чорних запорожців.

Опишіть сучасну уніформу нашого війська. Що в ній спільного з одностроями часів Української революції?

— Прикро, але однострої української армії, якими вони були від здобуття незалежності й донедавна, стилістично наслідували не українську, а радянську уніформологічну традицію. Тоді як, скажімо, польського вояка можна було безпомилково впізнати за характерними прямокутними клапанами мундира та шапці-конфедератці, наші військові «доношували» совкові кашкети-аеродроми й крипили собі на погони п'ятикутні зірочки російсько-радянського типу.

На щастя, тепер крига скресла: сучасні однострої української армії стали схожими на європейські, проте водночас наслідують елементи періоду Перших визвольних змагань. Наприклад, клапани кишень трапецієподібної форми, що були характерними ще для Січових стрільців. Як польовий головний убір узяли мазепинку, певно, найбільш знаковий елемент українського однострою. Для нових знаків розрізнення замість зірочок використали чотирипроменеві зорі — профільовані ромби, схожі на ті, що були за часів гетьмана Скоропадського. Знайшлося місце й зубчатці Галицької армії. На руках з'явилась емблема із тризубом, який було запроваджено ще 1919 року як розпізнавальний знак для української армії.

Словом, нарешті є надія, що в такому однострої наш вояк почуватиметься наступником саме українських збройних формувань, традиції яких сягають не лише визвольних змагань ХХ століття, а й козаччини та Київської Русі.

Зрештою, чуби сьогодні виголюють так само, як і 100 чи 300 років тому. ■

Триколор під копитами. Чорні запорожці відмовилися парадувати перед російським прапором

TEMP
PORA

К Н И Г А Р Н Я

16/2/2017

18:30

Київ

вул. Лисенка, 3

Модерує

Юлія Олійник

**Зустріч із Йонатаном Голслахом (Бельгія)
Презентація українського
перекладу його книжки
«Сила раю. Як Європа може бути
попереду в азійському сторіччі»**

- Як втримати країни в Євросоюзі?
- Чому Європа вже не лідер у багатьох галузях економіки?
- Чому останніми роками дедалі популярнішим стає релігійний фундаменталізм?
- У чому сила та майбутня роль України в європейському просторі?

Презентація «Сили раю» — це унікальна можливість для українського читача зустрітися з Йонатаном Голслахом, професором міжнародної політики Вільного університету Брюсселя, відомим публіцистом, дописувачем Financial Times, The Guardian, Foreign Policy, засновником групи молодих бельгійських лідерів Friday Group і просто блискучим аналітиком, який знає, що загрожує «старій Європі» та які перспективи мають молоді держави, зокрема наша.

Захід відбудеться
англійською мовою
із синхронним
перекладом
на українську

Вхід вільний. Просимо зареєструватися за телефоном (044) 235 88 54

Шрами Роттердама

Катерина Барабаш

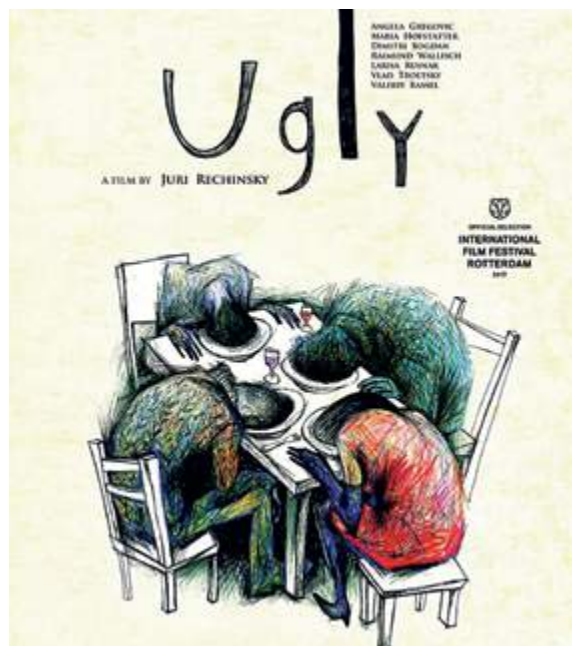
Один із найбільших міжнародних фестивалів узяв курс на кіно без політики

Цього року Роттердам зустрів низьким сірим небом і дощем. Але рівно до того моменту, коли я увійшла в кінокомплекс Doelen, на головний майданчик фестивалю. Тутешній кіногляд — один із найдемократичніших серед великих. Тут навіть ресторанчик для гостей більше схожий на веселу таверну, ніж на фестивалний заклад громадського харчування: дерев'яні нефарбовані столи, довгі лави, гарбузовий суп у великих мисках. Тут у тебе не запитують про акредитацію — заходь та й сиди хоч цілісний день. Не попросять показати бейдж ані в прес-центрі, ані в жодній іншій фестивалній точці. Окрім зал, певна річ: отам суворо. На фільм без бейджа чи квитка (найдорожчий із квитків — €11) не пустять, але можеш запросто прийти потім на обговорення. Дебатувати в Роттердамі взагалі дуже люблять: сперечаються чи не навколо кожної показаної стрічки. А фільмів цього року показали небагато-немало — майже 500. Причому на розмову залишаються не тільки професіонали: переважно в залі звичайнісінькі глядачі.

Після показу стрічки Юрія Речинського «Січень — березень» (міжнародна назва «Ugly») синефіли теж залишилися на обговорення. Але чомусь цього разу діалогу не вийшло. Цікаво чому. Може, присутні не відчули реального, драматургічного й життєвого конфлікту, який, здавалося б, мав бути закладений у фільмі про любов і страждання? Або ж він здався холодним...

Кілька років тому Речинський прославився в Україні й став відомим за кордоном: неабиякої популярності зажив його документальний фільм «Хворісукалюди». Стрічка вмиг стала фаворитом багатьох міжнародних кінофорумів. Розповідала вона про безпритульних наркоманів з усіма сумними подробицями їхнього життя-буття й каламутної свідомості. Це була серйозна заявка на майбутню кінокар'єру, зроблена за всіма канонами заздалегідь фестивального кіно. Тема хворя, ставлення до неї здорова. Режисер окинув усіх героїв свого фільму поглядом настільки неупередженим, настільки вивчально-холодним, що питання про співпереживання відпало саме собою.

Може, саме це й виявилось близьким австрійському класику Ульріхові Зайдлю, який узявся за співпродюсерство ігрового повнометражного дебюту Речинського «Січень — березень». Зайдль — він-бо теж нагадує ентомолога, бере людей під мікроскоп — та й ну розглядати. Кожну рисочку роздивиться, а ту, яку людина намагатиметься приховати, спеціально на світ Божий витягне й іншим покаже. Отакий він, цей режисер. Щоправда, у нього крім цікавості ентомолога є ще й емпатія. Він не просто розкриває все потаємне — вмє якщо не сам співпереживати, то змусити інших. Словом, Ульріх Зайдль узявся продюсувати «Січень — березень». Сюжет стрічки крутиться довкола двох пар.

Страждання без дискусій. Стрічка Юрія Речинського «Січень — березень» (міжнародна назва «Ugly») не викликала жвавих обговорень на Роттердамському кінофестивалі

Одна з них — Юрій (Дмитро Богдан) та австрійка Ганна (Ангела Грегович) — живе у Кривому Розі. Друга — Ганнина мати Марта (Марія Гофштеттер) та її чоловік Йозеф (Раймунд Валліш) — в Австрії. Ганна після автотрастрафи потерпає в лікарні від болю. Юрій проводить із нею весь час і теж потерпає: від жалю до дружини, від неможливості їй допомогти, від безсилля перед бідною, від убогості місцевих клінік. Марта в себе в Австрії поступово пасує перед хворобою Альцгеймера: поволі розпадається особистість, зникає пам'ять, розмиваються межі життя. Її чоловік, патлатий бородатий пузатий Йозеф, явно молодший за неї, теж незмірно страждає, не маючи сил допомогти дружині.

Ці пари за 2 тис. км одна від одної як два полюси буття, як протилежні варіанти ставлення до життя і страждання. Бездіяльність й апатія Юрія в Кривому Розі стають ще виразнішими на тлі тих зусиль, котрих докладає Йозеф, аби хоч якось зарадити дружині. То він улаштує їй бучні свята, то намагається полегшити муки сексом. Якщо вже суджено страждати, то чом би не зустріти страждання максимально підготованими? У ролі Марти знялась одна з улюблених акторок Зайдля Марія Гофштеттер, знана українському глядачеві за стрічкою «Рай: Віра». Без перебільшення видатна артистка величезного, шекспірівського масштабу. І в

«Сексуальна Дурга»

«Січні—березні» вона зображує психічну деградацію з такою силою, що решта фільму стає лише тлом для неї.

Знавець людського страждання й недосконалості, Зайдль ставить свої знання на службу мистецтву й на-самкінець чесноті. Його саркастичні стрічки «Ісусе, Ти знаєш», «Собача спека», «Імпорт-експорт», «Рай: Любов», «Рай: Віра», «У підвалі», «Сафарі» та інші—то не просто ігри ентомолога. Вони завжди мають велике гуманістичне підґрунтя. У фільмі нового Зайдлевого підопічного багато цікавості, прагнення побачити потаємні страхи й слабкості людини, але далі за спробу показати неприємне в ній режисер не просунувся.

Але, гадаю, на Юрія Речинського ще чекають фестивалів нагороди: він знає, як подобатися фестивалям. До речі, в Україні кінемографіст уже не живе, тож називати його українським тепер некоректно.

Роттердамський фестиваль—один із найбільших світових оглядів авторського кіно, яке з кожним днем сміливіше розмиває власні кордони. Стрімкий розвиток засобів комунікації змушує режисерів дедалі частіше змішувати не тільки жанри, а й види кінемографіста, розширювати уявлення про кіно як невід'ємну частину мистецтва, де можливими є найбільш немислими поєднання й експерименти. Роттердам не просто вітає такі пошуки—він їх усіляко ініціює і підтримує. От, скажімо, цього року Bright Future, одну з головних нагород, здобув фільм молодої режисерки Софі Гойетт «Мої ночі відгукнуться луною». Ще п'ять-шість років тому неможливо було уявити не тільки перемогу такої стрічки, а навіть її участь у програмі великого фестивалю нарівні з іншими. Суміш документалістики, ігрової кіно, відеоарту на основі доволі невиразної історії про трьох людей із різних країн, що вирішили кожен окремо здійснювати ночами мандрівки в глибини власної свідомості. У процесі цих подорожей герої випробовують на міцність свій зв'язок з історією людства, із Всесвітом (привіт від Терренса Маліка з його «Деревом життя») і вчаться діяти відповідно до вимог власного ества, йти за ним, а не за міфічними викликами часу та суспільства. Цей фільм, що став одним із фаворитів кінофоруму, в певному сенсі окреслює контури найближчого кіномайбутнього. Молодим не цікаво знімати як у давнину: їхні вподобання вилізли далеко за межі «татусевого кіно».

Спецприз журі теж дістався фільму, який інакше, ніж «арт-шаленством», не назвеш. «Reu» Нільса Аталли—це розповідь про напівбожевільного адвоката, який вирушає у другій половині XIX століття до Чилі із мрією стати королем Патагонії. Ймовірно, у цьому є свій сенс—розповідати про безумців мовою безуму, навмисне змітаючи взагалі вже всі межі стилів та здорового глузду і вдаючи, що наслідують Годара. Але залишається легка підозра: чи не криється за цими жорсткими експериментами порожнеча, у якій просто дуже добре живеться і режисерові, і його задумам?

«Тигр»—головний роттердамський приз—дістався індійській стрічці без натяку на експеримент «Сексуальна Дурга». Дурга—одна з найпопулярніших богинь в індуїзмі, водночас це ім'я головного героя. Юнак і дівчина їдуть автостопом уночі країною, зустрічаються з гангстерами, торговцями зброєю та наражаються на гнів богині Дурги. Вручаючи режисерові нагороду, журі відзначило вишуканість операторської роботи, свіжість відеозасобів і водночас глибоке проникнення в проблеми Індії, у гендерні питання й стан сучасного

суспільства. Ну суддям, звичайно ж, видніше, а ми повіримо їм на слово, бо самі, крім непоганої веселої історії, у кінострічці нічого не розгледіли.

Зате розгледіли на фестивалі, попри щораз інтенсивніше вторгнення інших видів мистецтва в кінемограф, дедалі сильніший інтерес режисерів до рефлексії. Звісно, дослідження власного «я» і є одним із завдань авторського кіно, та останніми роками цьому завданню приділяють дедалі більше часу й зусиль.

Скажімо, конкурсний фільм «Демони ока» іспанця Педро Агілери, відомого молодого представника артхаусу, вивчає ту межу, за якою закінчується творчість і настає подоба творчої думки. Головний герой розуміє, що його творчість уже не здатна підживлювати сама себе—їй потрібні зовнішні подразники, і щоразу сильніші. Таким подразником стає для нього порнокінемограф. В одному з переглянутих фільмів персонаж упізнає власну зведену сестру, до якої в нього з'являються зовсім не братні почуття. Сюжет зводиться до спроб режисера заволодіти сестрою та її намагань цього уникнути. Доволі пуста авторефлексія, що поставила там, де закінчилася творчість.

СТРІМКИЙ РОЗВИТОК ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ ЗМУШУЄ РЕЖИСЕРІВ ДЕДАЛІ ЧАСТІШЕ ЗМІШУВАТИ НЕ ТІЛЬКИ ЖАНРИ, А Й ВИДИ КІНЕМОГРАФА, РОЗШИРЮВАТИ УЯВЛЕННЯ ПРО КІНО ЯК НЕВІД'ЄМНУ ЧАСТИНУ МИСТЕЦТВА

Такого штибу стрічок на фестивалях авторського кіно, і в Роттердамі зокрема, стає дедалі більше. Режисери не завжди спроможні знайти джерело натхнення ані в нашому житті, ані у власному мозку. Тоді вони кличуть на допомогу штучні збудники: кохання до своєї сестри або, як-от в американському фільмі «Колумбус», архітектуру (вона стає тут своєрідним рятувальним кругом). На тлі архітектури й розмов про неї двоє героїв—19-річна студентка і 37-річний кореєць—намагаються пізнати власні давні травми. І теж немовби дивляться в неї як у дзеркало. Тобто без дзеркала ніяк?

Поки що свіжим залишається балканське кіно. Воно, щоправда, так чи так, у тій чи іншій формі відпрацьовує тему минулої війни, але ні дивуватися, ні тим більше дорікати митцям за те в жодному разі не можна. В цьому сенсі показовою є стрічка хорватського режисера Ігора Бежиновича «Коротка екскурсія» про те, як компанія веселих молодих людей вирушає спекотного дня в ліс шукати монастир, де, як розповідають, є виняткові стародавні фрески. Містичним чином шлях перетворюється на дорогу втрат: один за одним поступово зникають учасники походу, розчиняються в просторі. Пейзаж, який почався із краси природи, поступово набуває рис апокаліптичного, нещодавня війна нагадує про себе похмурими штрихами, даючи зрозуміти, що вона ще довго не закінчиться, принаймні в головах і серцях. Торік і позаторік Роттердамський фестиваль наполегливо закликав кінемографістів згадати про Олега Сенцова, поширював заяви членів Європейської кіноакадемії, запрошував Pussy Riot і взагалі всіляко підкреслював близькість мистецтва та справедливості. Цього року він узяв курс на кіно поза політикою. Що ж, кінемограф теж іноді втомлюється боротися за правду. ■

«Рей»

«Рим», а не «Еллада»!

Володимир Панченко

Коли редактор знаменитого паризького журналу *Culture* Ежи Гедройць запитав професора Юрія Шевельова, кого він порекомендував би до кола авторів спеціального — українського — номера журналу, Шевельов назвав ім'я поета Євгена Маланюка та художника Якова Гніздовського.

«Маланюк — це гарантія загальнокультурного рівня», — написав професор Шевельов Ежи Гедройцю із Кембриджа в Париж.

Було це в серпні 1953 року.

Інтелектуал ліберального закрою Юрій Шевельов, як бачимо, шанував таланти Євгена Маланюка, інтелектуала націоналістичного закрою.

Вони обидва краще за багатьох знали, як важливо для українців тримати планку «загальнокультурного рівня» високо — так, щоб ніхто не мав підстав для єхидних насмішок: ну що ви хочете, «хахли» — то провінція...

МАЛАНЮК ТУЖИВ ЗА «РИМОМ», А НЕ ЗА «ЕЛЛАДОЮ», СЕБТО ЗА УКРАЇНОЮ MILITANS, СИЛЬНОЮ І САМОДОСТАТНЬОЮ ДЕРЖАВОЮ. ЙОГО УЛЮБЛЕНИМ КИЇВСЬКИМ КНЯЗЕМ БУВ СВЯТОСЛАВ ЗАВОЙОВНИК

І це перше, що варто пам'ятати, думаючи про Євгена Маланюка: українське не має права бути неякісним. Історичні обставини, як і раніше, не дозволяють нам працювати упівсилити чи упівталанту.

А друге: Євген Маланюк узяв на себе тяжку (можливо, навіть невдячну) роль українського Фрейда.

Його молодість була вбрана у військову строї. Біль національної поразки був для нього, як і для тисяч ровесників, історичною травмою. Причини того, що сталося, Маланюк убачав у малоросійстві, а малоросійство — це рабська кров, пораженоство, принизливе почуття меншовартості.

Не треба думати, що ідеалом і мрією Маланюка була «степова Еллада». Ні, він тужив за «Римом», а не за «Елладою», себто за Україною *militans*, сильною і самодостатньою державою. Його улюбленим київським князем був Святослав Завойовник. Юнаки, які боронили Україну під Крутами, пробудили в ньому віру в те, що настає час народин нового українця.

Власне, то й була надмета Маланюкового покоління: випекти з української душі Малоросію, аби натомість у ній, оновленій, поселилась Україна.

І третє: у таборі для інтернованих вояків Євген Маланюк написав слова, які й для нас мали б стати одкровенням: «Ми боремося з московською нацією». Не з більшовиками, а з московською нацією! Адже більшовизм, який прийшов на українські землі з прапором інтернаціоналізму і світової революції, насправді виявився «червоною імперією», «русским миром», нічим не кращим за «русский мир» білого кольору!

Наступні десятиліття тільки підтвердили цей висновок Маланюка і тих, хто, як і він, прийшов крізь вогонь української революції...

Історія любить повторюватися. 100 років тому радянська Росія вже вела з Україною «гібридну війну». Вона інспірувала конфлікт усередині УНР, створювала в Харкові маріонеткове «советское правительство», надавала йому військову «допомогу» (яка насправді була збройною інтервенцією), для прикриття використовувала 23-річного Юрія Коцюбинського, озброювала партизанів-щорсівців, перетворюючи їх на регулярне військо... І при цьому заявляла: «Это они сами между собой воюют, это у них гражданская война»...

Росії і справді багато чого вдавалося робити українськими руками. Адже серед українських революціонерів (Микола Скрипник, Олександр Шумський, Василь Блакитний, Микола Хвильовий і тисячі інших) дуже поширена була ілюзія: ми побудуємо соціалістичну самостійну Україну під російським патронатом, разом із російською демократією. Це вже згодом вони зрозуміли, що російська демократія закінчується на українському питанні (та й чи можлива вона в принципі?). Проте було пізно: УСРР «потонула» в «русском море» (чи в більшовицькому морі, що одне й те саме), а мрійників-українців, які жили ілюзіями, постріляли.

Усе повторюється: ми знову боремося з московською нацією. Навіть не з путінською Росією, а з московською нацією. Бо непутінської Росії майже не існує. Бо 86% росіян, які підтримують Путіна, — це наш ворог.

Паралелі очевидні:

- Німецька нація відповідальна за свого Гітлера.
- Советський народ відповідальний за свого Сталіна.

- Сучасна Росія відповідальна за свого Путіна. Євген Маланюк, ото ж, мав рацію...

Тому єдиний наш шлях — ставати сильними, дуже сильними, дуже успішними, дуже переконливими. Іншого не дано... Це тяжкий, проте й дуже гідний виклик для української нації, для всіх нас, на своїй землі суших... ■

Ї, Є, Я

Анастасія Левкова

Я можу розповісти сотню історій про україномовність — мою та моїх близьких. Можу розповісти про те, як у дитинстві знайома дивувалася слову «прізвище» з уст моєї сестри: «Чого ти кажеш «прізвище»? Кажи «фамілія». А наша родичка гидливо кривила губи, почувши від мене слово «плівка».

Можу розповісти про те, як моя шкільна подруга сміялася зі слів «перепрошую» і «кокетка» (саме в українському звучанні «кокетка», не російське «какетка»).

У поїзді (я вже студентка) провідник відмовлявся дати мені ковдру, бо що таке ковдра? Глупа ніч, усі сплять, а він учив мене казати «адеяла», бо «ковдра» ніхто не розуміє, і взагалі що то за сон рябій кобили — ця наша українська мова, чого ми так на неї напосілись. От у нього донька володіє англійською і ще якоюсь, багато з ким спілкується, багато де їздить і каже, що українською ніхто ніде не розмовляє і нікому вона не потрібна.

Водій у маршрутці перекривляв моє слово «решта».

Моя сусідка по гуртожитку, читаючи Ніцше в бібліотеці Вернадського, чула поряд щиро здивований голос: «Девушка, Ницше на украинском? Как это Ницше может быть на украинском? Как? Вы и с друзьями разговариваете на украинском? Разве это возможно?».

Мій україномовний друг-італієць ішов у кіно на розрекламованого «Поводиря» і половину фільму не розумів, адже половина була несубтитрованою російською (російська там виправдана, адже саме нею спілкувалися чекісти, але чому без субтитрів?).

Син моєї подруги вчить німецьку мову в Гете-Інституті. Викладачка пояснює німецьку граматику російською. Хлопець не розуміє, бо чого б він мав розуміти слова «падеж», «глагол», «склонение», якщо ніколи їх не вчив? Чому, щоб опанувати іншу мову, він має вдаватися до посередництва ще якоїсь третьої, незнаной? Група російськомовна, але хлопець має позицію, і вона натикається на насмішки й ворохобню: сусід по парті, старший на рік чи два, обурюється: «Да тебя никто не понимает, ты что, не можешь говорить нормально!».

Моя подруга, мама дівчинки-другокласниці, каже, що змушена постійно пильнувати мовне оточення своєї дитини, боротися за нього, бути насторожі, аби в разі чого дати відсіч. Тільки-но відволічешся — і твою дитину вже вчать пісеньок «Ходит-ходить серый волк», «В лесу родилась елочка», пропонують російські книжки й у разі чого виправдуються «какая разница, какой язык».

Якщо ви україномовні, теж можете розповісти сотню історій. Ці історії перетікатимуть одна в одну, і годі переповісти все, адже є випадки, які ми запам'ятовуємо, бо вони кричущі, а є такі, на які вже не звертаєш уваги або звертаєш, але мовчиш, інакше говорити довелося б виключно про це.

Якщо коротко, ті історії не так про «крихітну свічку букви Ї» та «місячний серпик букви Є» (за Іваном Малковичем), як про невпинну боротьбу, яку веде стійке, але водночас крихке Я в країні, де мало б почуватись якнайкомфортніше.

Ця боротьба не минає безслідно для здоров'я: організм, навіть загартований, виснажується. У десятирічного сина моєї подруги, щойно він виходить із Гете-Інституту, починається істерика. У мене після розмови з провідником про «ковдру» й «адеяла» всю ніч безсоння. Мама другокласниці тому й відволікається іноді, тому й дає слабину, що жити в стані постійної боротьби неможливо. І головне питання: чому боротися за це маємо ми особисто, а не наша держава, безпека якої й полягає в захисті державної мови?

Ви кажете: «мовний патруль». Усе життя ми, україномовні по східний бік Збруча, стикаємося з мовним патрулем багатьох російськомовних. І, як на мене, проблема, яку часом озвучує дехто з них, мовляв, Українська держава насаджує українську (приклад, який часом наводили кримчани, — українська мова на поясненнях до лікарських препаратів), полягає в тому, що Українська держава недостатньо послідовно, а може, навіть недостатньо жорстко (боронь Боже, щоб мечем, але створюючи відповідні умови) її запроваджувала. Не так, як Фінляндія — фінську, Чехія — чеську, а Франція — французьку.

УСЕ ЖИТТЯ МИ, УКРАЇНОМОВНІ ПО СХІДНИЙ БІК ЗБРУЧА, СТИКАЄМОСЯ З МОВНИМ ПАТРУЛЕМ БАГАТЬОХ РОСІЙСЬКОМОВНИХ

Я проти мовного патруля, бо проти авторитарності й тиску. Але вдамся до метафори: не може людина на милицях перемогти в бігові здорову людину. Людину на милицях варто підтримати, створити доріжки, якими вона безпроблемно рухатиметься і більше не ламатиме ніг, створити умови для одужання, і лише коли зможе ходити сама, пропонувати змагання. І було б дивно, якби людина на візку виступала за будівництво сходів, якщо немає пандусів. Це жорстка аналогія, але ідея в тому, що умови для функціонування української протягом кількох століть були такими, що вона не може почуватись повноцінно.

Я переконана, що нічого кращого за демократію не вигадано. Щойно мої і ще мільйонів таких, як я, мовні права не порушуватимуть, я захищатиму права російськомовних; якщо потрібно, ходитиму навіть на мітинги, і моє серце радітиме наявності в країні російськомовних ЗМІ (як і кримськотатарською, болгарською, угорською, вірменською мовами, івритом). А поки що, пробачте, не можу. ■

«Патріотизм» на відстані

Вікторія Малишева

Упрямому ефірі телеканалу Life транслиували похорон Валерія Болотова. Навіть тоді, коли йшли інші ролики, у правому нижньому кутку тривала трансляція: промови, опускання труни, квіти, чорна земля кладовища. Сказали, що він помер від серцевої недостатності, що в нього є діти, але ніхто не може точно сказати роки їх народження: Болотов зберігав приватність особистого життя...

Моя родина є найтиповішою в нашому місті. Робітничий фах батьків та трохи інтелігентніша спеціальність у мене. Таких, як моя сім'я, навколо сотні, якщо не тисячі. Власний будинок як єдине джерело багатства. Ми дивилися той похорон мовчки, а потім почали говорити всі одразу вголос. Хоча з паном Болотовим ніхто з нас особисто знайомий не був. Але чому людина, яка була першим главою «ЛНР», поїхала в Москву й жила там? І, вибачте за безглузде запитання, яким коштом Болотов придбав собі будинок у Білокам'яній, де раптово та передчасно й помер? Тобто в нашій свідомості дещо не стикується. Це як складання пазлу, у який випадково потрапили картки з іншої коробки. Ніби щось близько, а картинка не виходить, не стикуються ті фрагменти в єдине ціле. Зважаючи на те, що ми чули й бачили з весни 2014 року, людини, більш захопленої ідеями відокремлення та федералізації «республіки», ніж Валерій Болотов, не було. З відгуків його однодумців у соцмережах можна дізнатися, що він був справжнім «музиком», який міг віддати останні сухі шкарпетки та нагодувати власним коштом. Ніби йому заважали, стояли на шляху. Здається, так завжди пишуть про героїв, які загинули від лихої та передчасної смерті.

У травні 2014-го, напередодні референдуму, кілька моїх знайомих тероризували мене ідеями обов'язкової участі в цьому дійстві. Казали, треба йти. Навіть наполегливо телефонували мені йти та брати в ньому участь. Дехто телефонував кілька разів та страшенно наполягав. І, знаєте, ніхто з тих агітаторів не залишився в Луганську зараз. Знайшли сотні причин поїхати шукати кращого життя. Нікому з них не пощастило отримати власний дім у Москві, всі багато та важко працюють, орендують житло, сподіваються на російське громадянство. Є ті, хто поїхав на територію, підконтрольну Україні, розчарувавшись в ідеях раю на землі в межах «ЛНР». Лише один із тих моїх знайомих і далі живе в місті, але щасливим від усіх змін я його назвати не можу. Жив, як і всі, півроку без зарплати. Їздив на роботу безплатно, бо там годували й давали додому паляницю, і їй йому вистачало на два дні до наступної зміни. Але сказати, що він був цілком щасливим від того життя, сам не міг.

Хоча при цьому був певен, що робиться все можливе для нашого кращого життя.

Якщо безліч моїх знайомих були всім серцем за референдум, чому ж кинули місто, не дочекавшись покращення життя, за яке вони голосували? І, головне, чому всі колишні «республіканські» «міністри» неодмінно опиняються в Росії, а точніше в Москві, та чий коштом вони це роблять? Ці запитання на поверхні. Кожен, хто дивиться місцеві новини, замислиться над тим, яка доля всіх тих, хто ще вчора звертався до нас із телеекрана й обіцяв неодмінне покращення життя найближчим часом. Чому ніхто не розкаже нам, як їх знімають із посад, чому й до чого призводять подальші розгляди їхньої «справи»? З огляду на все це виникає запитання: яка наша роль у всіх тих змінах, що відбуваються серед «слуг народу»? Це подібно до того, як дружина божиться в любові до смерті власному чоловікові, але кидася його, навіть не сказавши про те, що йде.

Моя знайома з Москви із захопленням описувала в соцмережах благородний характер Валерія Болотова. Для неї тема нашої війни — екстрим, можливість самореалізації, збагачення досвідом. Може, є ще якісь мотиви. Мабуть, є. Її життя в Білокам'яній комфортне та сите. Помічники по господарству, заможний чоловік, ресторанна їжа, особистий тренер та автівка у всіх членів родини. Донбас для неї як участь у Сафарі для когось. Можливість одягти особливе вбрання, нагородити, взяти джип і поїхати до нас по враження. Їй подобається проїжджати без черг повз усіх тих, хто чекає годинами на кордоні, подобається куштувати солдатську кашу з тушонкою, фотографуватися з героїчними командирами, а потім місяцями згадувати всіх їх у соцмережах, переконуючи тисячі інтернетних друзів у справжності та героїзмі тих хлопців... Чому я не вірю цьому? Тому що живу в Луганську й чекаю на зарплату, яку затримують. Тому що не ходжу містом у сутінках, думаю про те, щоб вистачило грошей до наступної зарплати, економлю на харчуванні, а ліки купую в Станиці із

запасом на півроку... Тому що я не вірю новинам і таким ентузіастам із великих російських міст, які живуть у комфорті й благополуччі дуже далеко від нас. Тому що мої проблеми завжди лишаються проблемами моїми та моєї родини. Тому що ті, хто хотів служити нам усім серцем, чомусь живуть подалі від нас та наших проблем, але помирають героями у своєму щасливому благополуччі. І, нарешті, тому, що я не обирала цієї війни, але винна в ній, бо ж живу у власному домі, який є єдиним моїм багатством і міститься в Луганську. ■

«Бидлота. Нехай гниють»

Станіслав Васін

«**Ч**ого це з моїх податків годують це бидло, яке і вашим, і нашим? Сидять дома і чекають, хто переможе, щоб витягнути потрібний паспорт з трусів?» «Ненавиджу їх! Алкашня і бидлота! Збудувати забор і нехай гниють!»

Усе це коментарі до чергового поста про мешканців Авдіївки, який опублікував на своїй сторінці в соціальній мережі журналіст Сергій Тахмазов. Суть його думки зводиться до того, що в Авдіївці є зріз людей, яких він прямо називає «бидлом». Це громадяни, що просять вивести звідти українську армію, ненавидять військових, вимагають м'яса під час роздачі їжі й при цьому не гидують харчами від української армії, по які ходять у пункти видачі гуманітарної допомоги. Одним словом, є старі й діти, а є решта — вороже налаштовані до України люди, названі в пості «бидлотою». Тільки за кілька днів допис зібрав близько 5 тис. схвалень із відповідними коментарями.

Треба сказати, що Авдіївка знову оголила цілий комплекс реакцій-проблем, які не видно на перший погляд за шумом ракет і снарядів. І одна з найсерйозніших — це, звісно ж, населення та його ставлення до того, що тут відбувається. У розпал боїв за авдіївську промзону я був у Макіївці та Донецьку в тих місяцях і кварталах, куди постійно прилітали снаряди й де гинули люди. Як і завжди в таких випадках, зрозуміти, що тут відбувається, часом важко, навіть перебуваючи в себе у квартирі: ефект присутності на місці події просто необхідний. Щоразу, коли надходила інформація про чергове руйнування чи жертви, уже наступного дня я приїжджав на місце й дивився, зокрема, на реакцію людей. Мабуть, найбільше мені запам'ятався «візит» до Макіївки, де за ніч було пошкоджено кілька будинків і загинула мирна мешканка. Коли приїхав туди, виявилось, що увесь він усіяний мінометними розрахунками, які стоять буквально між будинками в приватному секторі. Дивно (чи вже норма?), але люди тут навіть не здригалися від оглушливих виходів мін: хтось спокійно виходив із магазину в сусідньому будинку; хтось стояв на зупинці й чекав на транспорт, знаючи, що в будь-який момент сюди може прилетіти снаряд у відповідь і забрати чиєсь життя, як було вчора. Тут не було жодних істерик з приводу «відведіть війська, через вас по нас стріляють». Але чи багато чим місцеві мешканці відрізняються від «бидла в Авдіївці», як висловився пан Тахмазов? Це означає, що вони лояльні до бойовиків чи що в них просто вже немає вибору? Боюся, й те, й інше. У соціальних ме-

режах і групах із сепаратистським настроєм ті самі мешканці Макіївки іноді з жалем кажуть, що «Град» виставлений просто біля їхнього будинку. Але одразу ж додають: «Зате наші хлопці нарешті почали відповідати. Нічого, потерпимо. Нехай всиплять укропам».

Треба розуміти, що за три роки війна сформувала окремий клас людей в окупації, який відрізняється своєю категоричністю навіть від тих, кого пропонують заморити голодом в Авдіївці й називають «бидлом». В окупації це люди, у чийх сім'ях війна забрала чиєсь життя. То міг бути як випадковий снаряд, що прилетів вночі від ЗСУ і вбив чиюсь матір (як це було в Макіївці), так і загибель батька, брата, сина на фронті за «ДНР». Смерть близького все міняє, і категорія «бидла» тут уже не працює: хоч би що ви казали таким людям, хоч би як намагалися пояснити, що загиблий сам зробив свій вибір і брати в руки зброю його ніхто не змушував, все марно. Вас не почують. Ці люди знатимуть, що російські «Гради» стоять просто під їхніми будинками, знатимуть, що і їхнє життя в небезпеці «завдяки» таким, як їхній син чи брат, й однаково ненавидітимуть усе, що хоч віддалено нагадуватиме Україну, не кажучи вже про її армію, до якої в Макіївці поставилися б набагато різкіше, ніж найвннй авдіївський дідок, що жує українську кашу з думкою про Росію. Тут, в окупації, тисячі таких сімей. І макіївські та донецькі кладовища — підтвердження цього. Люди стали без почуттів: істерик 2014-го про Порошенка з «фашистами» вже не чути. Снаряд, що прилетів у двір, викликає лише необхідність обійти його за кілька метрів і спокійно піти в магазин. Авдіївка в цьому сенсі живе ще «мирно»: незважаючи на останнє загострення, її життя не порівняти ні з Макіївкою, ні з тим самим Донецьком. І там, і там лояльне до Москви населення. І там, і там вороже ставляться до ЗСУ. Але в таких містах, як Авдіївка, про війну згадують. А в таких, як Донецьк, про неї й не забували. Прикладом цього став той самий «Мотель»: викорчувані дерева, знесені рекламні щити, зруйнований магазин і вибите скло в сусідніх будинках. І люди, які стоять серед усього цього, чекаючи на автобус на Макіївку. Просто, ледь не позіхаючи, стоять. І якщо сюди перекинути українську армію і почати роздавати суп із каструлі на вулиці в холод, тут

буде те саме «бидло», про яке так люблять казати патріоти всіх кольорів і мастей. Але чи «бидло» це?

Можливо. Але хто тоді ті, хто стоїть по пояс у багні десь на мирній Волині, де ночами священики, вчителі та селяни оскаженіло копають бурштин і готові стріляти навіть у прибулих на нелегальні виробітки українських солдатів? ■

Малі одіссеї

ОНУХ

«Якщо ти готовий покинути і батька, і матір, і брата, і сестру, і дружину, і дитину, і друзів – і вже ніколи не бачити їх. Якщо ти сплатив свої борги, написав заповіт, залагодив усі свої справи і став вільною людиною, тоді ти готовий до подорожі».

Генрі Девід Торо

Подорожі, щоденні прогулянки, малі одіссеї – як я люблю їх, і як мені бракує їх, коли з тих або тих причин не можу вдаватися до них! Подорожувати – це жити в найглибшому розумінні цього слова, подорожування – робота, якої ніхто не може виконати замість тебе. Хтось може замінити тебе в праці, але ніхто не замінить тебе у твоїх подорожах.

Ми ходимо всі незалежно від часу й місяця, щодня переміряємо незліченні кілометри. Ходьба не вимагає ані вмінь, ані техніки, ані спритності, ані грошей. Досить тіла, простору й часу. Ходьба відбувається легко. Ця дія цілком природна й очевидна. Ходити може кожен. Крок уперед, хвилинка перерви й ненастанне спостереження змін у краєвиді, який проминаєш. Можна йти новим, незнайомим шляхом, а можна повертатися до місць, які добре знаєш і які відкриваєш

«ЩОБ ПРОКЛАСТИ ПОМІТНИЙ ШЛЯХ, МИ ХОДИМО СТЕЖКОЮ ЗНОВУ І ЗНОВУ. ЩОБ ПРОКЛАСТИ ГЛИБОКУ МЕНТАЛЬНУ СТЕЖКУ, МУСИМО НЕ РАЗ ОБМІРКОВУВАТИ ДУМКИ, ЩО МАЮТЬ ЗАПАНУВАТИ НАД НАШИМ ЖИТТЯМ»

заново. Можна йти мовчки чи, коли маєш товариша в мандрівці, ділитися спостереженнями і спогадами, пов'язаними з місцями, які відвідуєш знову, або новими враженнями, які тільки тепер дістаєш.

Можна йти самотою по знайомій дорозі й пригадувати тих, із ким ходив нею давніше. Можна радіти відкритим просторам, дослухаючись до білого шуму природи, або розбиратись під час ходи в лабіринті вуличок знайомого міста. Йдучи без поспіху, без конкретної мети, ти відкриваєш місто: будинок із небесними жалюзі, приголомшливу відмінність конструкції вікон, будинки вузькі та високі, низькі та широкі. Фасади прості й суворі, а ось із романтичними ґанками, які заплів виноград. Подорожуєш під весняним дощем, під літнім сонцем, осінньою сльотою, заметілью.

Але прогулянки бувають іще й філософським актом, і духовним досвідом. Походи і проці, блукання і ритуальні процесії, природа і цивілізація, культура і мистецтво. Уважній ходьбі притаманне щось особливе. Бути тут і тепер і водночас мати змогу зосередитись на тому, що, власне, робиш, а це означає: НЕ слухати музики, радіо, аудіокнижок і телефонів.

І може ще означати: бути сам на сам із собою, бути вільним й анонімним, бути відкривачем. Чи добре думається, коли ступаєш ногами? Мислитель і натураліст Генрі Девід Торо значну частину свого життя присвятив подорожам, він ходив годинами, цілими днями, спостерігав і невтомно снував думки, які ретельно записував: «Окремий крок не створить на землі шляху, бо й окрема думка не створить стежки роздумів. Щоб прокласти добре помітний шлях, ми ходимо стежкою знову і знову. Щоб прокласти глибоку ментальну стежку, ми мусимо не раз обмірковувати думки, що, як ми хочемо, мають запанувати над нашим життям». Торо зауважив, що з погляду пошуків вигоди ходіння абсолютно марне: це згаяний час, протягом якого не створюють матеріального багатства, але мандрівки і для нього, і для багатьох інших людей були неоціненним часом, коли народжувалися найпрозорливіші думки. Не в затишку бібліотеки, де ти занурений в історію цивілізації, у культуру, у світ думок, породжених чийсь розумом. Зрештою, книжки існують не на те, щоб учити нас жити, а на те, щоб ми прагнули жити, жити в надії, у пошуках, жити інакше.

Мандрівець, вирушаючи зранку в дорогу, ще не має історії, вона з'являється дорогою, її розповідають, коли Одісей повертається. Природа також не має історії, природі властива ритмічність, яка спантеличує і чарує нас. Під час мандрівки твоє тіло мимоволі споглядає широкі відкриті простори, непомітно піддається природі. І стає єдиним із нею. Ти перестаєш бути сам, тепер вас уже двоє, ви йдете разом. Французький філософ Фредерік Гро став апологетом ходьби й систематичних міркувань про неї, ба навіть спробував написати філософію ходьби: «Ходячи, ми не робимо нічого іншого. Власне, саме завдяки цьому мандрівка дає нам змогу повернутися до чистого пізнання буття, відкрити наново просту радість існування, якою ми насолоджувалися в дитинстві. Ходячи, ми скидаємо баласт, позбуваємось одержимості діяльністю і завдяки цьому віднаходимо дитячу вічність. Ходьба по-дитячому проста. Ми в захваті від погоди, сонячного сяєва, високих дерев, блакитного неба. Для цього не треба ніякого досвіду, ніяких умінь».

Авжеж, це дуже просто, треба лише усвідомити цей стан і засвоїти його як свій звичай. Ходьба не вимагає нічого, крім твого тіла, тобі не потрібні ані широта твоїх знань, ані мудрість прочитаних книжок, ані різні знайомі, досить двох ніг і широко розплющених очей, щоб бачити.

Для доброго початку варто прислухатися до молитви індіанців навахо і сприйняти її як захоочення:

Серед краси хотів би ходити,
Серед краси переді мною хотів би ходити,
Серед краси за мною хотів би ходити,
Серед краси наді мною хотів би ходити,
Серед краси піді мною хотів би ходити,
Серед краси навколо мене хотів би ходити,
Серед краси хотів би ходити. ■

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:00
ЩОСУБОТИ

РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

СТВОРЕНИЙ ПЕРЕВЕРШУВАТИ.

АБСОЛЮТНО НОВИЙ BMW 5 СЕРІЇ.

**СПЕЦІАЛЬНІ УМОВИ ФІНАНСУВАННЯ
ВІД BMW FINANCIAL SERVICES*.**

Дізнайтеся більше на www.bmw.ua

АВТ Баварія

Офіційний імпортер BMW в Україні

Київ, вул. Новокосятинівська, 13/10, тел.: (044) 498-70-70 Київ, вул. Мечникова, 2, тел.: (044) 494-21-21
Київ, бульвар Івана Лепсе, 4, тел.: (044) 490-77-33 Дніпро, вул. Панікахи, 5, тел.: (056) 744-95-95

Вінниця: Баварія Центр, (0432) 555-995 Запоріжжя: АФЦ Баварія, (0612) 96-88-38 Краматорськ: Талисман, (050) 308-00-08

Кременчук: Автосервіс Альянс, (0536) 77-08-11 Кривий Ріг: Авторитет ТБ, (056) 462-0330 Львів: Христина, (032) 244-19-00

Львів: Арія Моторс, (032) 232-35-00 Миколаїв: Н Авто, (0512) 555-233 Одеса: Емералд Моторс, (048) 740-55-55

Полтава: Автосервіс-Альянс, (0532) 600-400 Рівне: Валері М, (0362) 64-20-54 Ужгород: Ідеал М, (0312) 728-728

Харків: Баварія Моторс, (057) 766-17-50 Херсон: Центр Херсон, (0552) 416-000 Хмельницький: Баварія Захід, (0382) 785-700

* Дана пропозиція від БМВ Файненшіал Сервісиз дієсна з 03.01.2017 до 30.06.2017 в офіційній дилерській мережі BMW в Україні та поширюється на певний перелік моделей. Детальнішу інформацію відносно цієї пропозиції можна отримати за вказаними адресами та телефонами. Зображення автомобіля наведені для ілюстрації і можуть відрізнятися від автомобілів, представлених у дилерській мережі BMW. Пропозиція забезпечується фінансовими партнерами: ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК", ліцензія НБУ №99 від 12.10.2011 та ПАТ "Укрсоцбанк", ліцензія НБУ №5 від 05.10.2011 року.

Із задоволенням
за кермом